DE GEREFORMEERDE SCHOOL

ZEVENDE JAARGANG

DIJKSTRA'S UITGEVERIJ - ZEIST

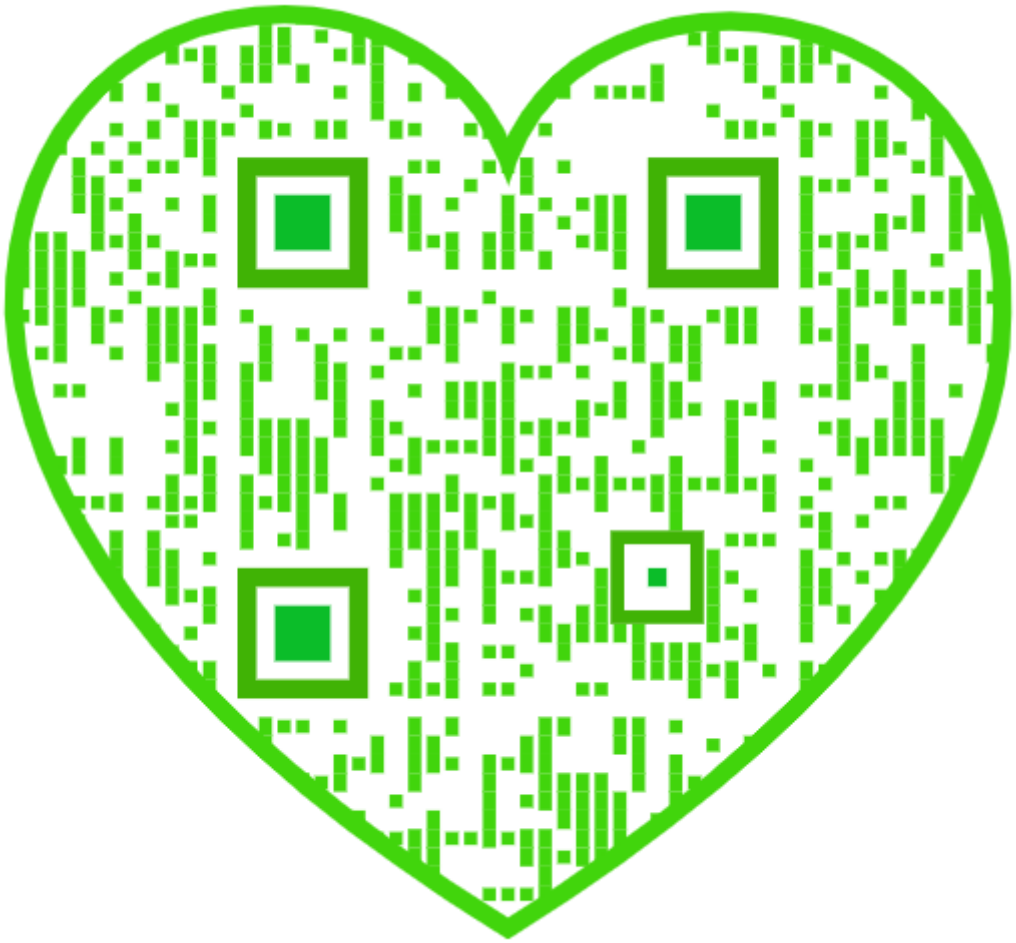

10 NOVEMBER 1936 7E JAARGANG No. 1

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

VAN DE REDACTIE

In het vorig nummer deelden we mede, dat dit het laatste was, dat bij Drukkerij B. Kramer zou verschijnen. Bij dezen hebben we het genoegen Dijkstra's Uitgeverij, Zeist, bij de lezers in te leiden. We hopen op een aangename samenwerkiing.

DE REDACTIE.

PAEDAGOGISCHE RICHTINGEN VAN HEDEN.

Het ligt in onze bedoeling eenige achtereenvolgende maanden in ons blad de paedagogische richtingen van heden te bespreken. In 'e laatste vijftien jaar zijn er ook op paedagogisch erf zooveel nieuwe verschijnselen opgetreden, dat wij wel haast kunnen zeggen, dat niet alleen wat *Bavinck* over „richtingen in de paedagogiek" schreef tusschen 1915 en 1920 weer verouderd is, maar tot op zekere hoogte is weer datgene, wat dezerzijds gepubliceerd werd in pl.m. 1930 door de feiten wel niet achterhaald, maar dan toch in zooverre gewijzigd, dat er waarlijk nieuwe dingen naar voren zijn gekomen.

Wij kunnen spreken over nieuwe paedagogische richtingen, die als wezenlijk anders, dan wat vroeger bekend was, naar voren treden.

Als wij deze richtingen bespreken, kunnen wij dat uit den aard der zaak slechts summier doen. De ruimte in ons blad is beperkt en de stof is zeer uitgebreid.

Evenwel behoeft dat geen bezwaar te zijn. Het gaat om hoofdlijnen.

De bedoeling is te laten zien, hoe in de laatste jaren op paedagogisch erf verschillende structuren naar voren traden, verschillende voorslagen werden gedaan, allerlei nieuwe richtingen opdoken, over welke de historie nog geen oordeel kan vellen, omdat ze nog op dit oogenblik in opkomst zijn, maar die wij toch wel degelijk met een critisch oog hebben te bezien.

In de eerste plaats toch is het mogelijk, dat deze richtingen ons inderdaad iets goeds hebben te bieden, anderzijds is het evenzeer mogelijk, dat wij ons met alle kracht tegen deze richtingen moeten verzetten.

En een Gereformeerd mensch wil op de hoogte zijn, moet ook op de hoogte zijn, zal hij zijn roeping als christen kunnen vervullen. En een christen-paedagoog heeft in den laatsten tijd niet te klagen over gebrek aan variëteit of over gebrek aan nieuwe indrukken.

De nieuwe stroomingen en richtingen, die wij ontdekken, kunnen wij indeelen in een viertal hoofdgroepen.

De eerste hoofdgroep is de paedagogiek van het *Nationaal-Socialisme*. In deze paedagogiek treedt een heel nieuw verschijnsel naar voren. Het is noodig dit nader te bezien en uitvoeriger hierover te spreken. Het staat wel van te voren vast, dat deze opvoedkunde, die allerminst uitgaat van de openbaring Gods, die op geen enkele wijze pretendeert op de Schrift gebaseerd te zijn, maar die veeleer allerlei anti-christelijke beginselen tot de hare maakt, door ons ten eenen male moet worden afgewezen. Wij zeggen bij deze richting dit van te voren, ofschoon het niet onze bedoeling is op elk punt ons a priori uit te spreken. Immers het is juister eerst argumenten naar voren te brengen en daarna een oordeel te geven.

Dat is vooral noodig bij die richtingen, bij welke methodisch iets goeds ligt, maar die toch principieel moeten worden afgekeurd. Hierbij denken wij dan aan de *tweede*

groep, die wij zouden willen samenvatten onder de benaming: *de romantische richtingen*. Wij bedoelen daarmede die paedagogiek, welke gebonden is aan de psychologie van Freud, aan de Individual-Psychologie, aan Künkel, enz. Het is dus de paedagogiek, die primair wordt opgevat als een soort psychotherapie.
Deze stroomingen hebben den laatsten tijd ontzaglijken invloed gekregen en het is nuttig ook over deze ons te bezinnen.
In de derde plaats krijgen wij de nieuwe strooming, die zich uit in allerlei individueele pogingen om *methodisch* de zaken van het onderwijs te reorganiseeren. Namen als Montessori, en Decroly zeggen thans meer dan een jaar of tien geleden. Ook in eigen land hebben enkele practische schoolmenschen pogingen gedaan een nieuwe didactische methode naar voren te brengen, en wij moeten ook daarover iets zeggen.
In de vierde plaats zien wij als *de nieuwe strooming*, die bespreking behoeft, een strooming die ook onder ons invloed begint te krijgen. Het is de vraag of deze richting, die in sommige belangrijke punten afwijkt van hetgeen *tot dusver* Gereformeerd genoemd werd, inderdaad slechts als een nuanceering van de Gereformeerde opvatting moet worden gezien. De philosophie dezer richting is veelszins zóó onderscheiden van de wijsbegeerte, die door Bavinck, Kuyper en Woltjer werd verdedigd, de visie op en de conclusies uit de Schrift zijn bij deze richting zoo verscheiden van die, welke tot dusver door kerk en belijdenis, door leiders en geleiden werden aanvaard, dat wij hier met recht van een nieuwe richting kunnen spreken. Dit in ons verband te meer, wijl juist in paedagogicis misschien wel het allereerst de consequenties van het nieuwe standpunt worden gevoeld. De Verbondsbeschouwing, die hier wordt voorgestaan; de zielsbeschouwing, die men in deze kringen aantreft; de beschouwing van den mensch als individu, als persoon, die in dezen kring wordt gehuldigd, is zoo totaal anders dan die, welke tot dusver, naar men meende, door de Gereformeerde Confessie werd beleden, dat wij ons genoodzaakt zien, ook in deze dingen onze meening te zeggen.

In de eerstvolgende artikelen zullen nu de onderscheiden punten achtereenvolgens worden besproken. Wij beginnen dan met *de principieele richtingen* en spreken dus 1e. over *het Nationaal-Socialisme* en 2e. over *een nieuwe „Gereformeerde" richting*.
Daarna handelen wij over de richtingen, die meer bedoelen practisch leiding te geven en handelen dan 1e. over *de romantische scholen* en 2e. over *de didactische proefscholen*.

J. WATERINK.

DE PHILOSOPHISCHE ACHTERGROND VAN HET KARAKTER DER LAGERE SCHOOL

I.

In den aanvang der 19e eeuw is bijna overal een reactie tegen den heerschenden tijdgeest waar te nemen. [1]) Op het einde der 18e eeuw bloeide het supra-naturalisme, een schijnbare synthese tusschen wijsbegeerte en religie. Op den duur echter kon dit tweeslachtig supranaturalisme niet bevredigen. Men zocht eenheid; men verlangde een vast uitgangspunt. 't Werd een tijd vol gisting op bijna alle gebied. Diepere geesten vonden geen bevrediging in de oppervlakkige wijsheden, die in de vorige eeuw onbetwist als waarheid golden.
Met de 19e eeuw zou een nieuwe tijd aanbreken. Een tijd, waarin men wilde leven uit eigen beginsel. Er kwam ontwaking; er kwam een geestelijk Réveil.

Van tweeërlei Réveil kan dan gesproken worden. Het christelijk en het humanistische Réveil. Het eene neemt zijn uitgangspunt in het christelijk geloof. Wil geheel leven uit het *geloof*. Liep de synthese van het supranaturalisme uit op verlies èn van christendom èn van philosophisch denken, in het christelijk Réveil is een stellen van *geloof* boven *denken*. Natuurlijk niet alsof de geloovigen niet meer denken; geen wetenschap meer gaan beoefenen; alsof zij slechts dompers zijn en dwepers. Maar niet zal in de diepste vragen des levens de Ratio leidsvrouwe zijn. In de mysteriën van het kruis roemt men. Maar dan zoekt geloof te verstaan. Fides quaerit intellectum. En op alle terrein straalt door het licht van Gods open-

baring. De Geest van het Réveil zal doorwerken. En op het eind der 19e eeuw zal zich heerlijk openbaren, wat min of meer verborgen bleef.
Tweeërlei lijn vindt men: die van het humanisme en de christelijke. Tweeërlei beginsel. En op ieder terrein zal dat doorwerken. In de kerk, in de school, op wetenschappelijk gebied.
Natuurlijk zal er verschil wezen. De lijn van de mensch vangt aan met de philosophie. Men zocht eerst een levens- en wereldbeschouwing. Van Heusde vindt die in de philosophie van de Common-sense. Hij meent de Socratisch-Platonische philosophie te vernieuwen, maar wat hij geeft is niets anders dan de philosophie van de Common-sense maar „waarover de adem der Romantiek is gegaan." Vanuit zijn humanisme is van Heusde tot zijn philosophie gekomen. En op haar beurt wordt de Socratisch-Platonische philosophie weer voorbereidster voor het „ware christendom", het „christendom der liefde".
Werd in het supranaturalisme niet overbrugd de kloof tusschen wijsbegeerte en religie, maar had dat de bijzondere openbaring als het vreemde in zijn wijsgeerige beschouwing opgenomen, van Heusde ging bewust uit van het philosophisch dogma. Hij nam in zijn stelsel wel de bijzondere openbaring op, maar niet als het vreemde. Een synthese meende hij te geven tusschen religie en wijsbegeerte. De ware humanist wordt christenphilosoof. Het gezond verstand van den verlichten mensch, in wien rijke kiemen liggen van het schoone, het ware en het goede, kan de openbaring beoordeelen. Want in des menschen inwendigen zin heeft hij de maatstaven, waarmee hij ook het oneindige kan meten. De mensch wordt geprezen, de mensch gegrepen door de liefde, die nu zoekt het goede, dat nu God zoekt.
Maar van Heusde's droom is niet verwerkelijkt. De Romantische roes had spoedig uit. En van Heusde's lijn liep uit op die van Opzoomer. Geen synthese tusschen wijsbegeerte en religie, geen plaats voor de bijzondere openbaring. Zoo ziet men al verdere voortschrijding. De vader der Groninger richting moest plaats maken voor de vader der moderne richting. De school, de *algemeene* school, waarop *ook* een plaats was voor den Bijbel, moest veld ruimen voor de school zonder Bijbel. De tegenstelling Van Heusde—Opzoomer!
De andere lijn heeft een ander begin. Het theïsme kiest z'n uitgang in de bijzondere openbaring. Niet is het hier wijsbegeerte *en* openbaring, of wijsbegeerte, waaronder bijzondere openbaring, noch ook wijsbegeerte alleen, maar *bijzondere openbaring*. En daaraan worden dan de beginselen ontleend. Op alle terrein zullen ze hun invloed doen gelden. In kerk en school. En straks zal het geestelijk nakroost van Bilderdijk's kring ook zoeken een philosophia christiana, maar niet om als uitgangspunt te dienen. Want uitgangspunt is Gods Openbaring.
Wij willen nu in enkele artikeltjes den invloed van de philosophische beschouwingen zien op het karakter der school.
Nu beheerschte van Heusde's philosophie het wijsgeerig denken van de eerste helft der 19e eeuw, terwijl voor de tweede helft Opzoomer's standpunt grooten invloed uitoefende.
In de eerste helft der 19e eeuw de school met nog een Bijbel, in de tweede helft de school zonder Bijbel. Maar dan komt de school, waar de Bijbel de eereplaats heeft.

H. S.

[1]) Men zie: Dr. A. J. Lukke: Ph. W. v. Heusde. Leiden 1908.

„TOEN EN NU". *)

I.

Gaarne had ik mij hedenmiddag bepaald tot het leiden dezer vergadering en tot het uitspreken van een kort afscheidswoord; het Bestuur was echter van een andere opinie en meende, dat een beknopt, formeel afscheid moest uitdijen tot een verhandeling over de geschiedenis van het Gereformeerd Schoolverband, met name van het district Groningen.
Een opdracht is licht gegeven, een verzoek gemakkelijk gedaan, doch wie midden in de verhuisdrukte en het afscheid nemen zit, beschikt al over heel weinig tijd om diepgaand onderzoek te doen en naspeuringen te verrichten op het breede terrein der historie.
Om voor de laatste maal mijn vrienden en

broeders, met wie ik zoovele jaren aangenaam heb mogen arbeiden, voor het hoofd te stooten, daartoe ontbrak mij de moed, en zoo vraag ik beleefd Uw aandacht voor een terugblik in het verleden. Een verleden, waarvan de meesten Uwer niet tot in bijzonderheden op de hoogte zijn, òf, omdat ze het niet meemaakten, òf hun de bronnen tot onderzoek ontbraken.

Gebrek aan lust tot onderzoek durf ik niet veronderstellen.

Wanneer we over het district Groningen spreken, ligt het voor de hand, dat we eerst, zij het beknopt, het ontstaan der nationale organisatie: „Het Gereformeerd Schoolverband" moeten releveeren en daarvoor de organisatie, waaruit het Verband voortkwam, nl. de Vereeniging voor Ger. Schoolonderwijs, die op haar beurt in het leven geroepen werd door een actie en toestanden in de welbekende Vereeniging voor Chr. Nat. Schoolonderwijs, waarmede de voorstanders van scholen op Ger. grondslag geen vrede konden hebben.

Verschillende uitingen van voormannen in Chr. Nat. Schoolonderw. en in kerkelijke bladen propageerden meeningen als:

„Volgens het historisch verband, waarin de volksschool tot onze Vaderlandsche kerk staat, begeeren wij de oprichting van kerkelijk-gemeentelijke boven die van bijzondere scholen."

„De vrije *kerkelijke* school wordt als de meest wenschelijke op den voorgrond gesteld."

Men wilde een vage belijdenis, „gelijk ze de protestantsche kerken niet verdeelt", als grondslag van het onderwijs.

Men kantte zich tegen hen, die den Geref. grondslag wenschten te handhaven, weigerde samenwerking of onttrok steun aan Geref. scholen. Daarbij kwam, dat dr. G. J. Vos Azn., destijds predikant te Oostermeer, ijverde voor de stichting van een beurzenfonds „Schoolhulp" ter opleiding van *Herv.* onderwijzers voor de Chr. Nat. School. Bij dit alles stootte men zich in Geref. kringen er aan, dat Chr. Nat. toch bleef volhouden, dat samenwerking plichtmatig was.

Ik moet beknopt zijn en daarom releveer ik hier alleen, dat op 29 Mei 1868 te Leeuwarden een 40-tal broeders bijeenkwamen, waar de Vereeniging voor Geref. Schoolonderwijs gesticht werd met ds. J. R. Kreulen als Voorzitter en prof. M. Noordtzij als Secretaris. Ook uit Herv. kringen ontving zij vele blijken van sympathie. Reeds in het eerste jaar traden 900 contribuanten tot haar toe en weldra was het getal harer hulpvereenigingen grooter dan van Chr. Nat. 67 tegen 42.

De nieuwe Vereeniging gaf den stoot tot het oprichten van Geref. Scholen, steunde die met een financieele bijdrage, verleende sinds 1884 geldelijke hulp aan normaalklassen te Dordrecht, Leens, Appingedam, Loppersum, Bedum, de vormschool te Rotterdam, later aan nog meer opleidingsinrichtingen.

Wrijving tusschen de beide vereenigingen bleef natuurlijk niet uit. Samenwerking, door G.S.O. gezocht, werd afgewezen, eerst na 1901 kwam er wat toenadering, zoodat zelfs in 1902, 1903 en 1904 's middags gezamenlijk vergaderd werd. Er werd zelfs een rapport inzake de leerplichtwet opgesteld door leden van Chr. Nat. en G.S.O.

In het verslag 1901/1902 wordt de klaagtoon beluisterd, dat het getal leden afneemt en de inkomsten verminderen.

In het gedenkboek: „Van strijd en zegen" schreef prof. M. Noordtzij in 1904, dat de vereeniging voor Geref. Schoolonderw. haar tijd heeft gehad en zint op een verandering in haar werkzaamheden.

Prof. Bavinck is dan ook van meening, dat vereenigingen als Chr. Nat., Chr. Volksonderw. en Geref. Schoolonderw. moeten kwijnen, en ten slotte verdwijnen, tenzij ze ten eenenmale van gedragslijn veranderen.

In Juni 1903 werd door Wirtz naar aanleiding van een uitgebracht rapport gepleit om de opleiding ter hand te nemen. En in November van datzelfde jaar vertolkte prof. Noordtzij het gevoelen, dat ook bij prof. Bavinck gerijpt was: We moeten komen tot een Bond van Geref. Scholen, een gedachte reeds bepleit in 1888 door dr. mr. W. v. d. Bergh van Voorthuizen, die op zijn oproep echter zoo goed als geen gehoor verkreeg .

Noch Chr. Nat., noch de Ver. voor Chr. Volksonderw., noch die voor Geref. Sch.-Onderw. waren bonden van scholen. De gedachte dat het schoolwezen behoort opgetrokken te worden uit een bond van scholen zou nu worden verwezenlijkt.

Voor de reorganisatie tot stand kwam, trachtte men nog samenwerking te verkrijgen met Chr. Nat., doch deze vereeniging bleef bij haar opinie: we keuren het goed, dat Geref. Scholen zich tot behartiging der specifiek Geref. belangen afzonderlijk organiseeren, maar ze doen dit als een kleinere Gereformeerde kring in den grooteren van C.N.S.

Ondertusschen riep het Hoofdbestuur van G.S.O. alle scholen op Geref. grondslag op ter vergadering in Utrecht 29 Sept. 1905. Prof. Noordtzij leidde de samenkomst, prof. Bavinck trok eenige nieuwe richttlijnen, de vergadering besloot in beginsel tot het oprichten van een Bond, een commissie werd benoemd om overleg te plegen met Chr. Nat. en een reglement te ontwerpen. -

Een goed half jaar later, April 1906, werd de eerste, de constitueerende vergadering van het Verband gehouden; 88 schoolbesturen waren vertegenwoordigd, 30 belangstellenden woonden de vergadering bij. Als naam werd gekozen: „Het Verband tusschen de Geref. Scholen in Nederland", in de artikelen werd echter gesproken van het Geref. Schoolverband, die naam bleef tot nu toe gehandhaafd, en de eerste breedere naam losgelaten. Natuurlijk werd er over gediscussieerd, of het een verbond of een verband zou zijn. Vooral ds. J. C. Sikkel betoogde, dat het een verband moest zijn, hoogstwaarschijnlijk om daarmede te typeeren de zelfstandigheid der plaatselijke vereeniging in de samenwerking. In verband daarmee werd ook afgewezen de naam Hoofdbestuur en gekozen die van: Commissie van Uitvoering. Als grondslag werd aanvaard de waarheid door Gods Woord geopenbaard en in de drie Nederlandsche Gereformeerde belijdenisschriften uitgedrukt.

Als doel werd gesteld:

a. Handhaving van het karakter en bevordering van den bloei van het Geref. lager en meer uitgebreid lager onderwijs;

b. samenwerking zooveel mogelijk met alle voorstanders van het Chr. onderwijs in de behartiging van die belangen, welke aan het Chr. onderwijs gemeen zijn, voorzoover die belangen bij het onder a. genoemde betrokken zijn;

c. toezicht op het Geref. karakter en de deugdelijkheid van het onderwijs, dat gegeven wordt in de scholen, die tot dit Verband toegetreden zijn;

d. in contractueel verband te treden met bestaande of nog te stichten Geref. Kweekscholen en Normaallessen; of ook zoo noodig, het bevorderen van de stichting van een of meer Geref. Kweekscholen voor de opleiding van onderwijzers en onderwijzeressen.

Wat het Geref. Schoolverband wil, is tot tweemaal toe door zijn grondlegger, prof. Bavinck, betoogd in twee brochures: 1e „De toekomst van ons Chr. Onderwijs" en 2e „De taak van het Geref. Schoolverband". In de laatstgenoemde brochure wijst de hooggeleerde paedagoog er op, dat we uit de politieke periode van den schoolstrijd in de paedagogische en methodologische zijn overgegaan. „Om in dezen strijd niet te verslappen en onder te liggen, hebben we de gemeenschap van noode.

Want het zal nu gaan aankomen op stillen, rustigen arbeid in het studeervertrek, op een leven in en voor de school, op een algeheele toewijding aan het onderwijs, op rusteloos voortgezette, innerlijke reformatie. Daartoe is grooter energie, sterker wilskracht, standvastiger volharding van noode dan voor den politieken strijd. En deze wordt alleen in de gemeenschap gewekt en levendig gehouden. Zij geeft voorlichting en steun, zij brengt raad en daad, zij scherpt tot liefde en goede werken op."

Zoowel om de gevaren te mijden, die dreigen, naarmate de school meer rijkszaak gaat worden, als om de belangstelling bij de gansche schoolcorporatie te kunnen wekken en levendig te houden in den geestelijken, paedagogischen bloei van het Chr. Onderwijs en om te bevorderen, dat de Chr. paedagogiek ingedacht en doorgedacht, uitgewerkt en opgebouwd wordt, maar ook toegepast en verwerkelijkt in de practijk, zoodat ze in de Chr. School vleesch en bloed wordt, bepleit prof. Bavinck krachtige samenwerking op Geref. terrein, zonder samenwerking met andere Christelijke scholen af te wijzen.

Moeilijkheden bleven niet uit èn met den Schoolraad, èn met de Unie, doch werden later opgelost, zoodat er thans een broederlijke geest onderling heerscht en de Unie een niet onbelangrijke bijdrage geeft aan den Leerstoel van G.S.V. te Amsterdam.

Natuurlijk gaat het niet aan in den breede

de geschiedenis van het Geref. Schoolverband van jaar tot jaar te beschrijven. Toch meenen we in onzen plicht te kort te schieten, wanneer we niet nog op enkele punten de aandacht vestigen.

1°. Zoo b.v. de groei: In 1906 telde het Verband 125 scholen, in 1909 reeds 200, in 1920 269, en op heden ± 380 scholen, waarvan een kleine honderd ook aangesloten zijn bij C.N.S.

2°. De propaganda: Verschillende traktaten en brochures verschenen; ik noem: Waarom Gereformeerd Schoolverband?, een tweede traktaat: Gereformeerd Schoolverband; en nu weer een derde: Van het G.S.V. en zijn arbeid; de gratis verpreide brochure van ds. Vogelaar: De beteekenis van het Verband tusschen de Geref. scholen in Nederland; „Doel en streven van Geref. Schoolverband" van de hand des heeren Wirtz, met Bavinck een der kloekste strijders voor het Verband.

3°. De referaten en brochures, thans 34 in getal, welker inhoud het gansche onderwijsterrein bestrijkt en die op de jaarvergaderingen in bespreking worden gegeven, als b.v. schoolbesturen en onderwijzers, hoofden van scholen en hun mede-onderwijzers, eigen schooltoezicht, kerk en school, de opleiding, een eigen leerstoel aan de Vrije Universiteit, de tucht op school naar Geref. beginsel enz. Ik wil uw gewaardeerde aandacht niet verder vermoeien met een breedere opsomming.

4°. Het orgaan, dat voorlichting tracht te geven, doch door onvoldoenden steun een kommervol bestaan leidt, zoodat de wijze van uitgave herhaaldelijk gewijzigd werd.

5°. De jaarvergaderingen, die de saamhoorigheid bevorderen, stimuleerend werken, waar belangrijke zaken van organisatie, opvoeding en onderwijs aan de orde worden gesteld.

6°. Toezicht op de opleiding. Met verschillende kweekscholen trachtte de Commissie van Uitvoering in contact te komen, met enkele is het gelukt. Gedelegeerden van G.S.V. houden toezicht bij het examineeren der kweekelingen na het behalen van het einddiploma in Bijb. Gesch., Kerkgesch., Geloofsleer en in Amsterdam, Rotterdam en Utrecht ook in Opvoedkunde.

7°. Men wenschte dat toezicht ook uit te strekken over de gewone scholen, zoodat onderling schoolbezoek en schoolvisitatie spoedig haar intrede deden. Het onderling schoolbezoek is niets anders dan een vriendschappelijk bezoek van elkanders scholen. Straks komen we daarop terug. Schoolvisitatie mikte hooger. Daarbij ging het om onderzoek te doen naar den stand van het onderwijs, naar de onderlinge verhoudingen en naar den goeden gang van zaken. Daarover werd door de commissie van visitatie een rapport uitgebracht, natuurlijk zoo objectief mogelijk gehouden, en was er aanleiding tot het maken van opmerkingen, dan kon de commissie òf met den betrokken onderwijzer, òf met het Bestuur spreken.

Beide, zoowel onderling schoolbezoek als visitatie wilden niet tieren; een district als Zuidhorn echter maakt daarop een zeer gunstige uitzondering. Over Groningen straks.

*) Afscheidsrede van den heer A. Boot in het district Groningen, op verzoek van het districtsbestuur opgenomen in de G. S.

(Wordt vervolgd.)

GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND.

Schoolvisitatie in het District Zuidhorn 1936.

De Commissie verzoekt een les in *Natuurkennis* bij te wonen in de hogere klassen.

VRAGEN:

1. *a.* Welke methode gebruikt U bij het vak natuurkennis?
   b. Waarom geeft U daaraan de voorkeur?
2. *a.* Welke leermiddelen gebruikt U bij het onderwijs in physica? Ook leerleesboeken?
   b. Is naar Uw mening het nemen van proeven noodzakelijk?
   Acht U het onderwijs in dit vak zonder het nemen van proeven wel doelmatig?
   Acht U illustratie op het bord voldoende ter vervanging van proeven?
   c. Behandelt U iets van licht, geluid, electriciteit?
3. *a.* Welke leermiddelen gebruikt U bij het onderwijs in dierkunde?
   b. Welke handleiding gebruikt U voor gezondheidsleer?

4. *a.* Welke leermiddelen gebruikt U bij het onderwijs in plantkunde?
   b. Hoe behandelt U de plantkunde? Naar aanleiding van meegebrachte planten of volgens de handleiding?
   c. Worden de cultuurgewassen ook behandeld?
   Acht U het niet van belang, dat iedere leerling dan een exemplaar in handen krijgt?
5. Maken de leerlingen ook aantekeningen van hetgeen behandeld wordt? Wordt deze stof gememoriseerd?
6. Gaat U ook met de leerlingen de natuur in (schoolwandelingen)?
7. Is het Bestuur ook overgegaan tot afkoop van de gebruiksvergoeding (art. 205)?
8. Maakt U gebruik van de gelegenheid bij een laag gemeentelijk-exploitatiecijfer dit cijfer bij ministeriëel besluit te doen verhogen?
   (Voor een genabuurde school werd dit cijfer verhoogd van *f* 7.50 tot *f* 9.—).
9. Er wordt wel eens over geklaagd, dat bij een vacature bij voorkeur een niet-wachtgelder wordt benoemd. Is deze houding niet onredelijk?
10. Heeft het Bestuur een vaste regeling voor de op wachtgeld-stelling? Hoe luidt deze?
11. Is er voldoende aansluiting van het gewoon lager onderwijs en het voortvoortgezet onderwijs?
    Zo niet, hoe kan deze worden verkregen?
12. Rondvraag.

Aan de Redactie
van de Gereformeerde School.

GEACHTE REDACTIE.

Volgens de notulen der Algemeene Vergadering v. h. Ger. Schoolverband gehouden op Woensdag 20 Mei 1936 (Ger. School 6e jaargang No. 11) zou door ondergeteekende gezegd zijn, dat hij, in *tegenstelling* met wat Dr. Sietsma volgens een krantenverslag gezegd heeft, het onjuist acht, dat we de gedoopte kinderen voor wedergeboren hebben te houden.

Zeker ik acht dit ook onjuist, doch *niet* in *tegenstelling* met Dr. Sietsma. Volgens het verslag van de gehouden Noord-Hollandsche Ouderlingen-conferentie heeft Dr. Sietsma gezegd, dat ook *hij* het onjuist acht dat we de kinderen moeten houden voor wedergeboren, zooals de Synode van Utrecht gezegd heeft. Hier is dus geen tegenstelling tusschen Dr. Sietsma en ondergeteekende, doch *overeenstemming*.
Met het beleefde verzoek het bovenstaande woordelijk of zakelijk in de Ger. School te willen opnemen waarvoor bij voorbaat m'n hartelijken dank,

Verblijf ik met heilbede,

J. HAAKMA,
Hoofd Chr. School.

Kornhorn.

CHRISTELIJK BUITENGEWOON ONDERWIJS.

De Vereeniging voor Chr. B. O. heeft onlangs een vergadering gehouden met vertegenwoordigers van de groote onderwijsorganisaties. Ook Geref. Schoolverband was hier vertegenwoordigd.
Doel van de bijeenkomst was om te bespreken de groote achterstand, die er in 't bijzonder is, wat betreft de dagscholen voor Chr. Onderwijs aan zwakzinnigen en om gezamenlijk maatregelen te beramen om hierin verbetering te brengen. Die achterstand komt wel heel duidelijk uit bij vergelijking met het Openbaar en R. Kath. Onderwijs. Alle aanwezigen bleken overtuigd, dat er meer gedaan moet worden dan tot nu toe geschiedt in belang van het zwakzinnige kind. Er zullen meer Chr. Scholen voor B. O. moeten komen. Maar ook in plaatsen, waar deze reeds zijn, zullen de Schoolbesturen, de Onderwijzers en de Ouders nog meer moeten meewerken, dat het zwakzinnige kind wordt onderwezen in diè scholen, waar het naar zijn aard en aanleg thuis hoort. Daarmede dient men de belangen dier kinderen, maar tevens in belangrijke mate het onderwijs aan de normale kinderen.
Verschillende wenken werden gegeven. In een voortgezette vergadering hoopt het Bestuur van Chr. B. O. met definitieve plannen te komen.

A. N.

VAN DE BOEKENTAFEL.

L. van Klinken. *„Hoofdlijnen en hoofdpunten van de opvoedkunde"*. Stenvert & Zoon, Meppel. 1936. 477 Bladz.

Wanneer men zich voor den geest haalt, laten we zeggen den eersten druk van Emous en Kloppers, het leerboek dat wij voor ruim 25 jaren als 14-jarigen begonnen van buiten te leeren — en men maakt dan kennis met dit werk van Van Klinken, zoo is men toch wel verbaasd over den geweldigen vooruitgang, dien het vak opvoedkunde te zien geeft. De stof is goeddeels een geheel andere, de behandeling is anders, kortom, het ziet er alles veel smakelijker uit.
Maar dit leerboek toch wel in bijzondere mate.
De auteur blijkt de gave te bezitten ziel- en opvoedkundige themata scherp te zien, en ze op frissche wijze en in keurig verzorgden stijl te behandelen.
Uiteraard zal het uitkiezen der onderdeelen, het noodzakelijk afkappen van bijkomstigheden aan den schrijver vaak heel wat hoofdbrekens hebben gekost. Het kan niet anders, of persoonlijke aanleg en voorkeur hebben bij die keuze een rol gespeeld. Maar dit mag gezegd, dat de heer Van Klinken met zijn ordening wel heel gelukkig is geweest.
Bij de hoofdindeeling heeft hij zich laten leiden door de wettelijke eischen en door de examenpractijk der laatste jaren. Mitsdien bevat het leerboek na een keurige, puntige, principiëele inleiding III deelen, handelende over: Psychologie, Historische Paedagogiek, De School. Steeds is Van Kl. gedachtig gebleven aan den bekenden regel: „Es ist Hauptsache, dass die Hauptsache Hauptsache bleibt".
In 't geheel geen wenschen? Allicht. Het onderdeel: „de psychologie van het geheel" had wat breeder kunnen zijn; bij de besprekingen der moderne paedagogische richtingen ware een paragraaf over de nieuwe opvoeding in het Duitschland van heden zeker gewenscht. Maar... aangezien het boek tóch al bijna 500 bladzijden telt en ik niet zou weten, wat zou kunnen uitvallen, zijn dergelijke wenschen feitelijk onbillijk.
Van harte bevelen we dit mooie, principiëel-christelijke leerboek in onzen kring aan ter nadere kennismaking.

A. A. KUYPERS.

„De Incarnatie", door Dr. W. J. Aalders, Hoogleeraar aan de Rijks-Universiteit te Groningen.
Bij J. B. Wolters' Uitgevers-Maatschappij N.V. Groningen, Den Haag, Batavia, 1933.

Tot mijn leedwezen bleef de bespreking van dit boek zéér lang achterwege, daar het me eerst laat werd toegezonden.
Hier wordt een studiewerk gegeven van buitengewone beteekenis. Reeds om het onderwerp, Prof. Aalders acht terecht de incarnatie van centrale beteekenis voor ons christelijk geloof, dat met haar staat of valt. Breed bespreekt de hooggeleerde schrijver haar plaats in het Oude en het Nieuwe Testament, haar handhaving, geheel of gedeeltelijk, en haar loslating, in den loop der Kerkgeschiedenis, haar blijvende plaats.
Het is een bron van genot, dit prachtwerk door te lezen. Er zijn gedeelten, die zeldzaam boeien. „In de verschijning van Christus vindt de geloovige zoowel zichzelven als God terug... Het gaat hierbij om de „volle" incarnatie. Deze is typisch voor het christendom.... Het heeft een kerk gesticht, een theologie gevormd, menschen en groepen veranderd. Voor dat christendom is de incarnatie representatief en constitutief."
Hier en daar zou een Gereformeerde zich iets anders uitdrukken. De vraag rees bij me op, of op blz. 96 en 97 wel voldoende scherp de grens tusschen de kanonieke en de apocriefe literatuur is gesteld. Terwijl ik niet geloof, dat men het Modernisme een *type* van het christendom noemen kan.
Maar dat neemt niet weg, dat we dankbaar zijn voor dit prachtwerk, waarin de auteur onvoorwaardelijk de volle incarnatie, niet door de schepping maar door den val noodzakelijk geworden, handhaaft.
Een boek als dit is uiteraard meer voor theologen dan voor schoolmannen bedoeld. Wat niet zegt, dat ook de niet-theoloog die zin voor theologische studie heeft, niet van dit schitterende studiewerk genieten kan.

B.

10 DECEMBER 1936 7E JAARGANG No. 2

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

DE PAEDAGOGIEK VAN HET NATIONAAL-SOCIALISME

I.

Een van de merkwaardigste stroomingen van den modernen tijd is die van het Nationaal-Socialisme; ook op paedagogisch erf.
De eerste trek van deze paedagogische richting wordt bepaald door het feit, dat men zich welbewust aandient als *anders* dan het tot dusver geponeerde.
Intusschen wil men hier niet mee zeggen, dat de nationaal-socialistische idee nooit in de historie heeft geleefd. (Zie de Prolegomena van F. A. Beck „Geistige Grundlagen der neuen Erziehung, dargestelt aus der nationalsocialistischen Idee").
Maar in deze periode der historie zegt men, dat de nationaal-socialistische idee een werkelijk geheel nieuw paedagogisch ideaal heeft doen geboren worden.
De richting van het Nationaal-Socialisme heeft inderdaad paedagogische idealen naar voren gebracht, welke in ieder geval deze eigenschap hebben, dat andere idealen, die tot dusver golden, naast hen niet kunnen worden geduld. Immers het Nationaal-Socialisme heeft als paedagogisch ideaal, den geestelijken mensch te doen geboren worden, met dien verstande, dat uit dien geestelijken mensch een persoonlijkheid komt, die uit het Nationaal-Socialisme zelve de kracht put om een nationaal leven te vormen, dat een werkelijk historische grootheid is.
Een historische grootheid moet het nationale leven zijn, en het opvoedingsideaal is om den mensch zoo op te voeden, dat hij aan dat nationale leven bouwt.
Maar wat is nu een historische grootheid?
Hiervoor moeten wij eerst de vraag beantwoorden, wat volgens het Nationaal-Socialisme de historie is. Welnu, zoo zegt het Nationaal-Socialisme met Hegel, „die Geschichte ist der Fortschritt im Bewustsein der Freiheit" (de historie is de vooruitgang in het bewustzijn van de vrijheid).
Over het wezen van deze vrijheid nu wordt ook binnen de kringen van het Nationaal-Socialisme nog wel eens onderscheiden gedacht. Maar men vindt elkander in deze formuleering: vrijheid is vrijheid tot ontplooiing van het innerlijk wezen der natie.
Dat wil dus zeggen, dat niets aan deze innerlijke ontplooiïng in den weg mag staan. Levensvoorwaarde en levenseisch voor de natie moeten beantwoorden aan de voorwaarden, die door wetmatigheid van de ontplooiing van de nationaal-socialistische idee wordt gesteld.
Met deze uitdrukking zegt men echter, dat men zich stelt op Hegeliaansch standpunt. Wij kunnen hierop, gezien den aard van ons blad, niet breeder ingaan.
Duidelijk is evenwel, dat men op deze wijze het zwaartepunt legt op de wijze, waarop een mensch medewerkt om de nationale idee tot uitdrukking te brengen. Het belangrijkste in ons leven is, zoo zegt het Nationaal-Socialisme, op welke wijze wij de nationale gedachte, die tot uitdrukking gebracht wordt in een bepaald volk, helpen zich te manifesteeren.
Daardoor heeft de opvoeding een heel andere doelstelling gekregen dan tot dusver. Ronduit zegt men, dat de opvoeding afhankelijk geworden is van het politiek gebeuren en dat zij daarmede een nieuwe doelstelling heeft ontvangen. (A. Holfelder, „Das Ende der normativen Pädagogik", art. in „Internationale Zeitschrift für Erziehung", IV, 1.)

Maar deze politieke situatie is een levensvorm die wisselt. Bovendien richt zich het poltieke handelen zelf op het stichten van een nieuwe ordening, op het jagen naar een nieuwe toekomst.
Daarom is ook de paedagogische ideaalstelling geen vaste grootheid. Zelfs voor deze nationaal-socialistische opvoeding zijn geen vaste normen te geven. De politieke macht schept telkens opnieuw andere opvoedingsidealen. Adolf Hitler is de stichter van een opvoedingsstaat, omdat hij de stichter is van een nieuwe volksordening, en dus nieuwe ideaalstellingen gaf. Maar deze ideaalstellingen zijn niet voor altijd, politiek kan noodig maken, dat er in deze ideaalstellingen een wijziging komt.
Daarom is dan ook „met het Nationaal-Socialisme het einde van de normatieve paedagogiek gekomen". (Zie Holfelder, t.a.p.)
Het Nationaal-Socialisme verbaast zich alleen nog over de vraag, hoe het toch komt, dat de paedagogiek, die normen stelt, zulk een taai leven heeft. Zij antwoordt, dat dit komt, omdat de mensch zooveel jaren lang in individualistische richting is opgevoed. Dit individualisme nu moet radicaal worden overwonnen. Elke poging, om den mensch min of meer te zien als een doel hebbende in zichzelven, moet worden bestreden.
Wanneer dit nu beteekende, dat het hoogste doel van den mensch lag buiten de schepping zelf, dan zouden wij het daarmede hartelijk eens kunnen zijn.
Maar het Nationaal-Socialisme zegt, dat de mensch alleen maar waarde heeft als lid van het volk; als individu heeft hij eigenlijk geen ander doel dan het blad aan den boom of de tak aan den stam. Ook deze moeten helpen, dat de heele boom groeit en slechts die boom heeft zin.
Hier wordt dus heel sterk naar voren gebracht de gedachte, dat de vorming van den enkeling, omdat hij persoonlijk voor tijd of eeuwigheid een eigen roeping heeft, geen beteekenis heeft en geen zin.
Hieruit zien wij reeds, hoe de nationaalsocialistische paedagogiek tenslotte een uiterste consequentie is van de socialistische stroomingen, welke, naar men zegt, juist door het Nationaal-Socialisme worden bestreden.

J. W.

DE PHILOSOPHISCHE ACHTERGROND VAN HET KARAKTER DER LAGERE SCHOOL

II.

Van Heusde's standpunt.

Van Heusde's hoofdwerk is de „Socratische School of Wijsbegeerte voor de 19e eeuw". Het bestaat uit 4 deelen en verscheen van 1834—'39.
Van Heusde noemde zijn philosophisch stelsel Socratisch-Platonisch. Als men het echter nader beschouwt, blijken er niet veel „Platonische" elementen in aanwezig; van Heusde gaf niet anders dan de philosophie van de Common-sense. Socratisch zou men zijn philosophie alleen in zoover kunnen noemen als van Heusde een philosophie wilde geven voor het leven d.i. hij wilde een wijsbegeerte schenken zooals zijn tijd noodig had.
Wat is nu deze philosophie van de Commonsense? Bijzonder door Thomas Reid (1710—1796) is de philosophie van het *gezond verstand* (de common-sense) tot bloei gekomen aan de Schotsche Universiteiten. Het gezond verstand is, zegt Reid, ouder dan welke philosophie ook. En God doet den mensch door zijn gezond verstand vanzelf verschillende waarheden duidelijk zijn. Men moet terug van de philosophie naar de eenvoud van het gezond verstand. Nu noemt Reid verschillende „waarheden" die instinctieve zekerheid hebben.
Het is duidelijk, dat men op verschillend terrein deze beschouwing kan toepassen. Zoo kan men ze alleen doen uitstrekken tot het logisch gebied. Men kan ze echter ook — zooals vooral Beattie deed — op het aesthetisch gebied toepassen of de religieuze waarheden er mee trachten zeker te stellen.
Deze philosophie heeft veel invloed gehad. Via de Duitsche aanhangers (als Jacobi, Krug, Engel, Garve) werd Van Heusde een volgeling der Schotsche School.
Maar bij Van Heusde ontving ze toch een eigenaardige kleur. Van Heusde was Literator. Nu was er vooral door Tib. Hemsterhuis in het onderwijs in de oude talen een nieuwe richting gekomen.
Inplaats van zich tevreden te stellen met de tot nu toe gevolgde methode, werden an-

dere wegen ingeslagen. Immers de toestand was zoo, dat men zich tevreden stelde met het uitwendige. Men leerde regel na regel, vertaalde of dichtte in een vreemde taal; maar tot den inhoud drong men niet door, laat staan dat men iets van den geest der oude tijden verstond. Dit nu werd anders. Er kwam een nieuw-humanisme. Wyttenbach, Ruhnkenius en Nodell mogen hier met eere genoemd.
Leerling van Nodell en Wyttenbach is Van Heusde.

Wat is nu Van Heusde's stelsel?
We moeten, zegt Van Heusde, de werken der Grieken en Romeinen bestudeeren en vooral de werken van Plato. Plato wilde door zijn philosopheeren in de zielen der menschen indringen; wij kunnen nu door de studie van Plato's philosophie komen tot ware kennis van den mensch en zoo zullen we ook de beste methode vinden om hem te vormen. Want den mensch te vormen en op te voeden is Van Heusde's doel. En nu bevat de Socratisch-Platonische philosophie niet alleen de ware beginselen en methode voor het wijsgeerig denken, maar ze komt ook met onzen aard overeen. In de oude letteren vinden we onze levenswijsheid, onze levensphilosophie. En „het kenmerk van onze philosophie zoowel als van onzen wijsgeerigen aanleg is... eenvoudigheid, maar met gezond verstand en met godsdienstzin gepaard".
Het gezond verstand wil zoowel de zedelijke wereld van den mensch als de wereld der natuur onderzoeken. Bij dat onderzoek begint hij met *geloof*. En wel geloof aan de onmiddellijke kennis van het gezond verstand. In kiem ligt dat geloof in het gezond verstand opgesloten. „Zoo heb ik", zegt Van Heusde, „mijn godsdienstig, ook mijn zedelijk, mijn wijsgeerig geloof; en beide moet men in de jeugd versterken; versterken, zeg ik, want het ligt er in!"
Het godsdienstig geloof geeft zekerheid van God, als die het gezond verstand den mensch heeft gegeven en hem liefde schonk, die de mensch wil brengen tot Godgelijkvormigheid. Het wijsgeerig geloof geeft den mensch zekerheid van de wereld in en buiten hem.
Men moet verder gaan onderzoeken wat door de uitwendige zinnen wordt waargenomen en wat in den inwendigen zin ligt opgesloten.
Het eerste wat Van Heusde in de ziel vindt is de liefde en wel de liefde voor het ware, het goede en het schoone. Deze liefde wekt de vermogens der ziel op tot werking, nl. het gevoel-, ken- en begeervermogen. In de rede komt tenslotte de inwendige zin tot volle ontplooiïng.
In het gezond verstand ligt ook het geloof aan bijzondere openbaring. En met zijn maatstaven keurt het verstand den inhoud dier openbaring. En dan verandert die Godsopenbaring ten zeerste. Zoo is Christus bij Van Heusde niet de Verlosser, maar het ideale voorbeeld, dat ons leert Gode meer gelijkvormig te worden. De mensch is niet een slecht zondaar, maar hij kan de volmaaktheid bereiken; ontwikkeld moet worden, wat in den mensch aanwezig is.
Doel van Van Heusde's philosophie is dan ook: opvoeding.

Hoe is het nu mogelijk, dat Van Heusde zijn systeem, dat toch heel wat anders geeft, dan Plato leert, Socratisch-Platonisch kan noemen? Dat komt, doordat Van Heusde Plato niet begreep en, zegt Lakke in zijn a.w., het systeem van Plato construeert naar het schema van zijn eigen stelsel. Hij verklaarde Plato's bedoeling naar den geest van de philosophie van het gezond verstand. Aan een voorbeeld wordt het direct duidelijk. Van Plato's ideëen maakt Van Heusde maatstaven en voorbeelden in de ziel. Men zou kunnen zeggen: aangeboren ideeën, maatstaven, normen in zijn denken en beoordeelen.
De ideeën van Plato worden dus bij Van Heusde veranderd in het „gezond verstand".

H. STEEN.

„TOEN EN NU"

II.

Met onderling schoolbezoek en visitatie wilde men niet volstaan, een eigen inspectie was het ideaal. Wirtz bracht in Juni '20 daarover een rapport uit, waarin als doel der inspectie aangegeven werd: gegevens verzamelen, die, door deskundigen verwerkt, stof zouden opleveren om daaruit conclusies voor de Geref. scholen te trekken; in de tweede plaats om door vergelijking onder bevoegde leiding het oordeel over een bepaalde school

te kunnen vormen; en voorts om een volledigen inlichtingsdienst te kunnen organiseeren ten dienste van de scholen en de onderwijzers. Voor dat werk behoorden te worden benoemd: een hoofdinspecteur, inspecteurs en een commissie van wetenschappelijk gevormde mannen om de verzamelde gegevens te verwerken. De kosten werden op *f* 15.000 begroot. Ik laat nu rusten of er hier ook weer gevaar voor bureaucratie dreigde binnen te sluipen en te groote ingenomenheid met statistieken. Ik wil alleen mededeelen, dat opnieuw met Chr. Nat. Sch. werd geconfereerd, overlegd, voorstellen ingediend, teruggenomen, gewijzigd, alles zonder resultaat. In Februari '24 berichtte de Hoofdcommissie van C.N., dat het beter was de zaak te laten rusten, omdat naar het oordeel van de Hoofdcommissie van C.N. de inspectie bedoeld door G.S.V. blijkens de kort te voren verschenen brochure: „Eigen Schooltoezicht" van anderen aard is dan die welke altijd in den kring van Chr. Nat. was uitgeoefend.
Tot heden zijn geen nieuwe pogingen aangewend om tot een eigen Inspectie te geraken, vermoedelijk ook om de financiën.

HET CONGRES

Met dankbaarheid mogen we terugzien op het vierde Nat. Chr. Schoolcongres. Er was met 't oog op den nood der tijden zorg, dat er geen deelneming genoeg zou zijn. Maar de opkomst heeft die vrees beschaamd. Er was opgewektheid. De referaten, de inleidingen en de discussies waren veelal belangwekkend. De internationale sectie kreeg vaster formatie. Waarlijk, er is reden tot dank aan God.
De referatenbundel en het straks komend verslag verdienen meer dan opgeborgen te worden; er zit stof voor studie in.

VAN DER WAALS.

HULDE AAN HET PRINSELIJK PAAR

Er heeft zich een Comité van de Nederl. Schooljeugd gevormd voor het aanbieden van een geschenk aan het Prinselijk Paar. Dit Comité werkt samen met het Nationaal Comité. Daardoor zal het mogelijk zijn, dat het geschenk van de schooljeugd als zelfstandig geheel toch ook een onderdeel kan zijn van het aan te bieden Nationaal geschenk. Het Comité stelt zich voor een inzameling te houden op alle onderwijsinrichtingen *op 15 December des morgens om 10 uur.*
Het zal onnoodig zijn deze inzameling aan te bevelen. Laat ook de jeugd haar blijdschap vertolken over de voor het geliefde Koningshuis, voor land en volk zoo heuglijke gebeurtenis.

VAN DER WAALS.

GEREF. SCHOOLVERBAND

18 November l.l. werd te Assen de 18e jaarlijksche Drentsche Schooldag gehouden.

Een groote schare, leden van besturen en personeelen, uit geheel de provincie, waren samengekomen.

Reeds bij 't begin der vergadering kon de Voorzitter, de heer A. Sinnema, constateeren een verlevendigde belangstelling bij- en in Ger. Schoolonderwijs, gezien het groot aantal aanwezigen.

In de morgenvergadering sprak Ds. M. B. van 't Veer, van Groningen, een rede uit over het onderwerp: „De doop in zijn beteekenis voor het schoolonderricht", terwijl des middags Dr. A. van Deursen, eveneens van Groningen, sprak over: „Het Heilige land weerspiegeld in de Psalmen" met lichtbeelden (gekleurde platen).

Beide onderwerpen, hoewel in aard geheel van elkaar verschillend, stonden op hoog peil.

Wij hebben genoten en geleerd.

Voor het distr. Assen voor G.S.V.:
J. WELMERS, Secretaris.

DE ADRESSENKAARTEN

In Januari gaan weer de bekende adressenkaarten naar de scholen. Laat men het werk van den Secretaris van G.S.V. vergemakkelijken door ze *juist* in te vullen.
Me dunkt, de begeleidende kaart geeft voldoende aanwijzing. — Vaak krijg ik van de Hoofden twee adressen, der school, en het huisadres. Dat geeft aanleiding tot verwarring? A.u.b. één adres, *waarheen de kaart*

moet. — Opgeven het volledig getal van het Personeel, Hoofd inbegrepen. Geen kweekeling met akte. Heeft de school onderwijzers (essen) voor eigen rekening, dan tusschen haakjes 't getal *voor wie vergoeding genoten wordt.* Of die van Rijk of Gemeente komt, hoeft er niet bij gemeld. Een invulling als 8 (1) moet bepaald foutief zijn. Bedoeld zal dan zeker zijn, dat voor één geen vergoeding genoten wordt. 't Had behooren te wezen 8 (7). Onnoozel, dat zulke dingen nog geredresseerd moeten worden. — En dan: de namen van Secretaris en Penningmeester opgeven en voor grootere plaatsen ook hun adres.

VAN DER WAALS.

VOOR DE OUD-STRIJDERS BIJ HET CHRISTELIJK ONDERWIJS

De Commissie voor de Oud-Strijders bij het Christelijk onderwijs, in 1919 gevormd door den Schoolraad, de Vereeniging voor Christelijk Volksonderwijs, de Vereeniging van Chr. onderwijzers enz. en de Unie van Chr. onderwijzers, en thans bestaande uit de heeren: *Ds. W. Bouwman, K. Brants, H. Nieuwenhuysen, A. P. Jungcurt Jr.* en *Mr. J. J. Hangelbroek,* geeft voor hen, die belang stellen in haar arbeid, een kort overzicht harer werkzaamheden en beantwoordt tevens enkele vragen, die blijkens ingekomen brieven bij sommigen zijn gerezen.

In het boekjaar 1935—1936 werd aan 26 weduwen, 3 gepensionneerde onderwijzeressen, 2 gepensionneerde hoofden en 2 gepensionneerde onderwijzers uit het fonds steun verleend tot een totaal bedrag van *f* 7.360.—, terwijl aan giften en bijdragen werd ontvangen *f* 7.308.56 (zie Mededeelingen van den Schoolraad, no. 201, blz. 12).

Van deze 33 Oud-Strijders zijn 3 jonger dan 60 jaar, 12 van 60—69 jaar, 15 van 70—79 jaar en 3 van 80 jaar en ouder.

Het batig saldo bedroeg op 1 April 1936 (begin van het nieuwe boekjaar) *f* 3.352.55.

Dit saldo is echter door de uitbetaling der zomeruitkeering geheel verdwenen. De inzameling van de giften en bijdragen heeft deze maand weer een aanvang genomen (aan alle besturen en aan geheel het onderwijzend personeel der Chr. scholen in Nederland is een circulaire toegezonden). De Commissie vertrouwt, dat *allen* hieraan gevolg zullen geven, opdat zij in staat moge zijn haar schoone werk voort te zetten en hulp te bieden in bitteren, somtijds schreienden nood.

De Commissie is met groote dankbaarheid vervuld voor de sinds de 16 jaren van het bestaan van het fonds ontvangen hulp en steun van besturen en onderwijzend personeel der Chr. scholen. Deze hebben in die jaren in totaal reeds *f 165.725.15* aan de Commissie ter hand gesteld, waardoor veel nood is gelenigd.

Dat steun niet kan worden gemist, is de Commissie gebleken bij een onlangs opnieuw ingesteld onderzoek naar de omstandigheden der haar bekende Oud-Strijders.

De Commissie steunt uitsluitend hen, die tengevolge van den Schoolstrijd geen of een zeer laag pensioen genieten, terwijl zij bij pensionneering onder de thans geldende bepalingen aanspraak op behoorlijk pensioen zouden hebben gehad.

Toch breidt zich het aantal der steunvragende Oud-Strijders nog steeds uit.

De mogelijkheid hiervan mogen wij met een voorbeeld duidelijk maken.

Een weduwe ontvangt *f* 398.— pensioen. Haar man overleed in 1906 en was onderwijzer van 1892—1906. Bedoelde weduwe was sedert het overlijden van haar man in de gelegenheid pension te houden, waardoor zij buiten het fonds om in haar onderhoud kon voorzien.

Thans is zij in verband met haar leeftijd daartoe niet meer in staat.

Het spreekt van zelf, dat in verband met deze omstandigheden de helpende hand *moet* worden gereikt.

De Commissie, die na nauwgezet onderzoek steun verleent, kan echter alleen dan helpen, wanneer de bijdragen in ruime mate binnenkomen.

Elk bestuur en elke onderwijzer aan onze scholen met den Bijbel zondere zijn bijdrage, een ieder naar vermogen, af. Het gironummer der Commissie is: Den Haag 44794.

Ons Christelijk onderwijs vergete zijn ereschuld, de verzorging zijner Oud-Strijders (of hunne nabestaanden), niet.

Aan de organisaties verzoekt de Commissie dit overzichtje te willen opnemen in haar bladen.

CHR. B. O.

De Vereeniging voor Christelijk Buitengewoon Onderwijs acht het psychologisch moment gekomen om met kracht de propaganda aan te vatten. Ze verzocht de medewerking van de groote organisaties, want zelf heeft ze geen aanraking met de gewone lagere scholen. En ze hoopt, komt er een verzoek van de *eigen* organisaties, dan zal men eerder antwoorden dan dat *zij* een verzoek doet. Daarom heeft ook de C. v. U. zich niet willen onttrekken aan de enquête naar 't aantal leerlingen, dat eigenlijk niet op de gewone, beter op de school voor B.O. thuis hoort. Er is een circulaire aan de aangesloten scholen uitgegaan met twee vragenlijsten, waarop *vóór 15 December* antwoord verzocht wordt. De lijsten worden door het Secretariaat van G.S.V. naar de Vereeniging voor B.O. doorgezonden en door haar verwerkt.
Broeders, laat geen enkele school achterblijven.

VAN DER WAALS.

VAN DE BOEKENTAFEL

Oranjebloesem, uitgegeven bij gelegenheid van het vorstelijk huwelijk 1937 door *Anne de Vries,* 40 ct.; bij getallen prijzen van 37½ tot 25 ct. J. H. Kok N.V., Kampen..

Een keurig boekje met grepen uit het verleden en het heden van het prinselijk paar en de beide vorstenhuizen in een taal, die van liefde trilt. Verschillende foto's sieren het geheel. Hartelijk aanbevolen voor uitdeeling bij het huwelijksfeest.

N. J. v. d. W.

Van der Kruk. Meetkunde voor het eerste jaar. Zuid-Hollandsche Uitgevers Mij., Den Haag. Deeltjes A en B à *f* 0.95.

Een poging, om het meetkunde-onderwijs in het eerste jaar op de Middelbare school (eventueel ook U.L.O. school) meer aan de kinderlijke mentaliteit aan te passen. De poging lijkt me wel geslaagd. De leerstof, behandeld volgens de twee-ronden-methode, gaat tot en met de parallelograms. Of er nog een vervolg te verwachten is?

Z. C. v. d. W.

De berijmde *Psalmen* benevens de bundel *Enige Gezangen* in gebruik bij de Geref. Kerken in Nederland alsmede de *Catechismus* en het *Kort Begrip, f* 0.70, formaat 8½ × 13½, A. Jongbloed N.V,. Leeuwarden.

Een handige uitgaaf, gebonden in prima afwaschbaar linnen stempelband. De tekst is gezet in de vereenvoudigde spelling, de muziek in den vioolsleutel met lange en korte noten. Er is ook een uitgaaf met de nog niet uitgebreide eenige gezangen à *f* 0.65. Voor schoolgebruik aanbevolen.

N. J. v. d. W.

De Bloeiende Bongerd. Bloemlezing door *Dra W. C. Wittop Koning—Rengers Hora Siccama* en *Herman Poort,* 2de deel, 4de druk. *f* 3.25, geb. *f* 3.75. J. B. Wolters' U.M.

Een lijvig deel proza en poëzie met portretten van de schrijvers en schrijfsters, met een vijftal „theoretische beschouwingen", waaruit blijkt, dat zij, die de zeker mooie verzameling bijeen brachten, niet op christelijk standpunt staan.

N. J. v. d. W.

E. Bergsma en *J. C. Kloosterman. Onze Staatsinrichting* voor de hoogste klassen der lagere school en eerste klassen van het voortgezet onderwijs, *f* 0.20, uitgave R. W. Heutink, Wierden.

W. F. E. Smelik. Gelegenheidsversjes voor poëzie-albums, opdrachten, jubilea e.d.; Nijgh & Van Ditmar N.V., Rotterdam.

H. J. van Wijlen. De dag van 's Heeren opstanding; de Bijbelsche Geschiedenis naverteld voor jongens en meisjes, *f* 0.30; overdruk uit De School met den Bijbel, Oosterbaan & Le Cointre, Goes.

Verbondsgeschiedenis. Schetsen voor de vertelling van de Bijbelsche Geschiedenis door *S. G. de Graaf,* D. d. W. te Amsterdam, uitgave J. H. Kok N.V., Kampen.

Een belangrijk werk, dat in 14 afleveringen van 5 vel à 75 cnt. verschijnt. Het zal bevat-

ten 200 schetsen (120 O.T. en 80 N.T.) en straks twee kloeke deelen vormen. Bij elke schets geeft de schrijver eerst *opmerkingen,* waarna hij de hoofdgedachte in verschillende punten uitwerkt. Het typeerende van dit werk is, dat de Verbondsgedachte wordt aangegeven en telkens naar den Christus wordt heengewezen. Zoo wordt het één *Verbondsgeschiedenis.* De Gereformeerde onderwijzer en Zondagsschoolonderwijzer kan dit werk kwalijk ongelezen laten. Het is een onmisbare studiebron.

N. J. v. d. W.

J. Abels. De Kweekschool en haar beteekenis voor het Lager Onderwijs, ƒ 0.30; N.V. Drukkerij De Standaard, Amsterdam.

Een overdruk uit het Paed. Tijdschrift. Een helder betoog. De Kweekschool in verdrukking heeft zoo'n woord noodig.

N. J. v. d. W.

Lager-onderwijswet 1920, voorzien van marginale aanteekeningen en alphabetisch register, tiende druk. Juli 1936, ƒ 1.25; Samsom N.V., Alphen a.d. Rijn.

In deze handige uitgaaf vindt men nu weer alles bijeen wat de Lager-onderwijswet als zoodanig betreft. Aanbevolen.

N. J. v. d. W.

Tine Bonnema. De Bijbelsche Geschiedenis voor de Jeugd verteld, met penteekeningen van Henk Poeder, en beeldkaartjes, ontworpen door Dr. A. van Deursen en geteekend door J. de Vries; gebonden ƒ 7.50, J. H. Kok N.V., Kampen.

Als men wil een Kinderbijbel. In vlotten verteltrant, niet bepaald voor de jongste kinderen. De schrijfster houdt zich zoo dicht mogelijk bij den Bijbel en legt haar fantasie op een gelukkige wijze aan banden. Het werk kan, waar men het voor kinderen gebruiken wil, aanbevolen worden.
Bij 't hier en daar doorlezen viel me op pag. 12 een drukfout op bij Noachs leeftijd, die niet 650 maar 950 jaar was. Op pag. 13 wordt Sara in strijd met Gen. 20 : 12 Abrams nichtje genoemd. Op pag. 58 staat een plaat van de *vier* vrienden van Job; als dan op pag. 59 staat, dat Job voor de vrienden een zoenoffer moest brengen, kan dit misverstand wekken; hij moest het offer brengen voor Elifaz en diens twee vrienden (Job 42 : 7).

N. J. v. d. W.

G. van der Zee, Hervormd Predikant. *Vaderlandsche Kerkgeschiedenis,* Deel I, vóór de Hervorming tot 1528. Uitgave van J. H. Kok N.V., Kampen. 1936. Prijs ingenaaid ƒ 2.90, gebonden ƒ 3.75.

De schrijver beoogt een werk te geven, dat door belangstellenden als populair-wetenschappelijk handboek der Kerkgeschiedenis kan worden gebruikt. Het is resultaat van zelfstandig onderzoek alsmede een doorgeven van de vruchten, geplukt van de bekende werken van Royaards, Ter Haar, Moll en Vos, terwijl Reitsma, waar mogelijk, is gebruikt. Het handschrift is door Ds. J. G. Woelderink doorgezien. De indeeling van het boek is duidelijk. De eerste afdeeling beslaat de invoering en vestiging van het Christendom tot 800. Het tweede stuk beschouwt de strijd en zegepraal tot ongeveer 1000. In de derde afdeeling wordt de uitbreiding van het kerkelijk en godsdienstige leven besproken, terwijl de slothoofdstukken het toenemend bederf en de geestelijke ontwaking beschrijven.
Inderdaad was er behoefte aan een meer populair handboek over de Vaderlandsche Kerkgeschiedenis. Maar aan de bezwaren, bij de samenstelling van een dergelijk werk haast onvermijdelijk, is de schrijver niet ontkomen.Bij een wetenschappelijk geschrift is het toch ietwat vreemd als bron een serie schoolplaten te zien opgeven; voor een populair handboek is het verdedigbaar. En dit voorbeeld staat niet alleen. Ernstiger lijkt het ons, dat zoo weinig nieuwe litteratuur is opgegeven. Bij de behandeling van figuren als Geert Groote en Erasmus c.s. is dit zelfs zeer hinderlijk. Daardoor gaat de groote stroom van nieuwere kerkhistorische geschriften van Protestantsche en Roomsche schrijvers aan dit werk voorbij.
Verder is het uit een oogpunt van constructie ernstig te betreuren, dat de schrijver volledigheid heeft nagestreefd bij zijn lijst van Utrechtsche bisschoppen. Ze herinneren ons levendig de opsomming der Dirken en Flo-

rissen van het Hollandsche Huis. De geschiedenis daalt dan af tot kroniek.
Wij hopen zeer, dat de schrijver bij een herdruk groote stukken laat schrappen. Dan komen de uiterst waardevolle gedeelten, die dit boek bezit, veel beter tot hun recht.

U. S.

Christus tusschen de kandelaren, toespraak bij gelegenheid van de dank- en gebedsure, ter herdenking van de Doleantie, op Donderdag 13 Febr. 1936, in de Keizersgrachtkerk te Amsterdam door *Ds. K. Fernhout Mz.,* ƒ 0.40, J. H. Kok N.V., Kampen.

W F. Sprink en *Eduard Flipse, Prettig en doelmatig zangonderwijs* voor de lagere school, 2de deeltje, 2de druk, ƒ 0.60; J. H. Wolters' U.M.

Jac. van der Klei en *J. B. Ubink. Het ruisende Woud.* Leesboek voor de lagere school, 6de deeltje, 3de druk ƒ 0.80, 10de deeltje, 4de druk ƒ 0.80; J. B. Wolters' U.M.

Martin Bruyns. Maak nieuw de oude school. Serie II no. 1 van *Credo Vivo,* ƒ 1.25, N.V. Paul Brand's U.B., Hilversum.

Geschreven door een Roomsche, die uiteraard zijn critiek hoofdzakelijk toelicht met voorbeelden uit de Roomsche school, maar ook Dr. Gunning, Oosterlee, Kleefstra e.a. laat spreken, en in „Hoe het worden kan" mooie ideeën van vereenvoudiging geeft.

N. J. v. d. W.

Jongens- en Meisjesboeken. Gids inzake Jongens- en Meisjeslectuur. Uitgave v. d. Bond voor Geref. Jeugdorganisatie.

Vooraf gaat in dezen tweeden druk het rapport van 1915, uitgebracht voor den Ned. Bond van Geref. Knapenleiders, en aanvullende beschouwing over „Avontuurlijke boeken". Deze rapporten zijn op zichzelf al zeer lezenswaard. Dan volgen meer dan 1000 uitvoerige recensies, zoowel over bronnen en leidraden als over jeugdlectuur. De mannen van den Bond van Geref. Jeugdorganisatie zijn waarborg, dat we goede gidsen hebben. 't Werk is al lijvig genoeg, anders zou een inhoudsopgaaf. te wenschen zijn. 't Bezwaar wordt grootendeels ondervangen, doordat de recensies onder verschillende hoofden zijn ondergebracht en daar in alphabetische orde van de namen der schrijvers volgen.
't Werk is niet in den handel, maar tegen ƒ 1.25 te bestellen bij 't Bondsbureau, Bazarlaan 46, Den Haag, gironr. 11014.

N. J. v. d. W.

Ons Nieuw Leesboek voor de Christelijke School verzameld door *P. J. Risseeuw* en *G. K. de Wilde,* in 6 deeltjes, voor 't 2de tot 7de leerjaar, 2de of 3de druk, à ƒ0.65. J. B. Wolters' U.M.

Frissche leesstof van oudere en jongere acteurs; combinatie van 't belletrisch en 't leerleesboek, 't laatste zonder in overdrijving te vervallen. De illustraties van Pol Dom. Sterk Schröder en Jaap Veenendaal voldoen wel.

N. J. v. d. W.

Dr. C. van Benthem O.P., Goed en kwaad I, uit de serie Wijsgeerige Grondbegrippen, per deeltje ƒ 0.55, de serie van 4 nrs. ƒ 1.90. J. J. Romen en Zonen, Roermond-Maseyk.

N. J. v. d. W.

Dr. J. Woltjer, Wat is het doel van het Christelijk Nationaal Schoolonderwijs? Derde onveranderde druk. J. H. Kok, Kampen, 1936.

Behalve het Gedenkboek liet de H.C. van C.N.S. ook den derden druk van Dr. Woltje's geschrift ter perse leggen. Terecht wordt in het „Woord vooraf" gezegd, dat dit sobere, klare, klassieke betoog wel tot het beste behoort wat over ons Nederlandsch Christelijk onderwijs geschreven is.

N. J. v. d. W.

De firma *A. Voorhoeve, v.h. Bredée's H.M.,* Oostmolenstraat 1—3, Rotterdam C. geeft uit een plaat in vijfkleurendruk met de portretten van *Prinses Juliana en Prins Bernhard* met het vers *Oranje Boven! blijft de kreet,* enz. Keurig uitgevoerd. Aanbevolen voor uitdeeling op de scholen; prijs 20 cnt per ex., 25 ex. à 17½ cnt, 100 ex. à 15 cnt; formaat 20 bij 35 cm.

N. J. v. d. W.

10 JANUARI 1937 7E JAARGANG No. 3

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

ORANJE EN NEDERLAND

Oranje en Nederland, beide jubelen! Als dit nummer verschijnt, heeft, naar we hopen, ons land weer een Prinselijk Paar, waaruit onder Gods zegen het Oranjehuis weer moge opbloeien. In volle liefde gaat het hart van ons volk, nader van ons Gereformeerd volk en daarin ook van G.S.V., uit naar Prinses Juliana, naar Prins Bernhard, naar de beide vorstelijke Moeders, met de bede, dat Gods zegen rijkelijk ruste op dit vorstelijk huwelijk. Te weten, dat innige liefde de vorstelijke personen gelukkig maakt, dat de liefde tot den God der Vaderen hun liefde heiligt, zal de blijdschap en het geluk der vorstelijke Moeders verhoogen, en den band van Nederland aan het Oranjehuis verinnigen.
De bede van den stervenden Vader des Vaderlands om genade, ook voor zijn arme volk, vond en vindt nog genadige verhooring. Wat onderscheidt ons van zoo veel andere volken! We roemen in vrije gunst alleen.

VAN DER WAALS.

DE PAEDAGOGIEK VAN HET NATIONAAL-SOCIALISME

II.

De vraag kan nu gedaan worden, of dan het Nationaal-Socialisme in het geheel geen oog heeft voor de *beteekenis van den individu*. Het lijkt toch niet goed mogelijk om den zin van het optreden van den enkeling en de beteekenis van de individueele personen geheel te ontkennen.
Het antwoord op deze vraag wordt door de Nationaal-Socialistische paedagogiek op merkwaardige wijze geformuleerd. Men zegt, dat men beginnen moet met vast te stellen, dat men eigenlijk geen sociale opvoeding erkennen wil. De term: „opvoeding tot gemeenschap" is dan ook eigenlijk onjuist. Men bedoelt geestelijke opvoeding. Geestelijke opvoeding zóó dat datgene wat aan geest in het volksgeheel is neergelegd ook tot uitdrukking komt.
Opvoeding tot gemeenschap, zoo betoogt men, beteekent altijd nivelleering. Maar het opvoeden tot geestelijke grootheid, zóó dat heel het volk de geestelijke waarde, die in het volk aanwezig is tot uitdrukking brengt, beteekent differentiëering. In deze differentiëering nu kan steeds datgene, wat in den enkeling aan geestelijk goed aanwezig is, tot uitdrukking komen.
Het individueele element in deze geestelijke opvoeding heeft nu alleen zijn recht, omdat de individualiteit van den enkelen mensch eigenlijk niets anders beteekent dan originaliteit. (vgl. *F. A. Beck*, „Geistige Grundlagen der neuen Erziehung, dargestellt aus der nationalsozialistischen Idee", pag. 206.)
Maar nu moeten wij wel verstaan, dat dit niet beteekent, dat het doel van de opvoeding van zulk een individueel mensch nu is om zijn specifieke gaven tot uitdrukking te brengen. Ware dat het geval, dan zou men in de gunstigste omstandigheden straks een origineelen zonderling krijgen, een excentrische, opvallende figuur. En dit kan de bedoeling van de opvoeding niet zijn. Neen, de differentiëering, die men erkent, beteekent nooit empirische isoleering. Zoo heeft men het wel dikwijls opgevat, maar de bedoeling is juist, dat het origineele in den enkeling slechts meewerke om het totaal een nieuw aspect te geven. (Vgl. *F. A. Beck*, „Geist und Leben, die Struktur des Geistes, III, Originalität). De origineele enkele mensch is slechts daarom origineel, omdat hij deel heeft aan den totaalgeest. En juist

daarom moeten wij deze individueele begaafdheid niet naar logische methoden vormen en opkweeken. Er bestaat dan gevaar, dat wij haar losmaken van den spontanen en natuurlijken samenhang met den geest van het totaal.
De geheele opvoedingsidee brengt mede, dat wij den geest zelf spontaan moeten laten werken, en uit deze spontane geestesactiviteit is het slechts mogelijk, het resultaat te vinden voor den uitgroei van den volksgeest; een resultaat dat nimmer te bereiken is door opzettelijke opvoeding.
Maar wanneer deze opvoeding van het origineele in den enkeling langs wegen van spontane ontwikkeling tot stand komt, dan valt zij buiten de beredeneering van het denkende verstand; dan zijn er ook geen vaste wetten en regelen voor de opvoeding van dezen enkeling te stellen; en daarmede vervalt de beteekenis van de wetenschappelijke bezinning over de opvoeding van den enkeling.
Deze enkeling met zijn origineele gaven moet spontaan groeien in de volkstotaliteit. (Zie F. A. Beck, „Geistige Grundlagen", p. 208.)
Hiermede is dus al feitelijk toch weer de vraagstelling omtrent de opvoeding van den enkeling onttrokken aan den invloed van de paedagogiek.
Het spreekt natuurlijk vanzelf, dat de Nationaal-Socialistische paedagogiek zich nu ook moet bezinnen over het begrip *persoonlijkheid*.
Het is voor Hegelianen altijd moeilijk om de beteekenis van de afgesloten eenheid der persoonlijkheid te erkennen. Immers zij werken steeds met begrippen als: idee, al-geest, totaal-geest, enz.
Maar zooals men in den regel in deze kringen doet, vat ook de Nationaal-Socialistische paedagogiek het op. Men zegt: persoonlijkheid, of liever personaliteit, is de vorm, waarin de absolute geest zich in deze wereld concretiseert. Waar dus de universeele geest is, daar is ook personaliteit. Alleen in het personeele leven wordt aan de menschen de zekerheid en de kracht tot overwinning van de innerlijke en uiterlijke tegenstanden tegen het leven gegeven. Maar eigenlijk is deze personaliteit niet anders dan uitdrukking van den absoluten al-geest. De absolute al-geest is de universeele geest van de menschen, die in veel personaliteiten tot uitdrukking komt. Wanneer nu een personaliteit werkelijk aan haar bedoeling beantwoordt, dan wordt ze persoonlijkheid. D.w.z. dan kan ze invloed oefenen op de vorming van andere personaliteiten. En daarin ligt nu het hoogste opvoedingsdoel, dat wij een mensch zóó vormen, dat hij zelf weer een opvoedende functie kan uitoefenen in de gemeenschap des levens van vele menschen (personaliteiten). Doel van de opvoeding van den enkeling is dus slechts: datgene wat hij op origineele wijze bezit van den al-geest zóó te ontwikkelen, dat hij andere openbaringen van den al-geest ook weer tot vollen uitgroei kan brengen. Zoo wordt de persoonlijkheid vanzelf leider in het geheel. Maar de mensch, dien wij persoonlijkheid noemen, is daarom leider, wijl hij deel heeft aan het goddelijke, aan den al-geest.
Daaruit volgt, dat ieder die nu een leider van leiders is, de hoogste persoonlijkheid is, dat hij tegenover de volkseenheid een geweldige taak heeft te vervullen, n.l. den geest van de totaliteit en de geestesopenbaring in al die personaliteiten op te voeren tot de hoogte, waarop zij de goddelijke idee, zooals die in het volk is uitgedrukt, tot uiting kan brengen.
Maar omgekeerd heeft dat volk zich ter wille van den zin en de waarde van den volksgeest, dus ter wille van zichzelf, aan dien leider te onderwerpen. Het volk heeft hem te gehoorzamen.
En daarmede is ook in paedagogicis het leidersprincipe verklaard.

J. W.

DE PHILOSOPHISCHE ACHTERGROND VAN HET KARAKTER DER LAGERE SCHOOL

III.

Van Heusde en de School.

Het doel van Van Heusde's philosophie is *opvoeding*. In zijn paedagogiek gaat hij ook weer uit van zijn philosophisch standpunt. Vooral in zijn „Brieven over Hooger Onderwijs" vinden we geteekend hoe Van Heusde zich de vorming der menschen denkt. Van Heusde onderscheidt verschillende perioden

Bij het kind, den knaap en den jongeling ontplooien zich langzamerhand de verschillende zielevermogens.
In de kindsheid ontwikkelt men zich om *mensch* te worden. Vooral het godsdienstig gevoel ontwaakt en dat moet ontwikkeld worden. Daarom moet het onderwijs voor het kind godsdienstig zijn. Het kind moet leeren Gode-gelijkvormig te worden; streven naar deugdsbetrachting. Ideaal hierin is Christus. Van „leerstelligheid" wil echter Van Heusde niet weten!
Kan bij *het kind* voor allen de opvoeding gelijk zijn, bij *den knaap* komt reeds de bijzondere aanleg uit. Op dezen leeftijd ontwikkelt zich vooral het kenvermogen. Met tact moet de knaap behandeld worden, zonder dat hij het al te veel bemerkt moet men hem voor verleiding behoeden. Men late zooveel mogelijk den knaap zichzelf ontwikkelen; men moet op zijn eergevoel werken, hem afkeerig maken van het verkeerde en hem doen streven naar het goede en edele.
In den jongeling ontwikkelt zich bijzonder het *begeervermogen.*
De opvoeding moet medewerken, dat zich het begeervermogen op het goede richt. Wordt een recht inzicht gevonden, en verstaan de opvoeders hun taak, dan zal ongetwijfeld een heerlijk resultaat ontstaan. Immers Van Heusde ontkent de verdorvenheid der menschen. Wel openbaart zich bijzonder in den knapenleeftijd, naast den aanleg tot het goede, die tot het kwade, maar dit laatste kan overwonnen worden.
Men zal licht begrijpen, dat daarom de opvoeding voor Van Heusde van het *allergrootste* belang is. En dat hij zijn belangstelling niet in de laatste plaats naar het onderwijs deed uitgaan. Hij onderscheidt *lager, middelbaar* en *hooger onderwijs.* Het eerste vormt ons tot mensch, het tweede tot beschaafd mensch, het derde tot zelfstandig mensch. De scholen dienen dus naar deze doelstelling ingericht te worden; terwijl van niet minder beteekenis zijn de resultaten van het psychologisch onderzoek, d.w.z. ze moeten ingericht zijn ook naar de opeenvolging der leeftijden en naar de in deze tijden zich bijzonder ontwikkelende vermogens.
Daarom moet bijzonder op de lagere school begonnen worden met de grondbeginselen van den *godsdienst.*
Men moet den kinderen niet van dogma's spreken; men moet een christelijk onderwijs geven, dat voor allen geschikt is. „Voor allen is dit onderwijs geschikt: want het is van bijzondere leerstellingen afgezonderd en allen kunnen brave, deugdzame menschen worden, zoo zij maar vroeg leeren, wat zij God en hunnen naasten en zichzelven verschuldigd zijn."
Lakke herinnert aan wat Groen van Prinsterer schreef: „De aard van dit algemeen christelijk onderricht is nog onlangs door een zijner ijverigste en meest achtenswaardige voorstanders, naïef inderdaad, gekarakteriseerd, door aan den Heer Cousin, toen deze Haarlem bezocht, te zeggen, dat het onderwijs voorzeker algemeen christelijk, doch voor niemand, zelfs niet voor de *Joden* aanstootelijk moet zijn."
Van Heusde's gedachten over het Middelbaar en Hooger onderwijs kunnen we thans laten rusten. Is het onderwijs goed, dan zal het goede, dat in den mensch is, ontwikkeld worden. En hij zal komen tot verstandelijke en zedelijke zelfstandigheid. En dan zal de Maatschappij beter worden. De mensch zal dan leven naar de grondwet der liefde. Van nature is de mensch immers voor liefde vatbaar en tot wederliefde bereid. We zijn door liefde aan elkander verbonden en aan God. De liefde is tenslotte het meest wezenlijke in den mensch. Ja de liefde is de fakkel des levens. „De Schepper en Vader der menschen, die uit en door en tot liefde werkt, ontstak deze fakkel het eerst en gaf die aan zijn kinderen, en vandaar onze wederliefde tot Hem en vandaar godsvrucht en godsdienst in de wereld."
Heel het onderwijs moet met dezen geest doortrokken worden.
Op verschillend terrein heeft Van Heusde veel invloed gehad; zeker op geen gebied meer dan op dat der theologie. Van Heusde wordt de vader genoemd van de z.g.n. Groninger richting. Het koude rationalisme was door Van Heusde met succes bestreden. De warmte van Van Heusde deed weldadig aan. En de Groninger richting paste Van Heusde's opvatting toe. De belijdenis der christelijke kerk moet opgevat in den geest van het humanisme. Opvoeding en ontwikkeling tot deugd en deugdsbetrachting wordt het doel. Christus het ideale, Goddelijke voorbeeld. In

het christendom is het voornaamste, schrijft Hofstede de Groot, de openbaring..... door God in Jezus Christus ons gegeven, om ons Gode steeds gelijkvormiger te maken.
Een christelijke school, maar waarop voor ieder plaats was, was het ideaal. En dat ideaal scheen bereikt te zullen worden. De Bijbel mocht dan nog als een **bijzonder** boek gelden. Christus als Zoon van God erkend, naar Zijn voorbeeld de braven gevormd in liefde en eenheid.
Zoo zou het type school wezen. Algemeen christelijk. Een algemeene school ook. Maar waarop de Bijbel een plaats kreeg.
Van Heusde's ideaal is niet gebleven. Zijn philosophisch standpunt werd overwonnen. Was het bij hem synthese van Wijsbegeerte en bijzondere openbaring, zoowel van wijsgeerigen kant als van christelijke zijde kwam verzet.
De openbare school nog met den Bijbel zou plaats maken voor de volstrekt „neutrale"(!) school, zonder Bijbel. Want tusschen humanisme en theïsme is geen synthese mogelijk.

H. STEEN.

„TOEN EN NU"

III.

Ik laat dit onderwerp verder rusten en wijs op een achtste uiting van activiteit n.l. het vestigen van een Leerstoel voor paedagogiek aan de Vrije Universiteit. Na veel voorbereiding werd ten slotte dr. J. Waterink in 1926 tot hoogleeraar in de Paedagogiek benoemd, die tevens Paedagogische Adviseur is, cursorische voordrachten houdt en vacantiecursussen geeft. Adviezen kunnen rechtstreeks door schoolbesturen en onderwijzers gevraagd worden zonder kosten. Het verkrijgen van dien leerstoel, bezet door een zoo wetenschappelijk paedagoog als prof. Waterink is een der mooiste resultaten van het optreden van G.S.V.
In de 9e plaats wijs ik ten slotte nog op de samenwerking met den Schoolraad. óók voor het diploma; een reeks mannen, benoemd door het Verband, examineeren in het vak Geref. geloofsleer.

Om niet te uitvoerig te worden zal ik niet treden in beschouwingen betreffende de taak van het Schoolverband in de toekomst.
Er is nog genoeg terrein te veroveren. Nog niet alle Geref. scholen zijn tot het Verband toegetreden. Nog te veel heerscht er in de kringen van Hervormden de meening, dat G.S.V. *kerkelijk* gereformeerd is. Van meet af is daartegen van onze zijde, met name door prof. Bavinck verzet aangeteekend. Toch schijnt dat woekerplantje nog niet met wortel en tak te zijn uitgeroeid.
Nu we het ontstaan en het optreden van het Verband in vogelvlucht hebben beschouwd, vraag ik Uw welwillende aandacht voor eenige bijzonderheden uit de geschiedenis van het district Groningen.
Toen het Verband eenmaal nationaal georganiseerd was, stuurde men dadelijk aan op het vormen van districten en zoo mogelijk van gewesten. Een krachtig werkend districtsleven moet noodwendig invloed oefenen op de geste van de landelijke organisatie. Van de heeren, die voor 't eerst zitting namen in de Commissie van Uitvoering, prof. Noordtzij, dr. J. A. C. v. Leeuwen, prof. dr. H. Bavinck, ds. J. C. Sikkel, J. C. Wirtz, J. v. Andel en J. v. d. Waals, waren het vooral de heeren Bavinck, Sikkel en Wirtz, die het meest op den voorgrond traden en de aaneensluiting van Geref. scholen propageerden. Zij vonden een vruchtbaar arbeidsveld in de prov. Groningen, **waar** tal van Geref. scholen waren, gedeeltelijk bij C.N.S. aangesloten. Ons gewest wordt dan ook steeds geroemd als een dat van het begin af 't meest meeleefde en thans nog tot de actiefste gewesten behoort. En van de Groninger districten draagt het district Zuidhorn de eerepalm weg. Na dit eeresaluut aan onzen buurman willen we nu eens zien, wat Groningen gepraesteerd heeft.

De motor in ons gewest en district, de onvermoeibare strijder, was ds. Vogelaar. Zoowel in de verslagen als in een particuliere correspondentie met den Secretaris v. d. Waals worden zijn verdiensten voor de propaganda hoogelijk geroemd. Hij trok het heele land door, daartoe gemachtigd door de Commissie van Uitvoering, om scholen tot aansluiting te bewegen. Dat zijn ijver hem wel eens tot onberaden stappen leidde, wil ik evenmin verhelen en er straks een voorbeeld van geven.

Hij was het, die Zaterdag 13 April 1907 in ditzelfde gebouw de afgevaardigden van

de Geref. Scholen in stad en omgeving bijeenriep om een district te vormen; 14 personen waren tegenwoordig, waarvan nog enkelen in leven zijn: het waren: ds. Vogelaar, H. Bosman en J. A. Delhaas van Groningen; A. H. Homan van Ten Boer; E. v. d. Schans, J. H. Schuringa en W. Oudman van Middelstum; R. v. d. Wal en L. Lumkes van Kiel-Windeweer; J. de Groot en R. Sinnighe van Hoogkerk, P. Vink en K. Nienhuis van Wetsinge-Sauwerd en H. D. v. d. Kooij van Winsum-Obergum. De heer Strikwerda van Bedum had bericht van verhindering gezonden.

Tot het voorgestelde district zouden behooren: Groningen, Bedum, Haren, Hoogkerk, Kiel-Windeweer, Middelstum, Onderdendam, Schildwolde, Thesinge, Sauwerd, Winsum-Obergum en Zuidwolde. Dat was nu wel gemakkelijk gezegd, doch Haren, Kiel-Windeweer, Thesinge en Zuidwolde waren nog niet aangesloten. De drie eerstgenoemden sloten zich echter weldra aan, Zuidwolde bleef weigeren, ondanks vele pogingen, ook door mij aangewend. Ik zou ons districtsbestuur willen aanraden Zuidwolde nogmaals te gaan bewerken. Een nieuw hoofd en nieuwe bestuursleden kunnen wel eens een anderen kijk op de zaak hebben.

Middelstum bedankte in den loop der jaren. Winsum meende beter te doen zich bij een noordelijk gelegen district te voegen, later zijn Roden, Onnen en Glimmen er bij gekomen. Schildwolde voegde zich bij Appingedam.

Het Reglement voor het district wordt na eenige wijzigingen vastgesteld. Eén punt wil ik nog releveeren. In het reglement was ook opgenomen: het aanschaffen voor gemeenschappelijke rekening van hulpmiddelen voor het onderwijs, die voor één school te duur zijn. Ik denk hierbij aan een tabernakel met toebehooren, projectie-lantaarn, of epeidiascoop. Doch dit punt werd geschrapt. Ik vind, dat er voor zoo iets wel wat te zeggen viel. Vooral vroeger, toen we slecht bij kas waren.

Als leden van het moderamen werden gekozen ds. Vogelaar, de heeren Veldhuis van Bedum, J. Keuning te Groningen, bestuursleden, en uit de onderwijzers: E. v. d. Schans te Middelstum en K. Nienhuis te Sauwerd.

Al dadelijk wordt de Schoolvisitatie ter hand genomen, het reglement vastgesteld en twee commissies aangewezen. Het contrôleeren der vorderingen wordt geschrapt en bijgevoegd lokaliteit en leermiddelen. Hier dus reeds een begin van verschil in meening, wat den aard der visitatie betreft.

Ziedaar het kort verslag van de geboorte van het district Groningen.

Aan goede bakerzorgen ontbrak het den zuigeling niet, een voedsterheer als Vogelaar besteedde al zijn teere zorgen aan den groei van zijn pupil; dat blijkt ook hieruit, dat men nog binnen 't jaar weer bijeenkwam, nadat twee vergaderingen van het Moderamen waren gehouden. Op een dier vergaderingen was weer verschil in opinie betreffende de visitatie. Voorgeschreven was, dat het bestuur van de te bezoeken school vooraf bericht ontving. Dan konden ook bestuursleden, als ze lust en gelegenheid hadden, tegenwoordig zijn. Na afloop kon de commissie voor visitatie desgewenscht met het hoofd of het personeel spreken en daarna zou een vergadering van het bestuur worden belegd, waar de commissie eventueel opmerkingen zou kunnen maken, of vragen stellen. De heer Keuning verklaarde zich tegen die laatste bepaling. Men achtte het echter ongewenscht om in den beginne daarin verandering te brengen.

Op die 2e districtsvergadering, de eerste die ik bijwoonde, refereerde ds. Vogelaar over: Het verband tusschen School en Huisgezin. In de discussie vroeg de heer Strikwerda: hoe ver gaat de zelfstandigheid van de school en het zeggenschap van het huisgezin? Ondergeteekende heeft o.m. op de middelen gewezen, die dat verband kunnen sterken.

De heer Keuning refereerde over: Schoolbezoek door de besturen.

Als hij het heeft over de kennisneming van de resultaten van het onderwijs, zegt hij: dat is moeilijk voor bestuursleden.

Desnoods kan dat deel aan een paar meer bevoegden worden opgedragen. De kiem voor een eigen inspectie zouden we dit kunnen noemen. De heer Strikwerda onderstreepte dit in het debat, hij wil een inspecteur aangesteld zien, die alleszins bevoegd is. In een volgende vergadering maakt ook de heer Strikwerda bezwaar tegen de regeling van de visitatie, zooals die volgens het Reglement wordt uitgeoefend; z.i. krijgt die te veel het karakter van inspectie. Ik noem dit met opzet om te illustreeren, dat van meet

aan bezwaren gerezen zijn tegen de schoolvisitatie.

* * *

Met het tempo der propaganda, door de Commissie van Uitvoering betracht, en de doorvoering der organisatie in districten en gewesten, was ds. Vogelaar, de voortvarende, het totaal niet eens.
Ik herinner me nog levendig, dat hij zich met name over prof. Bavinck beklaagde, die z.i. niet doortastend genoeg optrad. Vandaar zijn voorstel op de Mei-vergadering (er werd in dien tijd tweemaal per jaar vergaderd) van 1908: „De districtsvergadering stelle aan de Algemeene Vergadering voor, dat maatregelen genomen worden om de organisatie van het Geref. Schoolwezen zoo volledig mogelijk te maken." Deze zaak kwam ter sprake op de Algemeene Vergadering van 1908. De Voorzitter, prof. Bavinck, wees er op, dat er nog niet genoeg helderheid is, te veel scholen blijven staan voor de vraag: Zijn er ook bezwaren aan de toetreding verbonden? Ds. Vogelaar merkte op, dat Groningen nog een andere bedoeling met dit voorstel had. Men wil daar de organisatie niet alleen districtsgewijze, maar ook provinciaal doorvoeren. Kan de Commissie daarbij niet leidend optreden?
De Voorzitter is ds. Vogelaar wel dankbaar voor deze toelichting, doch tikt hem tegelijk even op de vingers, als hij zegt: Toch handelt men z.i. in Groningen niet geheel juist. Men wil daar regelen gaan stellen. Laat men niet te ver voortschrijden. Kan Groningen niet met een bepaald voorstel komen?
Straks zullen we nader van dat voortschrijden hooren.

A. BOOT.

„UIT DEERNIS MET UW SMAAD..."

H.H. Directeuren van de Vereen. v. H.O. op Geref. Grondslag zetten kracht achter de propaganda om de contributie voor de V.U. omhoog te voeren. En dat is prijzenswaardig, 't moet. Zij laten — terecht — den correspondenten geen rust, maar prikkelen hen door circulaire na circulaire om de actie krachtig te voeren.
In de Heraut van 31 October 1880 richtte de dichter zich tot het „volk van God", dat zonk in smaad, door trouwverbreking; maar, in dien smaad gezift, weer boete doend', met smeeking aanriep der Vaderen God", met de verzekering: „God heeft gehoord! Uit deernis met dien smaad schonk u Zijn trouw deez' stichting."
Uit deernis met uw smaad! En zou Gereformeerd Nederland die eenige Hoogeschool op Gereformeerden Grondslag, eenig in heel de wereld, nu den smaad aan doen, dat ze zich niet ten volle kan ontwikkelen maar met tekorten moet worstelen. Dat mag niét.
H.H. Directeuren deden een goed werk met de uitgave van de brochure van 48 blz. „Uit deernis met uw smaad...", waarin al wat de V.U. betreft kort en krachtig wordt uiteengezet. De brochure werd aan de correspondenten toegezonden, is niet in den handel, maar is tegen betaling van 40 cents aan 't Bureel der V.U., Keizersgracht 166, Amsterdam-C. verkrijgbaar; postgiro 6327.

VAN DER WAALS.

IN EN BUITEN HET VERBAND

I.

„Heden den negentienden December negentien-honderd zes-en-dertig verschenen voor mij, ambtenaar van den Burgerlijken Stand der gemeente 's-Gravenhage, Zijne Doorluchtige Hoogheid Prins Bernhard Leopold Frederik Everhard Julius Coert Karel Godfried Pieter van Lippe-Biesterfeld, oud vijf-en-twintig jaren en Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana Louise Emma Maria Wilhelmina der Nederlanden, Prinses van Oranje-Nassau, Hertogin van Mecklenburg, enzoovoorts, enzoovoorts, oud zeven-en-twintig jaren, beiden wonende alhier, hun voornemen te kennen gevende om met elkander een huwelijk aan te gaan.
Hiervan is deze akte opgemaakt, welke overeenkomstig de wet is voorgelezen."

♡

Niemand zal het mij euvel duiden, als ik op dezen gedenkwaardigen dag mijn eerste kroniek begin met een heilwensch voor het jonge Paar, waarop voor de toekomst van Nederland zoo veel hoop is gevestigd.
Wij mogen vertrouwen, dat tusschen hen beide de liefde is ontbloeid in schoon geluk. En

met ontroering zag de natie het ontbloeien van houding, van uiting in woord en gebaar van ons Vorstenkind. En in enthousiasme straalde de glans van de openbarstende liefde van ons volk, in menschelijke bewogenheid, in nationale samenbinding, in historische aanhankelijkheid.
Ook voor dit Prinselijk Paar wordt straks gelezen het formulier om den huwelijken staat voor de gemeente van Christus te bevestigen. Moge dan hun beginsel zijn in den naam des Heeren, die hemel en aarde geschapen heeft, en moge Hij ze leiden!

In dagen van nationalen druk en in dagen van nationalen jubel klinkt het „Wilhelmus" als een hymne van vaderlandsliefde en vroomheid steeds weer omhoog. Geen ander lied kan het verdringen! Geboren omstreeks 1568, blijft het naar Hofdijks woord „een lied des lijdens en der glorie", steeds weer getuigend van den band aan Oranje, gesmeed in geloof, in kracht en volharding.
Is het hierom, dat de Vara-raad besloot, de nationale uitzending ook met het Wilhelmus te beginnen? Of is het om de zieltjes, de abonné's, de kiezers? Is het verandering van overtuiging, òf van front?
Deze dingen hebben waarde voor ons nationale leven. En ons nationale leven leeft ook in ons, ook in de school, die geen Ding-an-sich is, maar in levend contact staat, en veel meer behoorde te staan, met al wat in het groote leven zich openbaart.

En zoo kom ik tot de verdediging van mijn titel: In en buiten het Verband. Dat Verband is het Gereformeerd Schoolverband. Gevraagd door den Eindredacteur om kronieken te schrijven, heb ik dit aanvaard. Ik heb geen program van actie. Wel een program van beginselen: men zie de statuten van Gereformeerd Schoolverband!
De eer van originaliteit komt mij voor dezen titel niet toe. Ik heb, in lang vervlogen tijd, eens een preek gehoord met de verdeeling in deze beide punten. Overeenkomstig de grondprincipes van goede homiletiek is dit juist niet, maar wat den één niet geoorloofd is, kan een deugd zijn voor den ander. **Hier** tenminste, al is de stelling in 't algemeen zeer bedenkelijk!
De titel geeft mij de ruimte om te bespreken wat binnen den kring van Gereformeerd Schoolverband valt, maar ook om aan te roeren wat er buiten ligt en wat toch naar ik meen in verband staat met de Gereformeerde school, met het schoolleven in theorie en practijk, met het leven zelf. Schuilt er eens een doorn onder de roos, zèg het mij — òf **beter** u! En steun, of corrigeer mij! —
En moge deze arbeid ons orgaan, ons Verband en onze scholen tot eenigen zegen zijn.
Aanteekeningsdag 1936. K. VAN DER GRAAF.

GEREF. SCHOOLVERBAND

VOORDRACHT, VOORSTELLEN EN VERSLAGEN.

Er is nog nimmer gebruik van gemaakt, maar ik meen toch goed te doen met te wijzen op de bepaling in art. 4 van 't Huish. Regl. van G.S.V. dat leden (schoolvereenigingen), districten en gewesten het recht hebben om drie maanden voor de algemeene vergadering bij de C. v. U. een naam voor de voordracht ter benoeming van een commissielid aan te bieden. Die termijn eindigt ditmaal **5 Februari.** Aftredend is de heer B. Visser van Garijp, die in 1935 den tusschentijds afgetreden heer Klokman opvolgde. Voorgeschreven is het niet, maar wenschelijk is het wel, dat iemand uit Friesland op de nominatie komt.
Voor dienzelfden datum worden ook eventueele **voorstellen** van scholen, districten of gewesten en de **verslagen** van districten en gewesten ingewacht.

VAN DER WAALS.

VAN DE BOEKENTAFEL

G. C. Weeren, Liederkeur voor de school en het leven; 130 liederen van Nederlandsche dichters en componisten, geheel omgewerkt door *B. J. Douwes,* directeur der rijkskweekschool voor Onderwijzers (essen) te Deventer, *f* 1.20, geb. *f* 1.40, 13de druk; J. B. Wolters, Groningen, den Haag Batavia, 1933.

De 6de druk is geheel omgewerkt naar ideeën van den heer Douwes; in den 8sten, den 10den en volgende drukken zijn nieuwe lie-

deren opgenomen; de tekst van de laatste uitgaaf is gezet in de spelling 1930. Op een zeer enkele na zijn de liederen neutraal. De liederen zijn gerangschikt naar de leerjaren, van 't vierde leerjaar af meermalen tweestemmig, enkele driestemig gezet.
Een schat van liederen op mooie wijzen, waaruit voor elke school een keuze te doen is.

N. J. v. d. W.

De Gaay Fortman & Heidinga. Leerboek der Nat. Historie voor Gymn., H.B.S., Lycea en Kweekscholen. Deel III, 3de druk. Wolters, Gron. *f* 2.90/*f* 3.40.

De derde druk is bijna onveranderd en dus naast den tweeden te gebruiken. We handhaven ons gunstig oordeel over dit uitnemende werk. Een kleine opmerking. De zeer slechte zin op blz. 268 reg. 14 v.v. dient te worden verbeterd.
Jammer, dat dit voor onze prot.-christ. kweekscholen zoo geschikte boek voor deze inrichtingen te duur is. De drie deelen kosten samen (geb.) *f* 9.—.

H. W. D.

De Vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs.

Dit Gedenkboek bij gelegenheid van het 75-jarig bestaan der Vereeniging (uitgave H. Veenman en Zonen, Wageningen, *f* 1.90) is een werk van blijvende beteekenis. Het zet de Vereeniging in de lijst van haar tijd en doet daardoor haar historie te beter verstaan.

N. J. v. d. W.

„*Oranjelente*", door *W. G. de Bas* en *L. M. Kalmijn*, met inleidend woord van *Prof. Dr. H. Th. Obbink*, Uitg. Comp. „De Branding", De Bilt.

Royale uitvoering, formaat 30 bij 21, 24 pag. op kunstdrukpapier met verscheiden foto's, o.a. op den omslag van 't Bruidspaar en binnenin van beider wapens. Prof. Obbink beweert niet te veel, als hij zegt er zeker van te zijn, dat onze kleinen (en ook wel de grooten) dit aardige boekje met graagte zullen lezen en dat de liefde voor ons Oranjehuis er door zal worden opgewekt of verlevendigd.

N. J. v. d. W.

W. Laatsman, Een Oranjebruid, 15 cent, J. N. Voorhoeve, Den Haag.

Een lief boekje met mooie foto's, betrekking hebbend op onze Prinses en Prins Bernhard. Aanbevolen voor uitdeeling.

N. J. v. d. W.

F. W. Visser, Absentielijst vervaardigd in overeenstemming met de Wet op de Leerplicht van 7 Juli 1900 en bijgewerkt volgens de laatste Kon. Besluiten, 9e druk, Wed. J. R. van Rossum, Utrecht 1936.

Bescherming van Leerlingen tegen de gevolgen van besmettelijke ziekten (tuberculose) van schoolpersoneel (wet van 7 December 1934. St.bl. No. 642/ met uituitvoeringsvoorschriften door *Prof. Dr. G. A. van Poelje*, Directeur-Generaal van het Onderwijs, 2e dr., *f* 1.60, 3 ex. à *f* 1.30, 6 ex. à *f* 1.—, N. Samsom N.V., Alphen a. d. Rijn 1936.

Een betrouwbare en noodige gids. De eerste druk kan tegen betaling van *f* 1.— worden ingewisseld.

N. J. v. d. W.

Oranje door alle tijden, De Oranjedynastie gezien van uit ons Wilhelmus, door *A. Wildeman, f* 0.40; bij getallen afdalend tot *f* 0.18. Uitgave A. Huisman, Meppel.

Omslag in luxe chamois carton met de wapens van Prinses Juliana en Prins Bernhard onder den Oranjeboom. Binnenwerk van 24 pagina's op kunstdrukpapier. Op elke bladzijde een couplet van het Wilhelmus met een portret van een der Oranjevorsten of -vorstinnen met een van hen bekend geworden woord. Stamlijsten van het Oranjehuis en van het huis van Christiaan, Graaf van Waldeck, waaruit blijkt, dat de Prinses en de Prins in verren graad aan elkaar verwant zijn.

N. J. v. d. W.

Vrieze's Nieuwe Taalboek voor de Christelijke School, bewerkt door J. Nauta, Hoofd eener school te Amsterdam; 4de leerj., 4de dr., nieuwe spelling, *f* 0.50. G. B. van Goor Zonen's U.M. N.V., 's-Gravenhage 1936.

En om de methode èn om de bewerking aanbevolen.

N. J. v. d. W.

10 FEBRUARI 1937 7E JAARGANG No. 4

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

BERICHT

Het volgende nummer van de G.S. verschijnt niet 10 maar 24 Maart en zal de agenda met het Jaarverslag bevatten.

DE EINDREDACTEUR.

GEREF. SCHOOLVERBAND

VERSLAG DER DELEGATIE VAN G.S.V. VOOR DE GEREF. KWEEKSCHOOL TE AMSTERDAM.

Aan de Commissie van Uitvoering van G.S.V.

Het afgeloopen cursusjaar 1935/1936 is voor onze school niet het minst belangrijk door de Directeurswisseling. De Heer Venema, met wien wij daardoor slechts kort mochten samenwerken, nam vrijwillig ontslag, teneinde te voorkomen, dat een der jongere leerkrachten op wachtgeld zou worden gesteld. Zijn plaats werd ingenomen door den Heer Drs. A. de Fouw, met wien wij hopen op niet minder aangename wijze te mogen samenwerken, dan met zijn voorganger het geval was.

De school werd tweemaal bezocht, terwijl een voorgenomen derde bezoek door omstandigheden achterwege bleef.

Het examen in de religieuze vakken werd dit jaar ten deele schriftelijk afgenomen, n.l. voor zooveel betreft de vakken, welke werden gedoceerd door den Heer Venema: Methodiek der Bijbelsche Geschiedenis en Paedagogiek. Dit schriftelijk gedeelte van het examen vond plaats op 24 October l.l., terwijl de mondelinge examens werden gehouden op 2 en 3 November l.l. Het schriftelijk werk werd vanwege de delegatie nagezien door Prof. Grosheide (Methodiek B.G.) en door den Heer J. van Dijk (Paedagogiek).

De mondelinge examens werden zeer tot genoegen bijgewoond door de Heeren: Prof. Grosheide, J. van Dijk, Ds. P. van Dijk, Ds. J. Fokkema en Ds. J. H. F. Remme, waarbij kon worden geconstateerd, dat werd voldaan aan de eischen, welke door G.S.V. worden gesteld blijkens het Programma, opgenomen in Contract en Regelen.

Er waren 51 examinandi, waarvan zich 3 hebben teruggetrokken en 6 werden afgewezen, terwijl van de overigen aan een vijftal niet kon worden toegekend de aanteekening van G.S.V.

Moge God ook in het loopende cursusjaar de school, zoo leerlingen als Directeur en Leeraren, en alle anderen, die direct of indirect voor haar werkzaam zijn, nabij zijn.

Voor de delegatie:
TH. A. VERSTEEG, Secr.

VERSLAG DER DELEGATIE VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE KWEEKSCHOOL MARG. DE HEERSTRAAT 1, TE LEEUWARDEN, OVER HET CURSUSJAAR 1935—1936.

Aan de C. v. U. van G. S. V.

De gedelegeerden vergaderden op 17 October 1935 om het bijwonen van het onderwijs aan de Kweekschool te regelen. De lessen zouden 3-maal bezocht worden, terwijl ook vastgesteld werd in welke maanden het bezoek gebracht zou worden.

De verslagen der gedelegeerden omtrent de bijgewoonde lessen luiden zonder uitzondering zeer gunstig. De ontvangst was welwillend en het bijwonen voor de gedelegeerden

zelf een genoegen. Zoveel mogelijk kregen de verschillende klassen en vakken in de loop van de cursus een beurt.
De eindexamens werden bijgewoond op vier verschillende dagen. Vooraf was een roostertje opgemaakt, om te voorkomen, dat verschillende gedelegeerden op één dag het examen zouden bijwonen, wat allicht storend zou werken. De ontvangst, ook van de zijde der rijksgedelegeerden, was correct en vriendelijk. Onze delegatie heeft bij deze eindexamens niet alleen haar belangstelling willen tonen, maar heeft ook kunnen constateren, dat het beginsel der school tot zijn recht komt ook bij het eindexamen.
Het examen bedoeld in het contract onder 2 werd gehouden op 10 en 11 Sept. 1936. Het schriftelijk gedeelte op de eerste, het mondeling examen op de tweede dag. Voor de aanvang werd door den Directeur overgelegd een bewijs van Christelijke levenswandel der candidaten.

De opgaven voor het schriftelijk gedeelte luidden:

Bijb. Gesch. Opstel naar keuze:

1. Mozes. 2. Salomo. 3. De bruiloft te Kana. 4. De opstanding en hemelvaart van den Heiland. 5. De bekering van Paulus.

Geloofsleer. Behandel één onderwerp uit de eerste en één uit de tweede groep.

a. 1. Augustinus; iets over zijn leven, zijn werken, zijn strijd met Pelagius. 2. De Wederdopers; hun naam, hun leer, hun actie in ons land en in Munster. 3. De Synode van Dordrecht.

b. 1. Verschil tussen historisch en normatief gezag van Bijbelteksten. Verschil tussen tekstcritiek en schriftcritiek. Bekende Bijbelvertalingen. 2. De ambten van Christus; wat wij daarvan vinden in Oud- en Nieuw-Testament. 3. Het Avondmaal; de Roomse en de Lutherse opvatting. Het Avondmaal als teken en zegel.

Op de namiddag van 10 Sept. werd het schriftelijk werk nagezien en beoordeeld. De indruk der gedelegeerden, weergegeven in cijfers, kwam volkomen overeen met die der leraren-examinatoren.
Op het schriftelijk examen waren aanwezig twee gedelegeerden.

Op de dag van het mondeling examen de drie andere leden der delegatie. Daar de leraar voor het vak Bijbelsche Geschiedenis deze dag bezet was, werd dit examen, op verzoek van den directeur, afgenomen door één der gedelegeerden, die dit verzoek genoegzame tijd tevoren had ontvangen.

1. Over 't algemeen was de kennis van de hoofdzaken van de historische inhoud van de boeken der Heilige Schrift bevredigend. De kennis van de methodiek iets minder.

2. De kennis van de hoofdwaarheden, der Gereformeerde Geloofsleer was, bij een niet te hoog stellen van het peil, zeer bevredigend. Slechts éénmaal werd die kennis onvoldoende bevonden.

3. Het onderzoek naar de kennis der Kerkgeschiedenis en van de arbeid der Zending verliep naar wens. Slechts één candidaat gaf blijk weinig of niets voor dit vak te hebben gewerkt.

4. De resultaten van het onderzoek naar de kennis der Christelijke Opvoedkunde waren goed te noemen.

Aan 22 van de 23 candidaten werd het diploma toegekend.

Ten slotte een overzicht van het aantal malen, dat een bepaald cijfer voor de verschillende vakken werd gegeven:

Cijfers	Bijb. Gesch.	Geloofsl.	Kerkgesch.	Paed.
10	—	—	—	2
9	—	2	1	4
8	4	8	8	11
7	12	7	9	4
6	7	5	4	1
5	—	—	—	1
4	—	—	—	—
3	—	1	1	—

De Here zegene onze Christelijke Kweekschool ook in het lopende cursusjaar.

De delegatie:
Dr. R. MULDER, Voorz.
Ds. S. W. BOS.
Ds. M. P. PEL.
B. VISSER.
H. NIENHUIS, Secr.

VERSLAG DER GEDELEGEERDEN VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE KWEEKSCHOOL, AELBRECHTSPLEIN 10 TE ROTTERDAM, VOOR HET CURSUSJAAR 1935—1936.

Aan de Commissie van Uitvoering van Gereformeerd Schoolverband.

Het cursusjaar 1935—1936 verliep door Gods goedheid zonder belemmering in de arbeid voor de kweekschool. Zij werd door gedelegeerden tweemaal bezocht; in November '35 door de heren H. J. van Wijlen en Dr. N. v. d. Laan en in Februari door den secretaris. Eerstgenoemde heren zonden den secretaris een rapport, waaruit bleek, dat er lessen waren bijgewoond in de vakken Kennis der Natuur, Lichamelijke oefening, Bijbelse Geschiedenis, Ned. Letterkunde, Opvoedkunde, Frans en Meetkunde. De indrukken waren zeer gunstig. Ook wat betreft de orde en attentie der leerlingen. Wel werd in dit rapport aangetekend, dat deze in het spreken niet duidelijk en scherp articuleerden. Zou dit kunnen samenhangen met het verdwijnen der lessen in spreekonderwijs? De secretaris woonde lessen bij in Geloofsleer, Ned. taal, Lezen, Aardrijkskunde en Geschiedenis. Ook hij kreeg een uitnemende indruk van het onderwijs. Het verdient opmerking, dat de leerlingen der hoogste klas een vrij moeilijk fragment uit een treurspel van Hooft vlot lazen en het gelezene bleken te verstaan.

Het examen in de religieuze vakken werd ten overstaan van gedelegeerden afgenomen op 31 Maart, 6 en 7 April. Het schriftelijk gedeelte op 31 Maart duurde van 9—11 uur. De mondelinge examens begonnen de eerste dag om 9.30 en eindigden om 3.30; de tweede dag werd van 9—12.30 geëxamineerd. Voor iedere(n) candidaat duurde het onderzoek vier kwartieren. Als onderwerpen waren opgegeven:

1. Over het doel der opvoeding heeft men verschillend gedacht. Bespreek enkele doelstellingen uit de geschiedenis der paedagogiek.
2. Het onderwijs in de Bijbelse Geschiedenis op de Christelijke School.
3. Geef een overzicht van de voornaamste Tuchtmiddelen en bespreek er één meer uitvoerig.
4. De geschiedenis van de Schoolstrijd tot de Grondwetsherziening van 1848.
5. De Phantasie.
6. Bespreek een door U gelezen werkje of artikel, dat betrekking heeft op de opvoeding of op de Geschiedenis der Paedagogiek.

Nr. 1 werd door vijf, nr. 3 door dertien, nr. 4 door vier, nr. 5 door drie candidaten gekozen, terwijl de opstellen 2 en 6 elk door één candidaat werden gemaakt.
Bij het schriftelijk examen was de Voorzitter tegenwoordig; op de eerste dag van het mondeling examen waren aanwezig de heren Dr. van der Laan, Ds. Schoonhoven en Van Wijlen en op de tweede dag de heren Allaart, Van Andel en Van der Kooy. Aan 26 van de 27 candidaten kon het diploma der school worden uitgereikt. Er waren 19 mannelijke en 8 vrouwelijke candidaten; één vrouwelijke candidaat had in 1935 de onderwijzersakte behaald. Er werden in 't geheel 108 cijfers toegekend. Het cijfer 10 werd tweemaal gegeven: eenmaal voor Bijbelse Geschiedenis en eenmaal voor Geloofsleer en wel aan denzelfden candidaat. Het cijfer 9 werd driemaal toegekend voor Bijbelse Geschiedenis, tweemaal voor Geloofsleer en eenmaal voor Kerkgeschiedenis. Een 8 werd vijfmaal gegeven voor Bijbelse Geschiedenis, zesmaal voor Geloofsleer, vijftienmaal voor Kerkgeschiedenis en driemaal voor Opvoedkunde. Het cijfer 7 werd toegekend: tienmaal voor Bijbelse Geschiedenis, negenmaal voor Geloofsleer, achtmaal voor Kerkgeschiedenis en achtmaal voor Opvoedkunde. Een 6 werd zevenmaal voor Bijbelse Geschiedenis, zevenmaal voor Geloofsleer, tweemaal voor Kerkgeschiedenis en dertienmaal voor Opvoedkunde gegeven. Bijbelse Geschiedenis werd eenmaal, Geloofsleer tweemaal, Kerkgeschiedenis eenmaal en Opvoedkunde driemaal op 5 getaxeerd.

Hier volgt een overzicht van de behaalde cijfers:

Cijfers	Bijbelse Geschied.	Geloofs-leer	Kerk-geschied.	Opvoed-kunde	Totaal
5	1	2	1	3	7
6	7	7	2	13	29
7	10	9	8	8	35
8	5	6	15	3	29
9	3	2	1		6
10	1	1			
					108

Van de 27 opstellen werden er twee onvoldoende bevonden.
Het eindexamen werd gehouden 24 en 25, 26 en 27, 29 en 30 Juni en 1 en 2 Juli. Er namen 25 candidaten aan deel, 18 mannelijke en 7 vrouwelijke, die allen slaagden. Achtereenvolgens woonden de heren Van der Kooy, Ds. Schoonhoven, Van Wijlen en de secretaris het examen ieder een dag bij. De indruk dezer gedelegeerden was, dat het examen op hoog peil staat. Ook bleek op het examen, dat het onderwijs in de kweekschool gegeven, van onze beginselen doortrokken is.
Van de 29 candidaten, die examen aflegden in Handenarbeid slaagden er 20 en de 7 candidaten voor het examen in Nuttige Handwerken slaagden allen. Voor het Hoofdakteexamen meldden zich 33 mannelijke candidaten aan, waarvan 22 slaagden.
De kweekscholen maken een moeilijke tijd door. Gedelegeerden voelen die moeilijkheden en leven met bestuur en personeel mee. Dat ondanks de druk de kweekschool op haar hoog peil blijft, stemt tot grote waardering en dank. Moge ook in het nu lopende cursusjaar Gods zegen rusten op alle arbeid, die in en voor de kweekschool wordt verricht.

De Gedelegeerden:
T. VAN DER KOOY, voorz.
L. J. ALLAART.
J. VAN ANDEL.
D. B. HAGENBEEK.
N. VAN DER LAAN.
J. F. REITSMA.
H. ROBIJN.
J. SCHOONHOVEN.
H. J. VAN WIJLEN.
A. L. VAN HULZEN, secr.

RAPPORT VAN DE DELEGATIE VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND VOOR DE CHRISTELIJKE KWEEKSCHOOL TE SNEEK OVER HET CURSUSJAAR 1935/36 AAN DE COMMISSIE VAN UITVOERING.

Uw delegatie heeft de eer U het volgende te rapporteeren.

A. *Samenstelling delegatie.*

Door Uw commissie waren voor de delegatie aangewezen als primi de heeren Ds. A. J. Bouma te Heerenveen, H. H. Broekstra te idem, M. W. Camping te Exmorra, D. Folkerts te Scharnegoutum en Ds. G. M. van Rennes te Heeg, als secundi W. Bekius te Gauw, S. Dijkstra te Sneek, Ds. C. M. Huizenga te Scharnegoutum, Ds. G. A. Langhout te Gaastmeer en Ds. H. Veldkamp te Sneek. Reeds in het eerste levensjaar der delegatie kwam in haar samenstelling eenige wijziging. De heer Camping, die naar elders zou vertrekken, kon zijn benoeming niet aannemen, zoodat begonnen werd met een vacature.
Begin September kwam daarna bericht in van den heer Folkerts, dat hij wegens lichaamszwakte bedanken moest. „Het schijnt", zoo schreef hij, „dat ik aan het einde van deze en dergelijke werkzaamheden gekomen ben". Met leedwezen namen wij van dit bedanken kennis.
Een voordracht ter voorziening in deze vacature gaat hierbij; die voor de vacature-Camping werd reeds eerder ingezonden.

B. *Vergaderingen.*

Deze werden niet gehouden.

C. *Verhouding tegenover het personeel van de Kweekschool.*

Deze was zoo gunstig, als maar gewenscht kon worden. Van de zijde van den Directeur werd alle mogelijke medewerking ondervonden. De leeraren ontvingen ons bij bezoek in de klas of aan het examentafeltje uiterst hoffelijk. Uit alles bleek, dat het werk der delegatie op prijs gesteld werd.

D. *Schoolbezoek.*

Hoewel de delegatie eenigszins gehandicapt was door de bestaande vacature, alsmede door ziekte van sommige van haar leden, werd toch de school eenige malen bezocht. In den herfst van 1935 werden de lessen gedurende een dag bijgewoond door de heeren Van Rennes en Bouma en omstreeks Mei 1936 door de heeren Van Rennes en Langhout. Tweemaal werd een les in de Bijb. Geschiedenis bijgewoond. De eerste maal werd gesproken over de beteekenis van de Richteren voor Israël en in het licht gesteld het karakter van dit tijdvak. De les werd overhoord en verschillende vragen beantwoord. De leeraar kreeg gelegenheid om naar aanleiding van een vraag uitvoerig over vormendienst te spreken. De 2e maal ging de les over de geloofsvervolging. Behandeld werden de verschillende godsdienstige partijen in Israël: Farizeën, Sadduceën, enz.
Voorts werden nog bijgewoond een Taalles over het samengesteld zinsverband, een Natuurkundeles over het hellend vlak, een Wiskundeles, waarin verschillende vraagstukken werden opgelost, een Rekenles over repeteerende breuken en drie Vaderlandsche Geschiedenislessen. Vooral bij deze laatste kwam het Gereformeerd karakter van het onderwijs sterk uit. Zoo werd bv. bij de kruistochten als onchristelijk afgewezen de leer, dat als een voordeel gezien moet worden de tempering van de overbevolking. Bij de behandeling van het Beiersche Huis werd gewezen op het zondig leven van Jacoba van Beieren. Ook werden de revolutionnaire beginselen aangetoond bij de behandeling van het tijdvak 1848.
Het onderwijs werd door alle leeraren op een prettige en onderhoudende wijze gegeven. De leeraren waren er uitstekend bij. Ook het opgegeven werk werd flink gekend.

E. *Bezoek aan het Eindexamen.*

Ds. Langhout heeft twee dagen het eindexamen bijgewoond, Ds. Bouma een middag. De ervaringen, die zij opdeden, waren gunstig, ook betreffende het Gereformeerd karakter van het onderwijs. Heel sterk kwam dit uit bij het examen in de Aardrijkskunde. Nadruk werd er o.a. opgelegd, dat de zgn. resultaten van de nieuwe geologie voor een groot deel steunen niet op bewijzen maar op hypothesen. Bij Indië werd aandacht geschonken aan verschillende Zendingsterreinen. Aangenaam deed het aan, dat de examinator zich niet beperkte tot het vragen van zuiver aardrijkskundige gegevens, maar hieraan verbond een onderzoek naar kennis van allerlei geologische, natuurkundige, klimatologische, geometrische, sociale, staatkundige en ethnografische bizonderheden. En uit de wijze, waarop deze vragen beantwoord werden, kregen wij den indruk, dat aan de kweekschool te Sneek het onderwijs in de Aardrijkskunde op hoog peil staat, vooral wat haar algemeen vormend karakter betreft.
Zooals Uw Commissie misschien bekend is, mochten alle candidaten voor het eindexamen slagen.

F. *Het Examen in de Bijbelsche Vakken.*

Dit examen duurde drie dagen, t.w. één dag schriftelijk en twee dagen mondeling. Vanwege het groote aantal der candidaten kon het laatste niet in één dag afloopen. Het werd voor Geref. Schoolverband bijgewoond door Ds. G. A. Langhout, Ds. Veldkamp, Ds. Van Rennes twee dagen, en door de heeren Broekstra en Dijkstra ieder één dag.
De algemeene indruk was ook hier gunstig, ook wat betreft het Gereformeerd karakter van het onderwijs.
Bij *Kerkgeschiedenis* kwam goed uit het verschil in kerkinrichting in de Ned. Herv. Kerk en in de Geref. Kerk.
Een van de gedelegeerden, die o.a. *Paedagogiek* bijwoonde, deelt mede, dat bij dit vak behoorlijk pittig gevraagd werd over verschillende zielkundige vraagstukken zoowel als over practische dingen, zooals deze voortdurend bij het geven van onderwijs aan de orde komen. Ook de geschiedenis van ons Chr. Onderwijs kreeg een beurt. De doorsnee-candidaat wist principieel te definieeren, bleek goed thuis in methodiek en historie, en toonde voor dit vak een opleiding te hebben genoten, zooals van een Gereformeerd onderwijzer mag worden verwacht.
Een van de gedelegeerden, die gedurende één dag het examen bijwoonde, constateert, dat het op hoog peil stond en de uitslag bevredigend tot zeer goed was te noemen, hetgeen hij aantoont uit de cijfers, die de examinandi dien dag verwierven.

Nog zij vermeld, dat de onderwerpen voor de opstellen van Bijb. Geschiedenis en Geloofsleer met zorg waren gekozen.
Wat de *uitslag* betreft, slechts één candidaat werd afgewezen. Advies werd gevraagd, hoe te handelen met een leerlinge, die slaagde, doch voornemens was het Openbaar Onderwijs te gaan dienen. Nadat haar gevraagd was, of zij bij haar voornemen persisteerde, waarop zij bevestigend antwoordde, werd haar alleen het puntenlijstje overhandigd, evenwel met de toezegging, dat zij het diploma kan bekomen, zoodra zij solliciteert naar de Chr. School. De diploma's der andere geslaagden werden door de gedelegeerden geteekend.
Na afloop van het examen werden de jongelui door een der gedelegeerden hartelijk toegesproken, ook in verband met de moeilijkheid, dat er op 't oogenblik geen kans op benoeming is. Moed werd hun toegewenscht en volharding in de Gereformeerde beginselen.
Teneinde Uw Commissie op de hoogte te stellen van den tijd die op het examen aan de verschillende vakken besteed werd, gaat hierbij een rooster, dat de delegatie tot dit doel door den Directeur welwillend werd verstrekt. [1])

G. *Vaststelling van het rapport.*

Doordat de gedelegeerden hunne rapporten eerst laat inzonden kon de secretaris het concept niet tijdig gereed hebben, tengevolge waarvan het niet kon worden toegezonden aan den Directeur en aan het Bestuur. Op de vergadering, waar het rapport werd vastgesteld, gehouden 16 December j.l. in de Kweekschool, was echter de Directeur aanwezig en namens het Bestuur Ds. H. Dethmers. Deze verklaarden voor dezen keer geen bezwaar te hebben tegen vaststelling zonder dat Bestuur en Directeur van te voren kennis hadden kunnen nemen van het concept. Na lezing en bespreking en het aanbrengen van een kleine wijziging verklaarden zij op een desbetreffende vraag van den voorzitter, dat zij geen bezwaar hadden tegen vaststelling.

Uit naam van de delegatie:
A. J. BOUMA, secretaris.

[1]) Is in 't archief opgenomen. Voor elk vak was een kwartier aangegeven. v. d. WAALS.

RAPPORT VAN DE DELEGATIE VAN G.S.V. VOOR DE KWEEKSCHOOL REHOBOTH TE UTRECHT OVER HET TIJDVAK SEPTEMBER 1935/36.

Hooggeachte Heeren en Broeders,

De delegatie kan ook ditmaal gewagen van een aangename samenwerking met Bestuur, Directeur en Leeraren.
Op 27 September 1935 vergaderde de delegatie in de bestuurskamer der school tot vaststelling van haar rapport aan U over den afgeloopen cursus 1934/35, dat aan U is toegezonden en gepubliceerd in de G. S., 6e jrg. no. 4. Op die vergadering kon het welkom worden toegeroepen aan den heer J. Dubbeldam als opvolger van Dr. Scheurer. Doch tevens moest worden medegedeeld, dat Dr. De Lange wegens drukke werkzaamheden ontslag had genomen als Gedelegeerde. De uit 't U aangeboden tweetal door U benoemde heer A. M. Brouwer heeft in den loop van het jaar zijn werk onder ons aangevangen. Aan Dr. De Lange is namens de C. v. U. en de delegatie dank betuigd voor zijn arbeid.
De kweekscholen lijden wel onder de bezuiniging. Ook Rehoboth. De religieuze vakken worden niet meer gegeven door theologen. Van de overige vakken moeten enkele in de verschillende klassen over twee of drie Leeraren verdeeld worden. Er wordt veel toewijding vereischt en gelukkig ook gegeven om de bezwaren zooveel mogelijk te ondervangen.
De school telt nu één eerste, één tweede klas en twee derde klassen met 98 leerlingen. In den loop van het jaar is de school driemaal bezocht. De rapporten waren over het geheel genomen gunstig.
Het examen in de religieuze vakken werd op verzoek van den Directeur en de betrokken Leeraren gesplitst. Op 14, 16, 17, 18 en 20 April werden B.G. en K.G. geëxamineerd, op 18 en 19 Juni Geloofsleer en Opvoedkunde. Telkens was er een genoegzaam aantal Gedelegeerden tegenwoordig. Alle candidaten, te weten 34 mannelijke en 22 vrouwelijke, slaagden. Daaronder waren er 3, die maar 22 of 23 punten voor de vakken behaalden. Het eindexamen werd van 29 Juni tot 18

Juli in 8 groepen van 6 en 1 groep van 5, samen 53 candidaten afgenomen, waarvan er 40 slaagden, n.l. 22 mannelijke en 18 vrouwelijke. Afgewezen werden 9 mannelijke en 4 vrouwelijke candidaten.
Voor de Nuttige Handwerken slaagden alle 18 candidaten.
Voor Handenarbeid slaagden 17 mannelijke en 16 vrouwelijke candidaten. Afgewezen werden 5 mannelijke candidaten en één vrouwelijke. Eén meisje deed geen examen.
Het eindexamen werd op 5 dagen door een Gedelegeerde bijgewoond. Ook nu weer kon van de bijgewoonde examens worden getuigd, dat, waar mogelijk, de beginselen tot hun recht kwamen.
We eindigen dit rapport met onze beste wenschen voor de school, die we in Uw belangstelling blijven aanbevelen, en geven ten slotte nog een staatje van het aantal malen, dat bij het religieus examen een bepaald cijfer werd behaald.

Cijfers	Bijb. Gesch	Geloofsl.	Kerkgesch.	Paed.
10	2	1	—	—
9	17	8	8	6
8	18	20	14	19
7	11	17	19	20
6	7	8	9	8
5	1	—	4	2
4	—	2	1	1
3	—	—	1	—

Namens de delegatie,
J. VAN DER WAALS.

Nijkerk, October 1936. Rapporteur.

RAPPORT VAN HET EXAMEN IN DE GEREF. GELOOFSLEER (aanteekening van G.S.V. op het diploma van den Schoolraad) in 1936.

Het examen werd afgenomen op 12, 13, 14 en 15 Mei en op 8, 13, 14 en 15 October.
Van de 13 ingeleverde rapporten van de examinatoren, waaruit dit eindrapport wordt samengesteld, is er slechts één, dat zegt: „we zijn tevreden." Maar er wordt bijgevoegd: „Een hoog cijfer konden we niet geven. De kennis der Geref. Geloofsleer is nog vrij oppervlakkig en moet nog dieper worden". Een ander zegt: „Alle acht mannelijke candidaten dezer groep hadden een schriftelijken cursus gevolgd. Bij wijze van uitzondering bleek ditmaal het resultaat over het algemeen niet onbevredigend. Een enkele zelfs was zeer goed en gaf blijk de Gereformeerde waarheden gedurig in practijk te brengen in het onderwijs. Zoo b.v. de beteekenis van den Doop, het Verbond der Genade en de bekeering". Daartegenover zegt een ander rapport: „Ook ditmaal is weer de ervaring, dat het resultaat van schriftelijke cursussen onvoldoende is. Het is een uitzondering, wanneer de candidaat de zaken zoo heeft doorgedacht, dat ze zijn werkelijk bezit van kennis zijn". En van nog een andere groep, waarvan de meeste candidaten een schriftelijken cursus gevolgd hadden, wordt gerapporteerd dat de resultaten sober zijn. Eén rapport zegt: „Dat men niet of slechts bij uitzondering een goeden mondelingen cursus had gevolgd, maar slechts een schriftelijken, wreekte zich maar al te zeer." Een ander: Men vertrouwt te veel op wat de cursus geeft, zonder dien cursus als een leiding te zien, waardoor men tot zelfstandig en eigen verantwoordelijk studeeren komt".
Behoudens gunstige uitzonderingen wordt er geklaagd over het niet juist kennen van de definities van den Catechismus; over het weinig weten van den inhoud der beide andere belijdenisschriften; over het onvoldoende kunnen aanvoeren van de classieke bewijsplaatsen uit de Heilige Schrift; over het slecht op de hoogte zijn met de historie van de laatste eeuw: „inzicht in de kerkelijke verhoudingen en de geestelijke stroomingen van den laatsten tijd ontbreekt vaak ten eenenmale." En waar in een der rapporten de kennis van de geschiedenis der Geref. gezindheid vrij goed genoemd wordt, kwam die toch niet uit boven de normale eischen.
Verschillende rapporten oordeelen, dat er te weinig ernstig gestudeerd wordt; dat de studie oppervlakkig is; dat er een tekort is aan inzicht in de verwerkte stof; dat er te weinig inzicht is in het verband der geloofsstukken. Het bleek meermalen, dat de candidaten geen kennis hadden genomen van den syllabus voor dit vak, die toch gratis te verkrijgen is bij den Secretaris van de examencommissie en bij den Secretaris van G.S.V.

Van de 102 candidaten behaalden 73 als eindcijfer een 3, d.i. voldoende, of meer.
Hieronder volgt een staat, hoeveel maal een bepaald cijfer gegeven werd als eindcijfer of als cijfer voor elk der vier onderdeelen van het examen, waarbij moet worden in acht genomen, dat niet altijd alle cijfers voor die onderdeelen genoteerd werden.

Behaald cijfer	Eind cijfer	Def v. d. Cat.	Ned Gel. en Canones	Bewijspl. uit de H.S.	Gesch. der Ger. Gez.
5	2	5	1	2	2
4	27	27	16	15	26
3	44	30	48	42	32
2	26	28	20	29	18
1	3	7	3	8	3

En ten slotte een staat, hoeveel maal een bepaald eindcijfer gegeven werd aan mannelijke (M) of vrouwelijke (V) candidaten, die een mondelingen (m) of een schriftelijken (s) cursus, die beide (b) of geen van beide (g) gevolgd hadden, of van wie dit onbekend (o) was.

Eind cijfer	M m	M s	M b	M g	M o	V m	V s	V b	V g	V o
5	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—
4	2	13	—	1	2	4	4	—	1	—
3	8	25	1	1	2	5	1	—	—	1
2	6	14	1	2	—	2	1	—	—	—
1	1	1	—	—	—	—	1	—	—	—

J. VAN DER WAALS,
Eindrapporteur.

KORT VERSLAG VAN DE VERGADERING VAN HET BESTUUR DER BIBLIOTHEEK TEN DIENSTE VAN HET CHR. ONDERWIJS. GEHOUDEN OP 30 DEC. 1936, 'S NAM. 3 UUR TE 'S-GRAVENHAGE.

1. De Voorzitter verwelkomt den heer C. Berkouwer, die in plaats van den heer A. Oosterwijk zitting neemt namens de Unie „Een School met den Bijbel".
2. De penningmeester brengt financieel verslag uit over 1936.

Het nadeelig saldo, dat op 1 Jan. 1936 *f* 332.06 bedroeg is wel verminderd tot *f* 216.12, maar aflossing der schuld had tot gevolg, dat voor slechts een gering bedrag (*f* 54.87) nieuwe boeken konden worden aangeschaft.
Het betrekkelijk groot tekort, in verhouding tot het geheele budget, dat het eindcijfer *f* 368.50 vertoont, vervult het bestuur met zorg, daar aan nieuwe buitengewone uitgaven, nl. voor het uitgeven van een supplement-catalogus, niet kan worden ontkomen.
Besloten werd aan alle schoolbesturen te verzoeken de bibliotheek geldelijk te steunen en aan de aangesloten vereenigingen, om hun steun te vermeerderen.
3. De bibliothecaris rapporteert, dat in 1936 werd uitgeleend 946 werken, aangeschaft 34 en ten geschenke ontvangen 46.
In 1935 waren deze getallen resp. 940, 26 en 57.
Daarbij werd van wijlen den heer Lens ten geschenke ontvangen een gedeelte van zijn boekenschat, terwijl een ander deel in bruikleen werd afgestaan.
Gaarne zal het Bestuur meer dergelijke schenkingen ontvangen.
4. Omdat de catalogus zoo goed als niet wordt verkocht, werd besloten den prijs te bepalen op *f* 0.25.
5. De commissie tot aanschaffen van boeken werd gecontinueerd.

Den Haag, 2 Januari 1937. De secretaris
D. LANGEDIJK.

VAN DE BOEKENTAFEL

RECTIFICATIE

In de G.S. no. 5 sloop in de recensie van *De Gaaij Fortman en Heidinga Leerboek der Natuurlijke Historie* tot ons leedwezen een drukfout in. De recensie betrof niet deel III maar deel II. Door een vergissing werd den Recensent dit reeds in 1933 verschenen deel toegezonden. De opmerking over den prijs betrof natuurlijk niet het in 1936 verschenen *Beknopte Leerboek*, dat aanmerkelijk goedkooper is.

DE EINDREDACTEUR.

24 MAART 1937 7E JAARGANG No. 5

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

EEN EN DERTIGSTE JAARVERSLAG
VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND
1936-1937

GESTICHT OP 19 APRIL 1906 — ERKEND BIJ K.B. VAN 14 OCT. 1927, No. 41

INHOUD:

Blz.

Agenda der Algemeene Vergadering 1
Verslag van den Secretaris 2
Rapport van den Paedagogischen Adviseur 6
Verslag van den Penningmeester 7

(De verslagen van gewesten en districten, de organisatie van G.S.V. enz. volgen in de Ger. Sch. 7de jrg. no. 6).

ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND OP WOENSDAG 5 MEI 1937, DES VOORMIDDAGS TE HALF ELF, IN HET GEBOUW VOOR KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE UTRECHT

AGENDA:

1. Opening.
2. Vaststelling van de notulen der Algemeene Vergadering van 20 Mei 1936 (zie G.S. 6de Jrg. no. 10 en 11).
3. Mededeelingen en ingekomen stukken.
4. Vaststelling van het Jaarverslag van den Secretaris.
5. Behandeling van het Rapport van den Paedagogischen Adviseur.
6. Vaststelling van het Jaarverslag van den Penningmeester.
7. Verkiezing van een lid der Commissie van Uitvoering wegens periodieke aftreding van den heer B. Visser. Voordracht van de Commissie volgens Art. 4 H.R. S. Dijkstra te Sneek en P. Eringa te Buitenpost.
8. Vaststelling van tijd en plaats der volgende Algemeene Vergadering. De C. v. U. stelt voor die te houden op Woensdag 25 Mei 1938 te Utrecht.
9. Benoeming van een commissie voor het nazien van de rekening over 1936.

10. Vaststelling van de contributie over 1938. De commissie stelt voor die te bepalen op *f* 2.75 per onderwijzer(es), voor wie(n) vergoeding van rijk of gemeente genoten wordt.
11. Behandeling van het referaat „Het Gereformeerd beginsel en de richtlijnen voor de Didactiek". Inleider Prof. Dr. J. Waterink.
12. Rondvraag.
13. Sluiting.

N.B. Aan de stemhebbende afgevaardigden (van een schoolbestuur zooveel leden, als er aangesloten scholen van de schoolvereeniging uitgaan; van het personeel van elke school één lid; één afgevaardigde van een district of gewest) worden *onder aftrek van één gulden per persoon* vergoed de kosten:
a. van een gezelschapsbiljet voor ten minste 20 personen plus het dagretour om het aanvangspunt van het gezelschapsbiljet te bereiken; of
b. van een speciale retourkaart van de N.S. naar Utrecht.
Ter vergadering worden vergoed de kosten van hen, die reizen als onder *a.* vermeld. De leider heeft daartoe te overleggen het gezelschapsbiljet en een lijst van de *afgevaardigden* onder de gezamenlijk reizenden met vermelding achter hun namen van de kosten van het dagretour, onder *a.* bedoeld.
Na de vergadering worden de kosten van de speciale retourkaart onder *b.* bedoeld per giro of chèque overgemaakt. Daartoe wordt de in dit nummer liggende *Declaratie* bij het teekenen der presentielijst ingeleverd.
In dit nummer ligt voorts een *Deelnemersbewijs* voor wie een speciale retourkaart naar Utrecht, onder *b.* bedoeld, verlangt en dus niet per gezelschapsbiljet reist. Het moet worden afgegeven aan het loket, als men een kaartje vraagt. De heenreis kan op 4 of 5 Mei geschieden. De speciale retourkaart derde klas naar Utrecht is *vier* dagen geldig. Het bewijs is ook te gebruiken door niet-afgevaardigden.
Indien meer *Deelnemersbewijzen* of *Declaraties* worden verlangd, zijn die bij den Secretaris aan te vragen.

Men lette er op, dat thans reeds bij deelname van *20* personen (vroeger 25) het goedkoopste gezelschapsbiljet verkrijgbaar is.

JAARVERSLAG VAN DEN SECRETARIS.

De malaise van den huidigen tijd, zegt men wel, is door haar dieptepunt heen; er komt eenige opleving. Het moge zoo zijn op enkele terreinen van het leven, of het reeds voor de school geldt, is te betwijfelen. De versobering wordt al meer pijnlijk gevoeld in het afvloeien van onderwijzers en het grooter worden van de vaak gecombineerde klassen. Van de werkkracht en de toewijding der onderwijzers wordt in sommige gevallen bijna bovenmatige inspanning vereischt. En dat zijn dan nog de gelukkigen, die werken kunnen. In onderscheiding van de velen, die vergeefs naar werk uitzien. En van hen, die als kweekeling met akte werken moeten zonder of voor uiterst matig salaris. Er zijn gevallen, dat onderwijzers van middelbaren leeftijd als kweekeling met akte werken voor een geringe toelage, terwijl ze dubbel zooveel aan kostgeld moeten betalen. De schoolbesturen mogen wel toezien, dat zij geen misbruik maken van de omstandigheden. — Er schijnt eenig licht te dagen: de tijd, dat weer alle aktebezitters benoembaar zijn, komt in 't zicht. Dat de besturen dan de wijsheid mogen betoonen om waar mogelijk hen te laten voorgaan, die 't meest geleden hebben.
In weerwil van al deze zwarigheden bleef ons Christelijk, ook ons Gereformeerd onderwijs, Gode zij dank, intact. En ook ons Verband had wel zijn zorgen, maar kon geregeld voortarbeiden. We verloren enkele scholen, die om financiëele redenen moesten bedanken. Met andere, die ook dreigen zich te onttrekken zijn we nog in correspondentie. Want we laten ze niet graag los. Integendeel we zijn op propaganda bedacht, in de overtuiging, dat alle scholen, waar het onderwijs op Gereformeerden grondslag gebaseerd is, moeten samenwerken in de organisatie, die den bloei van het Gereformeerd onderwijs zoekt te bevorderen. En we dringen er bij onze besturen, die in moeilijkhe-

den geraken, op aan om in de allerlaatste plaats de bezuiniging te zoeken in het zich terug trekken uit het Verband om de contributie te sparen.

De Algemeene Vergadering van 20 Mei 1936 had een gunstig verloop. Ze was weer goed bezocht; de presentielijsten telden 273 namen. De gezondheidstoestand van den Voorzitter, Prof. Dr. Noordtzij, liet hem niet toe den heelen dag de vergadering te leiden; hij kon dat alleen in den namiddag doen. In de morgenzitting presideerde Dr. Bouma. Aan de hand van Ps. 20 sprak hij een opwekkend en waarschuwend woord. Hij feliciteerde den Secretaris, die na een jaar Secretaris geweest te zijn en een jaar buiten de C. v. U. verkeerd te hebben, nu 25 jaar achtereen sinds 1911 het scribaat heeft kunnen waarnemen. Later is deze gelukwensching in den kring der C. v. U. herhaald en den Secretaris de beide deelen van het Bijbelsch Handboek en een bureau-lamp aangeboden. Voor deze blijken van waardeering is hij zeer gevoelig. In de vacature, die ontstaan zou door de periodieke aftreding van Prof. Noordtzij, werd de heer Th. A. Versteeg van Amsterdam verkozen. De contributie werd tot *f* 2.75 p.o. teruggebracht. In de regeling der reiskosten, die aldoor opgeloopen zijn, werd een wijziging aangebracht, waarvan we de uitwerking met belangstelling afwachten. Onder leiding van Prof. Noordtzij kon in de middagzitting gehandeld worden over het referaat van Dr. E. D. Kraan „Gereformeerde Verbondsbeschouwing en Opvoeding". Het slotwoord van den Voorzitter op de discussie ging als vanzelf over in een afscheidswoord. Het viel hem zwaar een arbeid te moeten loslaten, die hem lief was. Hij heeft dien arbeid gezien als een voortzetting van het werk van zijn vader, Prof. M. Noordtzij, en kon dan ook zeggen met G.S.O. en G.S.V. te zijn opgegroeid. Van 1916 tot 1923 en daarna van 1927 tot 1936 had Prof. A. Noordtzij zitting in de C. v. U.; daarvan was hij van 1919 tot 1923 en van 1930 tot zijn aftreden Voorzitter van het Verband. Dr. Bouma dankte den aftredende voor al wat hij voor G.S.V. gedaan had en bood hem, nadat de vergadering met applaus het voorstel daartoe had aangenomen, het eere-voorzitterschap aan, dat door Prof. Dr. Noordtzij met woorden, waaruit diepe bewogenheid sprak, werd aanvaard. In het huldigingscomité, dat later den professor zijn geschilderd portret heeft aangeboden, heeft de Secretaris G.S.V. vertegenwoordigd.

De C. v. U. vergaderde in 1936 driemaal, op 14 Maart, 6 Juni en 24 October. In de vergadering van Juni werd het Moderamen verkozen. Als Voorzitter trad op Dr. C. Bouma en als 2e Voorzitter Mr. J. Terpstra; de overige leden behielden hun functie. Ook dit jaar weer moest de C. v. U. haar aandacht wijden aan de vrijwillige concentratie. Op 15 Juni namen Voorzitter en Secretaris deel aan een conferentie met de afgevaardigden van Schoolraad en C.N.S., maar veel voortgang kon het werk niet hebben, omdat afgewacht moest worden, of er overeenstemming met C.V.O. te verkrijgen zou zijn over de richtlijnen, waarnaar gehandeld zou worden. Een gunstig bericht daarover liet tot nog toe op zich wachten. We zullen dus ons moeten schikken in de concentratie, die zal voortvloeien uit de bepalingen, die straks in de wet zullen worden vastgelegd. Intusschen zijn er ook in G.S.V. enkele scholen in alle stilte wegens concentratie opgeheven. Tot ons groot leedwezen heeft de bezuiniging aan de Geref. Kweekschool te Leeuwarden de subsidie gekost. De C. v. U. heeft al het mogelijke gedaan om dit te voorkomen. Zoodra het dreigen van het gevaar bekend werd, werd tweemaal een schrijven aan Z. E. den Minister gezonden en de hulp van de A.R. Kamerclub ingeroepen, maar het heeft niet mogen baten. Met inspanning van alle krachten poogt de Kweekschool, ook zonder rijkssubsidie, haar bestaan voort te zetten. Van harte hopen we, dat dit haar moge gelukken en we bevelen haar belangen dringend aan de Friesche broederen aan.

Sympathiek staat G.S.V. tegenover Chr. S.O.S., den Centralen Bond van Prot. Chr. Vereenigingen, die de belangen van Chr. Onderwijs voor Nederl. schipperskinderen tracht te bevorderen, waarvan de uitgaande stukken geregeld bij het Secretariaat inkomen. Met belangstelling staan we ook tegenover de Chr. Psych. Centrale voor School en Beroep en tegenover V.O.J.O. Jammer, dat we ze niet geldelijk of slechts met een zeer matige subsidie kunnen steunen. Vooral V.O.J.O., de organisatie, die zoo mooi werk doet voor onze jonge onderwijzers, voor wie

zoo moeilijk werk te vinden is, bevelen we hartelijk aan in de belangstelling onzer schoolbesturen. Ook met de Vereeniging voor Chr. Buitengewoon Onderwijs hadden we contact. De heer Nauta woonde de vergadering van 24 Juni bij, de heer Van der Waals die van 30 October. Op de laatste vergadering werd de hulp der organisaties, ook van G.S.V., gevraagd om een enquête te steunen, die genoemde Vereeniging wilde instellen inzonderheid om te weten te komen, waar de stichting van een Chr. School voor B.O. mogelijk zou zijn. De C. v. U. heeft dien steun verleend en zich per circulaire met twee door de vereeniging opgestelde vragenlijsten tot de aangesloten schoolbesturen gewend. Ongeveer een 170-tal besturen van de ruim 280 hebben de vragenlijsten beantwoord ingezonden. De Secretaris heeft ze aan de Vereeniging doorgezonden, die ongetwijfeld uit de antwoorden conclusies zal weten te trekken.

Op het Vierde Nationaal Christelijk Schoolcongres, waaraan G.S.V. medewerking verleende en dat van 29 tot 31 October 1936 te Utrecht gehouden werd, kan met dankbaarheid worden teruggezien. Er werd o.m. kloek positie genomen ten opzichte van de leerstellingen van Karl Barth en we mogen vertrouwen, dat het werk van de internationale sectie vruchten zal dragen voor het vrije christelijk onderwijs in het buitenland.

Naar gewoonte blijven we in ons Jaarverslag de aandacht vestigen op de Bibliotheek ten dienste van het Christelijk Onderwijs. Een kort verslag van de bestuursvergadering is opgenomen in de G.S. 7de Jrg. no. 4. Het gaat met de zaken van de Bibliotheek niet naar wensch. In de eerste plaats niet wat het gebruik ervan aangaat. Per jaar worden er ± een 950 tal werken aangevraagd. Dat is veel te weinig en doet de vraag rijzen: „wordt er nog wel ernstig gestudeerd?". Of ook: „is de Bibliotheek wel genoegzaam bekend?" Er is te weinig belangstelling. Voor eenige jaren heeft het Bibliotheekbestuur gelden moeten opnemen om den geheel verouderden catalogus door een nieuwen te vervangen. Bij voldoenden verkoop zou die schuld gemakkelijk afgelost zijn. Maar het bestuur bleef met een grooten voorraad zitten en besloot daarom den prijs van *f* 0.75 op *f* 0.25 te brengen. Maar dan zal nu ook, hoopt het, in elke Schoolbibliotheek een catalogus ter raadpleging aanwezig zijn. Die schuld drukt zeer op de Bibliotheek. In de eerste plaats doordat de aankoop van nieuwe werken maar zeer beperkt kan zijn, en in de tweede plaats omdat men niet komen kan tot het uitgeven van een supplement op den catalogus, bevattende de werken sinds de eerste uitgaaf aangekocht, maar die nog nergens vermeld zijn. Wanneer het Bibliotheekbestuur zich tot de scholen wendt om steun, beveelt de C. v. U. dat van harte aan.

Ook het werk van de Commissie voor de Oud-Strijders bij het Christelijk Onderwijs blijft de krachtige hulp van de scholen verdienen, zoolang nog meer dan 30 personen met een bedrag tot over de *f* 7300.— 's jaars moeten gesteund worden. (zie de mededeeling in G.S. 7de Jrg. no. 2).

De C. v. U. heeft zich bij de Jaarvergadering der Vereen. v. Chr. Ond. en Ond.essen in Nederland en O. G. doen vertegenwoordigen door de heeren Van der Graaf en Nauta; bij het optreden van Prof. Dr. Waterink als Rector der V. U. door Dr. Bouma en Mr. Terpstra; bij het afscheid van den heer Venema als Directeur der Ger. Kweekschool te Amsterdam door de heeren Nauta en Versteeg.

Met groote dankbaarheid herinneren we er aan, dat op 8 October l.l. Prof. Waterink mocht herdenken, hoe hij voor 10 jaar zijn arbeid als Hoogleeraar in de Paedagogiek aan de V. U. mocht aanvangen. In de G.S. 6de Jrg. no. 12 mochten we iets van dien arbeid mededeelen. De beste wenschen van G.S.V. blijven hem vergezellen. Het is ons een voorrecht, dat G.S.V. zoo nauw verbonden is aan den Leerstoel van de V. U. voor de Paedagogiek. Zooals op de Algemeene Vergadering besloten was, heeft de C. v. U. de propaganda voor het winnen van begunstigers van den Leerstoel ter hand genomen door per circulaire de Besturen der aangesloten scholen te verzoeken personen aan te wijzen, die bereid zijn zulke begunstigers te werven, waartoe zij de beschikking krijgen over het door hen gewenschte aantal exemplaren van een kleine brochure met slagzinnen over het belang van den Leerstoel. De C. v. U. hoopt zeer, dat

de Besturen zoo krachtig mogelijk daarin medewerken.

Van de delegaties der aangesloten Kweekscholen kwamen gunstige rapporten in, die opgenomen zijn in de G.S. 7de Jrg. no. 4. Dat de Kweekschool te Leeuwarden de rijkssubsidie moest missen memoreerden we reeds met deelneming.

In de delegatie van Amsterdam was nog een vacature, evenzoo in die van Sneek. Voor Sneek kwam er nog een vacature bij, doordat de heer D. Folkerts van Scharnegoutum wegens hoogen leeftijd ontslag vroeg. Totnogtoe kon de C. v. U. alleen door de benoeming van den heer S. de Groot van Heeg als secundus-Gedelegeerde voor Sneek in een der vacatures voorzien.

Het examen in Geloofsleer, waardoor een aanteekening van G.S.V. op het Diploma van den schoolraad verkregen kan worden, werd weer in het voor- en in het najaar van 1936 afgenomen. Het rapport erover komt voor in de G.S. 7de Jrg. no. 4. We blijven aandringen op ernstige studie. Zullen we op den duur onderwijzers en onderwijzeressen in onze scholen houden, die niet maar oppervlakkige, doch grondige kennis hebben van onze Gereformeerde Geloofsleer, dan mogen de examinatoren niet aflaten van een strenge keuze aan te leggen.

Met 1 November l.l. liep het contract met de firma Kramer te Amersfoort voor het uitgeven van de Gereformeerde School af. Om redenen van bezuiniging trachtte de C. v. U. voor het aangaan van een nieuw contract met de firma tot een andere prijsregeling te komen. Ofschoon de firma ons reeds eerder ter wille was geweest, door tijdelijk een belangrijke reductie toe te staan, gelukte het niet tot overeenstemming te komen over een prijs, die onzerzijds de mogelijkheid bood van verdere uitgaaf van het Orgaan. Onder dankzegging voor de meest genoeglijke samenwerking en de meest nette bediening gedurende zes jaren moesten we de firma verlaten en de uitgaaf overdragen aan de firma S. J. P. Dijkstra te Zeist.

In de Redactie kwam geen verandering. — De oude Kroniek van wijlen den heer Wirtz leefde weer op; we vonden den heer Van der Graaf bereid haar te verzorgen.

Het wachtgeldersbureau bleef in 1936 zeer bescheiden in zijn arbeid. Het jaar begon met 5 mannelijke wachtgelders. Ingeschreven werden 5 onderwijzers en 3 onderwijzeressen; afgevoerd wegens tijdelijke benoeming of helaas ook wegens het afloopen van het wachtgeld werden 6 onderwijzers en de drie onderwijzeressen, zoodat aan het eind van het jaar alleen nog maar 4 onderwijzers ingeschreven stonden. Vijfmaal werden opgaven gevraagd en verstrekt, maar meermalen ook werden op verzoek aanbevelingen van ingeschreven wachtgelders verzonden.

Voor we overgaan tot den staat van in- en afgeschreven scholen vermelden we ten slotte nog, dat namens G.S.V. aan het Koninklijk Bruidspaar en aan H.M. de Koningin op den trouwdag een door Voorzitter en Secretaris geteekend gelukstelegram verzonden werd ter aanbieding van onzen eerbiedigen heilwensch en met de bede, dat de Heere deze verbintenis voor Vorstenhuis en Vaderland zegene.

Volgens het vorig Jaarverslag telde het Verband 387 scholen. Drie scholen werden ingeschreven, die van Weerwille onder Ruinerwold, van Winsum en van 't Zandt. De laatste was nog niet in het vorig verslag meegeteld, al kon ze wel op 't laatste oogenblik in de lijst van scholen worden opgenomen. Maar 4 werden er afgeschreven, n.l. die te Dwingelo, omdat men daar geen genoegen wilde nemen met de regeling van de vergoeding der reiskosten, die te Biggekerke en te IJsselmonde om financiëel bezwaar, terwijl de twee scholen te Bedum na het overlijden van den heer Stiksma tot één werden gecombineerd. Het getal aangeslotenen kwam dus op 386, met 60762 leerlingen en 1685 onderwijzers(essen), hoofden mee inbegrepen, waarvan 13 voor eigen rekening. Ook nu is de C. v. U. nog met enkele schoolbesturen, die gemeend hebben hun scholen te moeten losmaken van het Verband, erover in correspondentie of mogelijk bijzondere omstandigheden aanleiding geven tot bijzondere regelingen. We laten de scholen niet gaarne los, vooral niet, als we kunnen merken, dat er liefde tot het Verband is, maar de kosten te zwaar gaan drukken.

(Verslagen van districten enz. in het volgende nummer.)

RAPPORT VAN DEN PAEDAGOGISCHEN ADVISEUR VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND OVER HET JAAR 1936.

Aan de Commissie van Uitvoering,

Wanneer Uw paedagogische adviseur het afgeloopen jaar overziet, dan is er bij hem in de eerste plaats behoefte om in zijn jaarverslag zijn dankbaarheid uit te spreken voor de hartelijke wijze, waarop in den kring van G.S.V. het 10-jarig bestaan van den leerstoel in herinnering werd gebracht.

De Heer v. d. Waals heeft in het nummer van 10 October j.l. een en ander over den leerstoel, en over hem, die hem bezet, en over het werk van den paedagogischen adviseur geschreven. Voor de belangstelling uit G.S.V., die hij op onderscheidene wijze mocht ondervinden, brengt ondergeteekende langs dezen weg zijn hartelijken dank.

De Heere onze God heeft zegen gegeven. Het is de biddende begeerte van Uw paedagogischen adviseur, dat voor de zaak van G.S.V. van den School met den Bijbel en van de Calvinistische wetenschap, die zegen bestendigd moge blijven in lengte van jaren.

Overgaande tot het rapport aangaande den verrichten arbeid, begint ondergeteekende er aan te herinneren, dat in het Paedologisch Instituut en in de daaraan verbonden Laboratoria der Vrije Universiteit het empirisch en experimenteel onderzoek regelmatig werd voortgezet. Eenige publicaties, o.a. in „Internationale Zeitschrift für Kinderpsychiatrie" leggen daarvan getuigenis af.

Als Rector van de Universiteit hield ondergeteekende op de dies natalis der Universiteit een rede, welke betrekking heeft op de theoretische vraagstelling der paedagogiek over het onderwerp: „Innerlijk beleven en kennen in de structuur der opvoeding". Door de goede zorg van de fa. Zomer & Keuning te Wageningen verscheen deze rede in het licht.

Het volgende wat betreft:

I. *DE CURSUSSEN.*

A. De gewone cursus voor de opleiding voor de akte M.O. te Amsterdam. Deze cursus werd gegeven in samenwerking met enkele andere leeraren, o.a. met Prof. Dr. D. H. Th. Vollenhoven en Dr. A. Kuypers te Amsterdam, Dr. S. O. Los en den Heer D. Langedijk, drs. in de lett. beiden te Den Haag.

B. In 1936 gaf ondergeteekende een radiocursus van 10 lessen over psychologische onderwerpen. Indien de correspondentie voor deze lessen een thermometer is voor de belangstelling, waarmede zij werden gevolgd, is Uw adviseur zeer tevreden.

C. Tijdens de Paaschvacantie werd te Amsterdam een meerdaagsche cursus gehouden speciaal voor de Vereeniging van Gereformeerdere Leeraren in de Paedagogiek en met het oog op de voortgezette vakstudie van onderwijzers. Deze cursus werd bezocht door 31 personen uit onderscheiden plaatsen in het geheele land.

II. *DE ADVIEZEN.*

Het aantal adviezen, dat gegeven werd aan onderwijzers en schoolbesturen, bedroeg:

	Onderwijzers(essen)			Schoolbesturen		
	1934	1935	1936	1934	1935	1936
schriftelijk	86	161	192	43	54	61
mondeling	74	112	117	12	31	29

Het aantal adviezen omtrent paedagogische moeilijkheden met kinderen, dat op de poliklinische spreekuren van het laboratorium werd gegeven, bedroeg inclusief de beroepskeuze-adviezen, de adviezen voor schoolkennis en dergelijke, dit jaar 2141. Dit beteekent ten opzichte van het vorige jaar een toename van ruim 600. Bovendien werden 156 kinderen in het Paedologisch Instituut ter observatie opgenomen.

De bijna zorgelijke uitbreiding van dit deel van den arbeid vraagt van den tijd en van de energie van ondergeteekende zeer veel. Het spreekt van zelf, dat het onderhoud met de ouders en het pogen om met de kinderen contact te krijgen veel tijd vergt. Wanneer men nu let op den sterken vooruitgang in dit werk, kan men misschien verstaan, dat ondergeteekende soms wel eens ietwat bezorgd deze uitbreiding ziet, al zal hij de eerste zijn om den grooten zegen, die in die uitbreiding gelegen is, te erkennen. In 1927 bedroeg het aantal gevallen, waarover wij thans spreken

54, twee jaren later in 1929 bedroeg het 623; weer vier jaren later in 1933 bedroeg het 1288; en nu in 1936, weer drie jaren later bedraagt het 2141.
Het is voor ondergeteekende een vraag hoe deze toestand zich op den duur moet ontwikkelen.

III. *HET OVERIGE WERK.*

Ook in het afgeloopen jaar vervulde ondergeteekende eenige spreekbeurten voor school-organisaties en voor paedagogische vereenigingen.
Wat de opleiding voor de M.O.-acte betreft het volgende: in 1936 slaagden voor de M.O.-acte paedagogiek A: op 24 Febr. Mej. Th. V. C. Schaum te Leiden en de heer H. Stouten te Hillegom; op 2 Apr. Mevr. J. M. Kaan—Hoffmeyer te Herfte bij Zwolle en de heer L. Romkes te Leeuwarden; op 7 Nov. de heer S. Klein te Amsterdam.
Het aantal candidaten voor M.O.-acte A en B bedraagt thans 67.
De colleges in paedagogiek en aanverwante vakken werden dit jaar, voor zoover zij vielen binnen de litterairische faculteit, gegeven vijf uren per week.
Bij deze mededeeling der feiten wil ondergeteekende het ditmaal laten.
Gebiede de Heere verder Zijn zegen over al ons werk.

J. WATERINK.

VERSLAG VAN DEN PENNINGMEESTER VAN GEREF. SCHOOLVERBAND OVER 1936.

Menigeen begint de lectuur van een roman en van een jaarverslag bij het slot. Welnu: het batig saldo bedraagt *f* 150.18. Eigenlijk dient dit nog ongeveer *f* 100.— hooger te zijn, wijl in de rekening dit bedrag *meer* aan uitgaven dan aan inkomsten is opgenomen ten laste van het jaar 1935. En rekent men daarbij nog een *f* 50.— over 1936 *meer* te ontvangen dan nog uit te geven, dan is in werkelijkheid het batig slot ongeveer *f* 300.—.
Maar dit *moest* ook! Het nadeelig saldo van het vorig jaar van bijna *f* 150.— is op deze wijze slechts ingehaald.
Bovendien: voor 1936 werd de contributie op *f* 3.50 per onderwijzer gehandhaafd; voor 1937 wordt deze tot op *f* 2.75 per onderwijzer teruggebracht, d.i. voor ongeveer 1600 onderwijzers met ongeveer *f* 1200.— verminderd.
De rekening leert dus, dat wij over 1937 voor een tekort zouden staan van *f* 900.—. Nu zal o.a. het besluit om het Orgaan bij een anderen uitgever te doen drukken, bezuiniging brengen. Maar ook al brengen we deze en andere bezuinigingen in rekening, dan nog bedraagt het tekort *f* 500.— à *f* 600.—.
Er moeten dus, noodzakelijk, maatregelen genomen worden.

Eén dezer is: het Leerstoelfonds zooveel contribuanten te bezorgen, dat het vrijwel zelfstandig kan staan, zonder een bijdrage van meer dan *f* 2000.— uit de kas van G.S.V.
Het voorstel tot verlaging der contributie voor G.S.V. in 1936 aangenomen, zou niet verantwoord zijn, indien de inkomsten voor het Leerstoelfonds niet stegen.
En tevens zij, om ideëele en om financiëele redenen, aller aandacht gewijd aan het behoud van alle aangesloten scholen bij G.S.V. en van aansluiting van andere.

REKENING VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN VAN GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND IN 1936.

Ontvangsten.		*Uitgaven.*	
1. Contributie scholen	*f* 5654.33	1. Referaat	*f* 241.96
2. Idem kweekscholen	„ 365.—	2. Contributies	„ 530.—
3. Idem particulieren	„ 93.—	3. Orgaan	„ 1077.50
4. Giften	„ 5.—	4. Bureaukosten	„ 558.17
5. Rente	„ 58.89	5. Vergader- en reiskosten	„ 934.33
6. Diversen	„ 14.84	6. Deleg. kweekscholen	„ 329.73
		7. Bijdr. Leerstoelfonds	„ 2331.78
		8. Diversen	„ 37.41
		9. Batig saldo	„ 150.18
	f 6191.06		*f* 6191.06

LEERSTOELFONDS IN 1936.

Ontvangsten.		*Uitgaven.*	
1. Bijdrage corporaties	ƒ 800.—	1. Bijdrage Paed. Leerstoel over 1936	ƒ 3278.57
2. Idem begunstigers	„ 195.—	2. Idem nog over 1935	„ 48.21
3. Kas G.S.V.	„ 2331.78		
	ƒ 3326.78		ƒ 3326.78

RESERVEFONDS IN 1936.

Reserve op 31 Jan. '36	ƒ 3264.15	Reserve op 1 Jan. 1937	ƒ 3414.33
Batig saldo	„ 150.18		
	ƒ 3414.33		ƒ 3414.33

Deze Reserve is op 31 December 1936 belegd in :

Oblig. ƒ 1000.— Nederland 4% à 100 $^{11}/_{16}$	ƒ 1006.87
Oblig. Geref. scholen Rotterdam N. . . .	„ 100.—
Rijkspostspaarbank	„ 2100.—
Giro	„ 207.46
	ƒ 3414.33

Nagezien en in orde bevonden:
17 Februari 1937,
G. VAN DER STEEN.
W. C. RISTJOUW.

K. VAN DER GRAAF,
Penningmeester.

GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND.

Mogen we er bij de scholen op aandringen om de contributie *vóór 1 April*, aan den Penningmeester over te maken? Anders krijgt U inningskosten. Het girobiljet is in te vullen: 254175 Penningmeester Geref. Schoolverband, Hilversum.

Ook dringen we er bij de Besturen op aan om een agent op te geven, die begunstigers voor den Leerstoel wil werven, zooals dat onlangs per circulaire verzocht is.

DE SECRETARIS.

VAN DE BOEKENTAFEL

Herdrukken:

1. *Kort overzicht van Hoogeveens Leesmethode.* Uitg. J. B. Wolters, 25 c., 8e dr.

2. *Choix de mots et de locutions usuelles* par W. Uittenbogaard 6e ed. (Wolters).

3. *Schoolopvoeding en -onderwijs* door P. v. Duyvendijk en J. B. Visser, 3e dr. (Wolters).

Met genoegen kondigen we deze herdruk van dit werkje aan.

10 APRIL 1937 7E JAARGANG No. 6

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

EEN EN DERTIGSTE JAARVERSLAG
VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND
1936-1937

GESTICHT OP 19 APRIL 1906 — ERKEND BIJ K.B. VAN 14 OCT. 1927, No. 41

UITTREKSELS UIT DE GEWESTELIJKE EN DISTRICTSVERSLAGEN

Het *gewest Friesland* hield op 27 Maart een vergadering, waarin Ds. R. H. Kuipers van Oosthem refereerde over „De Bijb. geschiedenis op onze Gereformeerde scholen" „ein alte Geschichte", toch „immer neu". Op 2 December sprak Dr. C. Bouma van Den Haag over „De gekomen Christus". Het centrale probleem der opvoeding is èn blijft toch maar: „de godsdienstige vorming" van onze Verbondskinderen! Beide referaten werden met belangstelling aangehoord. De opkomst was zeer bevredigend. — Aansluitend bij de referaten werd aan de hand van een vragenlijst bij de schoolvisitatie het vak Bijbelsche geschiedenis aan de orde gesteld. De algemeene indruk was gunstig. — Drogeham trad tot het Verband toe en sloot zich bij het district Buitenpost aan; Sexbierum en Witmarsum, tot nog toe buiten districtsverband, voegden zich bij het district Harlingen. — Hèt feit van het jaar 1936 was wel het ministeriëel besluit, twee dagen vóór Hemelvaart, waarbij *de subsidie voor de Geref. Kweekschool te Leeuwarden* werd ingehouden. Dit besluit wekte groote beroering. Het Bestuur stelde zich onverwijld in verbinding met de C. v. U. om via deze pogingen in het werk te stellen, dat dit besluit, waardoor het confessioneel Geref. schoolonderwijs ernstig bedreigd werd, ingetrokken zou worden. Op Vrijdag 3 Juli sprak Prof. Waterink in de geheel bezette Noorderkerk te Leeuwarden over de positie van de Ger. Kweekschool, gegeven de beslissing van het Departement voor O., K. en W., opwekkende om, hangende de kwestie, zelf de schouders onder het werk te zetten om de Kweekschool, desnoods ook zonder subsidie, in stand te houden. Het is niet mogen gelukken de gevallen beslissing te doen herroepen. De Kweekschool is daarop door het Bestuur omgezet in een *Vrije* Chr. Kweekschool.

De arbeid in het *gewest Groningen* ging in '36 geregeld voort. De gewestelijke Toogdag op 22 Februari was weer druk bezocht. 's Morgens trad Mr. J. Terpstra op met een zaakrijke rede over „Rondom de Onderwijsbezuiniging", waarin hij overtuigend uiteenzette, waarom de rechtsche partijen niet *konden* en *mochten* meegaan met de door de Regeering voorgestelde concentratieplannen. 's Middags sprak de heer G. Meima over „De Bijb. Geschiedenis ons hoofdvak". Beide redevoeringen „klonken ons", werd in de discussie opgemerkt, „als muziek in de ooren".

Het *district Amsterdam* hield alleen een vergadering in het voorjaar; de heer Wijngaarden handelde toen over het referaat van Dr. Kraan „Gereformeerde Verbondsbeschouwing en Opvoeding". De plannen om een cursus te organiseeren voor besturen en personeel der aangesloten scholen konden wegens omstandigheden niet uitgevoerd worden. Doch in het komende seizoen hoopt men ze te kunnen verwezenlijken.

Het *district Appingedam* bestaat na de aansluiting van de school te 't Zandt uit 13 scholen. In de Meivergadering handelde Ds. Bos van Westeremden op vlotte en duidelijke wijze over het referaat van Dr. Kraan. In de Najaarsvergadering sprak Prof. Schilder over „Christus in de Bijb. Geschiedenis". Spreker kwam tot de slotsom, dat de behandeling van de Bijb. Geschiedenis er steeds op gericht moet zijn om bij elk verhaal den draad te vinden, die naar Christus leidt, en gaf voor deze behandeling verschillende aanwijzingen. Voor beide vergaderingen was veel belangstelling.

In de voorjaarsvergadering van het *district Assen*, waar van alle scholen afgevaardigden aanwezig waren, handelde de heer Schutter van Vries over het referaat van Dr. Kraan. Op 18 November werd te Assen in samenwerking met het district Hoogeveen *de 18de Drentsche Schooldag* gehouden, waar 's morgens Ds. M. B. van 't Veer van Groningen een rede hield over „De doop en zijn beteekenis voor het schoolonderricht", en 's middags Dr. A. van Deursen van Groningen met lichtbeelden handelde over „Het Heilige Land weerspiegeld in de Psalmen". (G.S. 7de jrg. no. 2). De Schooldag mocht, wat sprekers en inhoud van de referaten betreft, bijzonder geslaagd heeten. — Een poging om een tweetal daarvoor in aanmerking komende scholen tot aansluiting bij het district te bewegen mocht tot heden nog niet gelukken.

In 1936 sloot zich de school te Drogeham niet alleen bij het Verband maar ook bij het *district Buitenpost* aan. De twee traditioneele vergaderingen werden ook dit jaar gehouden. Op de eerste werd het referaat van Dr. Kraan aan de orde gesteld. Bij de behandeling werd de behoefte gevoeld om nader de inleiding van een theoloog te vragen. De Voorzitter, Dr. Goslinga, verklaarde zich daartoe bereid en behandelde het onderwerp in de vergadering van 6 Mei op treffelijke wijze. Op de najaarsvergadering sprak de heer L. van Klinken over „Het tuchtvraagstuk in de crisis van onze tijd", waarin hij enkele punten naar voren bracht uit de stof door hem behandeld op het Chr. Schoolcongres. De vergaderingen waren goed bezocht. Het district mocht zich ook in het afgeloopen jaar in een gestadigen bloei verheugen.

Het *district Dokkum* heeft dit jaar de gewone voor- en najaarsvergadering gehouden. Op de eerste gaf Ds. Wijnia van Murmerwoude een keurige inleiding over de brochure Dr. Kraan; op de laatste werd gerapporteerd door de Commissie van rondgang (de heer B. Krol, rustend Hfd. eener school met 2 bestuursleden) over de bijgewoonde Bijbellessen. Ook volgde een overzicht van de schriftelijk beantwoorde Gewestelijke vragen Bijb. Gesch. Beide vergaderingen waren flink bezocht en er was een zeer levendige bespreking. Duidelijk bleek wel het nut dezer vergaderingen ook voor de practijk van ons schoolleven. In het Bestuur kwam, helaas, een open plaats door 't overlijden van den heer T. v. d. Herberg te Anjum, die meer dan 10 jaar het penningmeesterschap waarnam. In hem verloor men een trouwen vriend. Zijn plaats werd ingenomen door den heer D. Jaarsma, onderwijzer te Anjum.

In het *district Ferwerd* werden twee districtsvergaderingen gehouden, waarin respectievelijk door den heer Stulp van Groningen gehandeld werd over „De ontwikkeling van het Christelijk Onderwijs in Ned. Oost-Indië" en door den heer L. van Klinken van Leeuwarden over „Het tuchtvraagstuk in de crisis van onzen tijd". — Er ontstond helaas een geschil tusschen het districtsbestuur en den districtsraad over diens werkzaamheden, waarom de leden van den raad bedankten en door anderen vervangen werden. — De school te Blija heeft haar 40-jarig bestaan feestelijk herdacht en die te Holwerd heeft zelfs haar 70-jarig jubileum kunnen vieren.

Het *district Groningen* hield naar gewoonte om de gewestelijke samenkomsten maar één vergadering, waarin Dr. H. Turkstra handelde over „de Didactiek van ons Rekenonderwijs". Prof. Waterink's ideeën werden niet genegeerd, nieuwe oriënteering werd in het blikveld gesteld. De behandeling was vlot, de belangstelling **matigjes; „men"** wil blijkbaar nog maar volharden bij het bestaande. — In het districtsbestuur kwam verandering; nadat het vorige jaar de heer Boot wegens vertrek naar Den Haag als voorzitter was afgetreden, legde dit jaar de heer G. Rozendal, jarenlang de ijverige secretaris, zijn functie neer. Het afscheidswoord van den heer Boot, belangrijk om zijn overzicht over den arbeid van het Verband en over de geschiedenis van het district, is in de G.S. opgenomen en is vermoedelijk later als brochure verkrijgbaar.

Ook het *district Harlingen* hield maar één vergadering; in het najaar. De heer K. Gerber van Harlingen handelde toen over „Opgewektheid" en sprak over het wezen van de opgewektheid, over enkele factoren, die van invloed zijn om haar bij den onderwijzer te voorschijn te roepen en over de beteekenis van de opgewektheid voor de school. — Bij het schoolbezoek, gehouden door de heeren Ds. Pel en Van Loo, was het vak Bijb. Geschiedenis aan de orde.

In het *district Hoogeveen* leidde Ds. Meyer van Hoogeveen in de vergadering van 7 Mei de bespreking in over het referaat van Dr. Kraan; in de vergadering van 27 October handelde de heer W. Bos van Hollandsche Veld over „Onderling Schoolbezoek". Men koestert de hoop, dat binnenkort zulk bezoek in het district kan worden ingevoerd. Het bezoek der vergaderingen was goed tot zeer goed te noemen. De districtssecretaris klaagt er over, dat sommige scholen wel de vergaderingen bezoeken, maar zich om naar men meent financiëele redenen toch van aansluiting onthouden.

Het *district Leeuwarden* vergaderde als steeds tweemaal; het bezoek kan goed genoemd worden, al blijft men streven naar nog meer belangstelling. In de voorjaarsvergadering leidde de Voorzitter, Ds. Weggemans, met een dege studie de behandeling in van het referaat van Dr. Kraan. In de najaarsvergadering refereerde de heer H. Oostijen van Boxum op schoone, teere wijze over „Het onderwijs van Jezus". — Door omstandigheden kon niet aan alle scholen schoolbezoek gebracht worden; toch was er voor den rapporteur, Ds. J. Douma, stof genoeg om in te lichten over de behandeling der Bijb. Geschiedenis. Dit geschiedde aan de hand van de negen vragen van het Gewest. — Het district betoonde gaarne zijn dank aan Prof. Noordtzij via het huldigingscomité. — Met leedwezen wordt gememoreerd het overlijden van den heer S. Bootsma, in leven hoofd der school te Oude Bildtdijk.

In de voorjaarsvergadering van het *district Leiden* refereerde de heer J. C. de Koning van Hillegom over „Bezieling bij het onderwijs in de Bijb. Geschiedenis". In de najaarsvergadering traden als sprekers op de heer L. van der Zweep en Ds. J. W. Siertsema, beiden van Haarlem, respectievelijk met de onderwerpen „Calvinistisch Personalisme" en „De roeping van Abram en de onze". De Secretaris noemt beide samenkomsten uitnemend geslaagd, al laat hij er dadelijk op volgen: „wel zouden nog veel meer broeders en zusters op onze vergadering kunnen komen, als maar meer schoolbesturen konden besluiten om tot het district toe te treden. Niettegenstaande voortdurende propaganda wil het aantal van zeven scholen maar niet stijgen. — De Voorzitter, Ds. W. Bouwman van Leiden, blijft ook in zijn emeritaat voor het district behouden.

Het *district De Marne* vergaderde eerst op 12 Maart, toen Prof. Waterink onder groote belangstelling van besturen en onderwijzers en ook van vele anderen sprak over „Het rekenonderwijs op de lagere school"; daarna op 25 November, toen verslag werd uitgebracht over het onderling schoolbezoek betreffende de vakken teekenen en zingen, waarna de heer G. de Koning van Ulrum een prachtig referaat leverde over „Johan van Oldenbarneveldt". Deze vergadering werd door 50 personen bezocht.

De voorjaarsvergadering van het *district Nijkerk* werd gehouden op 7 Mei. Ds. H. J. Jager van Voorthuizen sprak over het referaat-Dr. Kraan. Besloten werd een proef te

nemen met het weder invoeren van onderling schoolbezoek, gelijk het vroeger een tijdlang geoefend is. De openbare najaarsvergadering moest door bijzondere omstandigheden verschoven worden naar 29 Januari van dit jaar. Een der zalen van het Concertgebouw te Barneveld was vrij goed bezet. Ds. W. C. van den Brink van Lunteren sprak over „De opvoeding in school en huis in gevaar". Dat gevaar zag hij vooral in het Freudianisme en in de leer van Karl Barth. Het district zond een bijdrage aan het huldigingscomité voor het portret van Prof. Noordtzij.

Het *district Rotterdam* vergaderde op 1 Mei en op 11 December. In de voorjaarsvergadering sprak de heer A. Janse van Biggekerke over „De Kerk bij het onderwijs". In de najaarsvergadering handelde Dr. E. D. Kraan van Vlaardingen over „De Heidelbergsche Catechismus, het religieuze Leerboek der Reformatie". Beide vergaderingen kregen een keurig referaat te beluisteren, waarop telkens een uitvoerige en geanimeerde discussie volgde. Jammer, dat ze maar matig bezocht werden; de eerste maal door 35, de tweede maal door slechts 19 personen. Dit laatste lage getal werd vermoedelijk veroorzaakt door het samenvallen van meerdere vergaderingen op denzelfden avond. — Het district werkte mede aan een cursusavond gegeven door de Christelijke Volksuniversiteit, waarop de districtsvoorzitter, de heer H. J. van Wijlen, sprak over „Grenzen tusschen school en huis".

In de voorjaarsvergadering van het *district Sneek* bracht Ds. Kuipers van Oosthem rapport uit over de gehouden schoolvisitatie en behandelde de heer C. Slump van Oppenhuizen het referaat van Dr. Kraan. In de najaarsvergadering sprak Ds. Veldkamp van Sneek over „De beteekenis van persoonlijkheid en tact bij het onderwijs". Op de eerste vergadering was het bezoek niet groot; op de tweede was het bezoek goed te noemen.

Het *district Vlaardingen* vergaderde op 2 Mei te Maassluis en op 7 November te Vlaardingen. De huishoudelijke vergadering in Mei, gewijd aan de periodieke werkzaamheden, werd gevolgd door een openbare, waarin de heer C. J. Jonkers, hulpprediker te Katendrecht, handelde over het referaat van Dr. Kraan, die zelf ook aanwezig was. In de najaarsvergadering sprak de heer Pouwer van Schipluiden over „Jozefs geschicdenis ook Godsopenbaring". Ter opluistering zongen op de huishoudelijke en de openbare voojaarsvergadering enkele dames en heeren; aan de najaarsvergadering was een tentoonstelling verbonden van teekeningen van leerlingen der scholen van de heeren Rothuizen te Maassluis en De Lange te Schiedam. Het bezoek der huishoudelijke vergaderingen van 30 en 28 personen is voor het district te gering. Maassluis is steeds als gast tegenwoordig. — Een bestuursvoorstel om op de vergaderingen inplaats van alleen aan afgevaardigden aan *alle* aanwezige leden van het bestuur en het personeel eener aangesloten school stemrecht te verleenen, zulks om de belangstelling en het medeleven te verhoogen, gaf aanleiding tot wrijving; op de e.v. vergadering zal er over beslist worden.

Uit het *district Warffum* wordt gemeld, dat het leven er bloeit. De vergaderingen worden uitstekend bezocht. In het voorjaar is gehandeld over het referaat van Dr. Kraan, in den herfst is de theologie van Karl Barth bezien in verband met ons onderwijs. Er is een poging gedaan om tot *onderling schoolbezoek* te komen, maar daarvan willen de meeste scholen nog niet weten. De pas toegetreden school te Winsum-Obergum voegde zich bij het district.

Het *district Winschoten* bleef nog behooren tot de enkele slapende districten, die er zijn, als *Alkmaar, 's-Gravenhage, Lutten, Rijnstreek, Utrecht* en *Zwolle*. Maar er komt eenige hoop op ontwaken. De Voorzitter bericht: „We zullen een poging aanwenden om weer te beginnen". 't Is te hopen voor het district, waar voorheen wijlen de heer Wirtz zoo krachtig gewerkt heeft.

Uit het *district Zuidhorn* wordt gemeld: „Zooals steeds werden ook dit jaar twee uitstekend bezochte vergaderingen gehouden. Op de voorjaarsvergadering werd de brochure-Dr. Kraan kort behandeld, terwijl op de vergadering van 30 October Ds. J. van der Sluis van Oldekerk een schoone, belangwekkende rede hield over „Het Schriftwonder". — Gedurende de zomermaanden werd

het onderling schoolbezoek afgewerkt, aan de orde was dit jaar het vak Natuurkennis. Het keurige eindrapport was verzorgd door den heer J. de Boer, Hoofd der Chr. School te Grootegast. Het moge hier nog eens gezegd worden, dat dit onderling schoolbezoek louter een luisterend, informeerend karakter draagt; hoogstens een enkele maal adviseerend, maar *nimmer controleerend.* — Gememoreerd zij nog, dat de Chr. Lag. Landbouwschool te *Oldekerk* — Hoofd de heer J. van der Werf — zich bij het district Zuidhorn heeft aangesloten."

Aan het eind van het Jaarverslag past ons ootmoedige dank aan God, die ons werk van het Verband ook in dezen moeilijken tijd nog staande hield. De gewichtige en omvangrijke arbeid van den Leerstoel en wat daaraan verbonden is, ons contact met de opleiding aan de Kweekscholen, de invloed, die er van ons examen in de Geloofsleer uitgaat, ons landelijk, gewestelijk en districtsleven, waarin de band, die besturen en onderwijzers samenbindt, gevoeld wordt, onze wassende referatenbundel en zooveel meer, dat gericht is op den bloei van het Gereformeerd schoolonderwijs, het zij onzen God, ook voor het nieuwe vereenigingsjaar biddende aanbevolen.

J. VAN DER WAALS,

Nijkerk (Gld.), April 1937. Secretaris.

ORGANISATIE VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND.

Het *cijfer* achter den plaatsnaam geeft aan het getal onderwijzers en onderwijzeressen, *met inbegrip van het hoofd,* daar achter genoemd.

GEWEST GRONINGEN.

G. Rozendal, *Haren,* Voorz.
J. Hoekstra, *Leens,* Secr.
A. Modderaar, *Groningen,* Penn.

District Appingedam.

K. E. Helder, *Siddeburen,* Voorz.
H. Oldenhuis, *Bierum,* Secr.
H. P. Bosker, *Wirdum Gr.,* Penn.
Appingedam 4, G. Toppen.
„ 4, W. Bolt.
Bierum 3, A. Visscher.
Delfzijl 6, J. A. de Graaf.
„ (Farmsum) 2, B. Kruiger.
Garrelsweer 3, G. Mul.
Holwierde 2, R. J. Evenhuis.
Overschild 2, P. v. d. Kooi.
Ten Post 3, H. Veldman.
Schildwolde 3, R. Raap.
Siddeburen 4, K. E. Helder.
Stedum 3, K. Veldman.
Westeremden 2, P. J. Norg.
't Zandt 3, E. Dijkema.

District Groningen.

E. J. Anneveldt, *Groningen,* Voorz.
H. Reinders, idem, Secr.
J. H. Buiten, idem *(Helpman),* Penn.
Bedum 10, W. P. Weijland.
Ten Boer 4, W. Brons.
Groningen 6, W. Hoogsteen.
„ 4, J. Laninga.
„ 8, J. Gorissen.
„ 7, K. Kleine.
Groningen 7, R. v. d. Wal.
„ 7, E. J. Anneveldt.
„ 6, K. van Huizen.
„ 8, S. J. Broos.
„ (Helpman) 5, J. H. ten Hoor.
Haren 5, G. Rozendal.
Harkstede 2, J. A. Roukema.
Hoogkerk 4, H. Ridderbos.
Kiel-Windeweer 2, A. v. d. Velde.
Onderdendam 3, F. Hindriks.
Roden (Dr.) 3, P. Apotheker.
Sauwerd 3, G. Bergsma.
Thesinge 2, W. Brandsma.

District De Marne.

J. Hoekstra, *Leens,* Voorz.
J. Wildeboer, *Kloosterburen,* Secr.
J. Klierenga, *Leens,* Penn.
Houwerzijl 3, M. v. d. Veen.
Kloosterburen 2, J. Wildeboer.
Leens 3, J. Hoekstra.
Schouwerzijl 3, B. Th. Mulder.
Ulrum 7, E. v. d. Veen.
Zoutkamp 2, B. Volbeda.

District Warffum.

H. H. Simonides, *Roodeschool,* Voorz.
. Boersma, Uithuizen, Secr.
Idem, Penn.
Den Andel 2, C. Kroeske.
Baflo 4, A. Ruiter.
Roodeschool 3, H. H. Simonides.
„ (Oudeschip) 2, B. Roorda.
Uithuizen 7, R. W. Gerritsma.
Uithuizermeeden 6, H. v. d. Veen.
Warffum 3, L. Huizinga.
Winsum (Gr.) 5, J. van Dijken.
Zijldijk 2, H. Vredevoogd.

District Winschoten.

J. J. Maathuis, *Zuidbroek,* Voorz.
....., .. Secr.
J. H. Smeenk, *Oude Pekela,* Penn.
Meeden 3, J. Rittersma.
Nieuwe-Pekela 5, G. Wildeboer.
Oude-Pekela 5, R. Broers.
Winschoten 5, G. Battjes.
„ 6, S. Zwart.
„ 3, W. Th. v. d. Mark.

District Zuidhorn.

J. Bouwkamp, *Lutjegast,* Voorz.
P. J. Meijer, *Visvliet,* Secr.
J. Penninga, *Oldekerk,* Penn.
Aduard 3, R. Ubels.
Boerakker 3, J. Botma.
Doezum 4, R. Booij.
Enumatil 4, P. Kieft.
Ezinge 3, L. Damminga.
Grootegast 4, J. de Boer.
Grijpskerk 3, R. Visser.
Kommerzijl 4, ...
Kornhorn 4, J. Haakma.
Lauwerzijl 2, L. Roorda Phz.
Leek 3, M. Duisterwinkel Gz.
Lutjegast 4, J. Bouwkamp.
Marum 6, W. Pool.
Niebert 1, A. Troelstra.

Niezijl 2, H. Timmer.
Oldehove 3, L. Groefsema.
Oldekerk 3, C. Munk Jr.
Oostwold (W.K.) 2, H. Stamhuis.
Opende 4, A. Talstra.
Pieterzijl 2, A. Blokzijl.
Sebaldeburen 2, A. Bosma.
Visvliet 2, T. Veenstra.
De Waarden 2, H. Slings.
De Wilp 3, J. J. Zijp.
Zevenhuizen 3, R. Looyenga.
,, (O.-I.) 2, B. J. Friso.
Zuidhorn 4, P. Timmermans.

Buiten districtsverband:

Mussel 3, C. G. Ottevanger.
Musselkanaal 4, D. Franssens.
Wildervank 3, R. Smid Pz.
,, (Bareveld) 3, H. Kuiper.

GEWEST FRIESLAND.

A. L. J. Wijtzes, *Sneek,* Voorz.
L. van Klinken, *Leeuwarden,* Secr.
J. E. van Buuren, idem, Penn.

District Buitenpost.

Dr. C. J. Goslinga, *Buitenpost,* Voorz.
P. Eringa, idem, Secr.
Idem, Penn.

Secr. v. d. Districtsraad: P. Eringa, Buitenpost.

Augustinusga 3, E. Postma.
Buitenpost 7, I. v. d. Weij.
Burum 3, E. v. d. Velde.
Drogeham 3, K. J. Moltmaker.
Harkema-Opeinde 7, K. Kamminga.
Kollum 6, M. Salverda Az.
,, 3, I. de Vries.
Surhuisterveen 3, A. Tjoelker.
Surhuizum 4, Joh. de Vries.
Twijzel 4, S. v. d. Zwaag.

District Dokkum.

R. H. Dijkstra, *Driesum,* Voorz.
T. F. de Boer, *Hantum,* Secr.
D. Jaarsma, *Anjum,* Penn.

Anjum 5, A. Smit.
Bornwird 2, F. Bulthuis.
Driesum 4, H. Jongsma.
Ee 3, P. Haverkamp.
Engwierum 2, E. Dijkstra.
Hantum 2, T. F. de Boer.
Lioessens 6, K. Zwanenburg.
Moddergat 2, D. Zwart.
Nes (W.-D.) 2, J. Faber.
Nijawier 2, J. v. d. Mark.
Rinsumageest 4, J. Wijtzes.
Wierum Fr. 2, G. v. d. Beek.

District Ferwerd.

A. Doornbos, *Hallum,* Voorz.
J. de Haan, *Holwerd,* Secr.
H. v. d. Weij, *Blija,* Penn.

Secr. v. d. Districtsraad: Ds. S. Wagenaar, *Reitsum.*

Blija 4, J. Doornbos.
Ferwerd 5, Tj. Feddema.
Hallum 4, K. Weizenbach.
Holwerd 3, R. Hempenius.
Marrum 3, A. Kingma.
Reitsum 2, A. v. d. Berg.

District Harlingen.

K. Gerber, *Harlingen,* Voorz.
Y. v. d. Schaaf, idem, Secr.
J. Lamminga, idem, Penn.

Secr. v. d. Districtsraad: Ds. M. P. Pel, Witmarsum.

Arum 3, J. Kroon.
Harlingen 6, K. Gerber.
Lollum 3, S. van Abbema.
Pingjum 2, J. de Boer.
Sexbierum 3, N. H. Wildeboer.
Tzummarum 4, L. v. d. Veen.
Witmarsum 2, P. v. d. Laan.
Wons 2, J. W. de Vries.

District Leeuwarden.

Ds. J. Weggemans, *Beetgumermolen,* Voorz.
A. v. d. Berg, *Leeuwarden,* Secr.
idem, Penn.

St. Anna-Parochie 4, H. Boersma.
,, (O. B. dijk) 4.
. . . . .

Beetgumermolen 3, J. Veninga.
Berlikum 3, J. de Haan.
Boxum 2, H. Oostijen.
Britsum 3, W. v. d. Heide.
Dronrijp 2, O. Stallinga.
Garijp 6, B. Visser.
Hijlaard 2, A. v. d. Meulen.
Huizum 6, S. Camping.
,, 5, J. Pasma.
Leeuwarden 4, H. Hogenhuis.
,, 4, L. van Klinken.
Oenkerk 4, R. Roukema.
Stiens 2, Th. Bakker.
Veenwouden 2, J. v. d. Heide.
Veenwoudsterwal 3, P. Banga.

District Sneek.

Ds. J. Veldkamp, *Sneek,* Voorz.
W. Bekius, *Gauw,* Secr.
C. Slump, *Oppenhuizen,* Penn..

Secr. v. d. Districtsraad: Ds. R. H. Kuipers, *Oosthem.*

Bolsward 6, W. Vlietstra.
Gauw 2, W. Bekius.
Heeg 3, S. de Groot.
St. Nicolaasga 3, F. Snoek.
Oppenhuizen 2, C. Slump.
Oudega (Wbr.) 2, G. Veurink.
Scharnegoutum 3, E. W. Hogeweg.
Sneek 9, P. Bakker.
,, 6, S. Dijkstra.
,, 7, S. Plat.
,, 4, F. Koster.
,, 6, W. Nauta.
Terzool 1, E. Kuiper.
IJlst 3, P. van Dijk.

Buiten districtsverband:

Drachtstercompagnie 2, S. Renzema.
Heerenveen 4, H. Sennema.
Hemrik 2, J. v. d. Meer.
St. Jacobi-Parochie 2, S. Vrij.
Oudega (Sm.) 4, G. Langhout.
Schettens 1, H. Pietersma.
Tijnje 2, U. Wind.
Wijnjeterp 3, R. Kieft.
Wolvega 3, T. Holwerda.

DRENTE.

District Assen.

A. Sinnema, *Assen,* Voorz.
J. Welmers, *Zuidlaren,* Secr.
A. R. Janssens, *Bovensmilde,* Penn.

Assen 9, J. Kroes.
,, 6, A. Sinnema Sz.
Bovensmilde 3, R. Schilt.
Hooghalen 3, P. Bos.
Smilde (Kloosterveen) 4, A. Kunst.
Vries 2, H. Schutter.
Zuidlaren 6, S. Scheringa.

District Hoogeveen.

J. W. Broekema, *Hoogeveen,* Voorz.
R. Dijkstra, *Alteveer,* Secr.
Joh. Steenbergen, *Hollandscheveld,* Penn.

Gees 3, L. Wietsma.
Hollandscheveld 4, W Bos.
Hoogeveen 5, J. W. Broekema.
,, 8, F. Kaman.
,, (Alteveer) 4, R. Dijkstra.
Zuidwolde (Dr.) 3, G. van Steenbergen.

Buiten districtsverband:

Coevorden 6, J. Bosscha.
Emmen 4, P. Wildvank.
Meppel 6, E. Kieft.
,, 3, J. M. Schouten.
Nieuw-Amsterdam 4, K. C. Eldering.
Oud-Schoonebeek 3, L. v. d. Houten.
Ruinerwold 2, J. van Diermen.
,, 3, A. Wildeman.
Westerbork 3, K. Smit.
Zuidbarge 3, G. H. Ligterink.

OVERIJSEL.

District Lutten e. o.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Ane 3, J. Kenemans.
Balkbrug 3, G J. Eshuis.
Dedemsvaart 5, S. Kok.
„ 3, P. Fokkinga.
Heemse 3, E. Smit Jz.
De Krim 4, T. P. Winkler.
Lutten 4, J. H. v. Herksen.
Ommen 4, E. H. Timmerman.
„ (Witharen) 3,
J. W. Groeneveld.

District Zwolle.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Genemuiden 2, R. de Groot.
Kampen 4, J. Schilstra.
„ 8, F. Treep.
„ 6, D. W. v. d. Kouwe.
Kamperveen 2, J. A. van Delden.
Oldebroek (Gld.) 2, S. Hagen.
Wezep (Gld.) 4, G. de Boer.

Buiten districtsverband:

Enschedé 5, Joh. Pol.
„ 5, S. Tilsma.
„ 5, W. Nugteren.
„ 6, J. van Bolhuis.
„ 6, G. J. H. Kottier.
Den Ham (O.) 4,
H. A. Beukenkamp.
„ (Daarle) 2,
L. Oosterhof.
Hasselt 3, J. B. Beuving.
Laag Zuthem 2, H. J. Drok.
Nijverdal 7, B. Westera.
Rouveen 3, D. van Zanten.
Steenwijk 4, S. van Dijk.
Zwartsluis 4, H. Eikelboom.
„ 3, J. de Groot.
„ 3, K. Laansma.

GELDERLAND.

District Nijkerk.

G. Blanken Wz., *Voorthuizen,* Voorz.
J. van der Waals, *Nijkerk,* Secr.
Idem, Penn.
Barneveld 4, A. de Jong.
Bunschoten (Utr.) 6, J. Sjaardema.
Ermelo 5, A. van Ramshorst.
„ 6, A. Veerman.
Nijkerk 5, P. de Zeeuw J.Gz.
„ (Doornsteeg) 3,
J. Sietsma.
Scherpenzeel (Gld.) 5, N. Klei.
Voorthuizen 5, G. Blanken Wz.
Zwartebroek 3, H. J. Veerbeek.

Buiten districtsverband:

Bennekom 4, J. Douwes.
Dinxperlo (de Heurne) 3,
E. R. Feringa.
Nijmegen 3, J. Schilperoord.

UTRECHT.

District Utrecht.

. . . . . Voorz.
M. J. Zwijnenburg, *Utrecht* (Leidscheweg *77bis),* Secr.
J. Keijnemans, *Utrecht* (Lindestr. 19), Penn.
Benschop 3, J. Breekveldt.
Breukelen 4, J. P. Oranje.
Harmelen 3, A. de Beun.
Loenen 2, J. van Schie.
Tienhoven 2, P. Tillema.
Utrecht 9, A. van Kalken.
„ 5, J. Brouwer.
„ 3, J. H. Wiegers.
„ 3, J. Leutscher.
Zeist 3, H. F. van Campen.
„ 5, W. Ras.
„ 4, H. J. v. Doorn.

Buiten districtsverband:

Mijdrecht 4, A. Bussche.
„ (Hoef) 2,
Z. A. v. Soest.

NOORD-HOLLAND.

District Alkmaar.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Andijk-Oost 5, F. de Boer.
Broek op Langend. 6, G. P. Buyze.
Noord-Scharwoude 2, R. Schuil.
Oosterend (Texel) 3, H. P. Bolt.
Opperdoes 3, H. Althuizius.

District Amsterdam.

R. Lukkien, *Amsterdam* (Paramaribostr. 50), Voorz.
J. L. Westhoff, *Nieuwendam,* Secr.
W. C. Ristjouw, *Amsterdam* (Amstelv.weg 215 II), Penn.
Amsterdam 5, H. A. Broekzitter.
„ 9, J. Wijngaarden.
„ 6, J. Bokma.
„ 5, A. Uijterlinde.
„ 5, H. Schreurs.
„ 5, E. Roodbergen.
„ 7, H. Ketel.
„ 6, J. G. van Buuren.
„ 9, H. Bakhuis.
„ 9, P. M. Blok.
„ 5, Alb. Drukker.
„ 7, H. Korf.
„ 5, P. de Zeeuw.
„ 5, G. H. de Jong.
„ 9, C. de Koning.
Amsterdam 6, J. J. Adriaanse.
„ 3, H. Huting.
„ 4, J. F. Hölscher.
„ 6, J. Valkenburg.
„ 6, F. Boomsma.
„ 5, H. C. Beckmann.
„ 13, J. Nauta.
„ 4, C. J. Pelle.
„ 3, G. Schaap.
„ 4, J. L. Westhoff.
„ 7, G. J. Vrijmoeth.
„ (Gr. IJpolder) 1,
W. van Nes Cz.
Bovenkerk 4, A. van Dalen.

Buiten districtsverband:

Amsterdam N. (Ransdorp) 1,
H. de Ruig.
„ 10, J. J. Oranje.
„ 7, A. F. Sanders.
Enkhuizen 5, J. Hommes.
Haarlem 5, W. F. van Henten.
„ 6, L. v. d. Zweep.
„ 4, H. Hulleman.
„ 7, G. Buist.
Hilversum 4, H. de Jong.
„ 4, J. M. van Rooijen.
„ 5, P. S. Vos.
„ 6, T. Spoelstra.
Krabbendam 1, J. de Waal.
Marken 3, K. Visser.
Nederhorst den Berg 2,
H. van Paasschen.
Urk 7, G. Heetebrij.
„ 7, J. Loosman.
IJmuiden 7, T. van Popta.
„ 5, D. Visser.

ZUID-HOLLAND.

District 's-Gravenhage.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Delft 5, Y. Bergsma.
„ 7, A. Sorber.
„ 7, K. Dam.
„ 4, A. J. Riemersma.
's-Gravenhage 9, M. Boon.
„ 9,
V. Kuyvenhoven.
„ 8, A. Tjepkema.
„ 12, J. Bos.
„ 7, B. Koekkoek.
„ 4,
J. C. Kloosterman.
„ 8,
K. H. Buytendorp.
„ 5,
H. J. C. Wechgelaer.
„ 6, A. Verduijn.
„ 9, H. van Oostrom.
Hoek van Holland 3, A. Lems.
Rijswijk 6, J. H. Romijn.
„ 5, I. Snoek.

District Leiden.

Ds. W. Bouwman, *Leiden,* Voorz.
W. van Veen, *Katwijk a.d. R.,* Secr.
A. G. v. Asten, *Noordwijk a. Z.,* Penn.
Hazerswoude 7, B. Offringa.
Hillegom 4, J. C. de Koning.
Katwijk a. d. R. 3, W. van Veen.
Noordwijk a. Z. 5, J. E. Kok.
Rijnsburg 5, M. Pieper.
„ 7, A. Bouman.
Voorschoten 6, G. C. Verrips.

District Rotterdam.

H. J. van Wijlen, *Rotterdam-C.* (Middellandsplein 4b), Voorz.
G. van Bekkum, *Rotterdam-N.* (Bergschelaan 79b), Secr.
J. G. Baart, *Rotterdam-W.* (Essenburgsingel 76), Penn.
Berkel en Rodenrijs 4, J. Beukema.
Gouda 8, A. Kuizinga.
Pijnacker 3, L. Kooijman.
Rotterdam 5, D. den Ouden.
„ 6, T. Vis.
„ 5, J. G. Baart.
„ 10, F. C. van Dorp.
„ 6, C. Esser.
„ 12, E. Bersma.
„ 6, G. Vlaanderen.
„ 6, A. de Wit.
„ 5, C. v. d. Toorn.
„ 5, B. van Noordwijk.
„ 6, H. Robijn.
„ 6, H. Stapelkamp.
„ 5, P. Goedendorp.
„ 5, A. Oudhof.
„ 5, A. Pijl.
„ 5, J. Spoelman.
„ 5, J. H. van Mechelen.
„ 5, E. Been Jz.
„ 8, F. Helderman.
„ 10, L. J. Allaart.
„ 5, A. de Winter.
„ 7, W. Euser.
„ 9, H. van den Tol.

District De Rijnstreek.

. . . . . Voorz.
. . . . . Secr.
. . . . . Penn.
Alphen a/d R. 5, J. W. Hoornenborg.
Bodegraven 5, P. M. Smit.
„ 3, A. Beversluis.
„ 6, D. Kruijmer.
Nieuwveen 3, P. Spreij.
Zwammerdam 3, A. R. Koster.

District Vlaardingen.

Ds. G. W. Akkerhuis, *Maassluis,* Voorz.
Mej. W. G. van Holten, Is. Hubertstraat 124b, *Rotterdam-N.,* Secr.
D. J. Lok, *Maasland,* Penn.
De Lier 4, H. Mollema.
Maasland 4, J. A. Haverkamp.
Monster 4, A. Boorsma.
Schiedam 5, K. Lub.
„ 6, G. W. de Lange.
„ 7, A. Blijdorp.
„ 3, A. v. d. Blom.
„ 5, S. H. Geertsema.
Schipluiden 2, J. Pouwer.
Vlaardingen 8, W. Wagenaar.
„ 5, P. Droppert.
„ 6, ...
Vlaardinger Ambacht 3, R. Zwiers.

Buiten districtsverband:

Brandwijk 3, T. Sturing.
Giessen-Oudekerk 4, P. G. v. Engen.
Hillegersberg 4, B. Bakker.
„ 6, J. G. van Keulen.
Hoogvliet 4, J. Tennekes.
Leimuiden 3, D. Ham.
Middelharnis 2, P. G. J. v. Leeuwen.
Oudewater 4, S. T. Verdonk.
Rijsoord 7, P. Faber.
„ 4, W. F. G. Breekveldt.
Schoonrewoerd 2, J. Panvis.
Sliedrecht 7, H. Hakkenes.

ZEELAND.

Buiten districtsverband:

Koudekerke 4, J. C. Ruitenbeek.
Krabbendijke 2, M. C. v. Hekken.
Middelburg 4, A. Coumou.
„ 4, J. Ysselstein.
„ 6, T. Winter.
Nieuwdorp 4, Chr. Melse.
O. en W. Souburg 4, J. K. Voogd
Vlissingen 4, A. Schout.
„ 4, J. J. Laernoes.
Yerseke 3, J. Jonkheer.

NOORD-BRABANT.

Buiten districtsverband:

Klundert 5, E. S. de Jong.
Nieuwendijk 7, F. Wisse.

Aangesloten Kweekscholen:

Amsterdam, Dir. A. de Fouw.
Leeuwarden, „ J. E. van Buuren.
Rotterdam, „ J. Brinkman.
Sneek, „ A. L. J. Wijtzes.
Utrecht, „ J. van der Spek.

De Secretaris verzoekt dringend aanwijzing van mogelijke onjuistheden in deze opgaven, alsmede bericht van elke verandering in deze opgaven en in die van Secretaris of Penningmeester der aangesloten scholen.

COMMISSIE VAN UITVOERING

(met jaar van aftreding).

Prof. Dr. A. Noordtzij, Lausanne, Eere-Voorzitter
B. Visser, Garijp 1937
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.), Secretaris 1938
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage, Voorzitter 1939
J. Nauta, Amsterdam, Tweede Secretaris 1940
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht 1941
P. Timmermans, Zuidhorn 1942
Mr. J. Terpstra, Tweede Voorzitter, 's-Gravenhage 1943
K. van der Graaf, giro 254175, Penn. G.S.V., Hilversum 1944
Th. A. Versteeg, Amsterdam 1945
Prof. Dr. J. Waterink, Amsterdam-Z., Vossiusstraat 21, Paed. Adv.

GEDELEGEERDEN VAN HET GEREF. SCHOOLVERBAND

Voor den Schoolraad:

Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht.
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.)

Voor het examen aanteekening van G.S.V. op de bul Paed. M.O.:

Dr. K. Dijk, Kampen.
Dr. Th. Ruys, Lisse.

Voor het examen van den Schoolraad (letter C):

Ds. R. E. van Arkel, Utrecht.
Ds. R. Bartlema, Zeist.
Ds. F. A. den Boeft, Rotterdam.
Dr. J. W. v. d. Bosch, Harderwijk.
Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.
Ds. W. Bouwman, Leiden.
Ds. P. C. de Bruijn, Apeldoorn.
Dr. K. Dijk, Kampen.
Prof. J. W. Geels, Apeldoorn.
Ds. J. R. Goris, idem.
Dr. J. Hoek, 's-Gravenhage.
Ds. A. Hoeneveld, Nijkerk (Gld).
Dr. H. Kaajan, Utrecht.
Ds. J. van der Meulen, Schiedam.
Ds. F. C. Meyster, Rotterdam.
Prof. Dr. D. Nauta, Amsterdam.
Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht.
Ds. J. H. Telkamp, Utrecht.
Ds. P. Ch. van der Vliet, Utrecht.

Voor de Kweekschool te Amsterdam:

J. van Dijk, Amsterdam.
Ds. P. van Dijk, Zaandam.
Dr. B. Ebling, Amsterdam.
Dr. J. C. van der Does, idem.
Ds. J. Fokkema, Amstelveen.
Prof. Dr. F. W. Grosheide, Voorz., Amsterdam.
Ds. J. H. F. Remme, idem.
Th. A. Versteeg, Secr., idem.
J. Wijngaarden, idem.
. . . . . .

Voor de Kweekschool te Leeuwarden:

Primi:

Ds. S. W. Bos, Leeuwarden.
Dr. R. W. Mulder, Voorz., idem.
H. Nienhuis, Secr., idem.
Ds. M. P. Pel, Witmarsum.
B. Visser, Garijp.

Secundi:

B. Anema, Minnertsga.
T. F. de Boer, Hantum.
Dr. C. J. Goslinga, Buitenpost.
J. Heslinga, Leeuwarden.
Ds. W. H. den Houting, Huizum.

Voor de Kweekschool te Rotterdam:

L. J. Allaart, Rotterdam.
J. van Andel, 's-Gravenhage.
Ds. D. B. Hagenbeek, Vlaardingen.
A. L. van Hulzen, Utrecht, Secr.
T. van der Kooy, 's-Gravenhage, Voorzitter.
Dr. N. van der Laan, idem.
Dr. J. F. Reitsma, Rotterdam.
H. Robijn, idem.
Ds. J. Schoonhoven, idem.
H. J. van Wijlen, idem.

Voor de Kweekschool te Sneek:

Primi:

W. Bekius, Gauw.
Ds. A. J. Bouma, Heerenveen.
H. H. Broekstra, idem.
S. Dijkstra, Sneek.
Ds. G. M. van Rennes, Heeg.

Secundi:

S. de Groot, Heeg.
Ds. C. M. Huizinga, Scharnegoutum.
Ds. G. A. Langhout, Gaastmeer.
Ds. H. Veldkamp, Sneek.
.....

Voor de Kweekschool te Utrecht:

Ds. R. E. van Arkel, Utrecht.
Ds. R. Bartlema, Zeist.
A. M. Brouwer, Utrecht.
J. Dubbeldam, idem.
Prof. J. W. Geels, Apeldoorn.
H. J. Hamer, Zutphen.
J. H. de Jong, Utrecht.
Ds. P. Ch. van der Vliet, idem.
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.), Voorzitter-Secretaris.
Ir. D. C. J. IJlst, Bilthoven.

Voor de Bibliotheek ten dienste van het Christelijk Onderwijs:

J. van der Waals, Nijkerk (Gld.).

Voor het Ziekenfonds „Lukas":

J. H. Donner, Rotterdam.

Voor het Groot-Comité tot Organisatie van Schoolcongressen:

Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.
J. van der Waals, Nijkerk (Gld.).

Voor de Vereen. v. Steunverleening a. h. Vrije Chr. Onderwijs buiten ons land:

Mr. J. Terpstra, 's-Gravenhage.

Voor de Wieringermeerscholen:

Dr. C. Bouma, 's-Gravenhage.

Voor de „Contactcommissie":

J. Nauta, Amsterdam.
Mr. J. Terpstra, 's-Gravenhage.

Voor het Steuncomité v. h. Chr. Bewaarsch. Ond.:

Dr. S. O. Los, 's-Gravenhage.

Voor de schooluitzendingen van de N.C.R.V.:

J. Nauta, Amsterdam, prim.
J. van der Waals, Nijkerk, sec.

Voor de Chr. Filmcentrale:

J. Nauta, Amsterdam.

Redactie van de Ger. School:

Prof. Dr. J. Severijn, Utrecht.
J. v. d. Waals, Nijkerk, Eindred.
Prof. Dr. J. Waterink, Amsterdam.

UITGAVEN VAN HET GEREF. SCHOOLVERBAND.

Te bekomen bij de N.V. Drukkerij „Holland" te Amsterdam.

1. „De taak van het Gereformeerd Schoolverband" door Dr. H. Bavinck. 1e dr. 1906, 2e dr. 1911, *f* 0.30.
2. „Schoolbesturen en Onderwijzers" door Dr. J. Woltjer, 1907, *f* 0.20 (uitverkocht).
3. „Hoofden van Scholen en hun mede-onderwijzers" door Ds. J. C. Sikkel, 1908, *f* 0.25 (uitverkocht).
4. „De Ouders en de School" door J. van Andel Jz. 1e dr. 1909, 2e dr. 1910, *f* 0.30 (uitverkocht).
5. „Schooltoezicht" door J. C. Wirtz Cz., 1910, *f* 0.25.
6. „De opleiding tot onderwijzer in de naaste toekomst" door D. W. Reinders, 1911, *f* 0.25.
7. „Een bijdrage voor het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis in de Scholen met den Bijbel" door H. J. van Wijlen, 1912, *f* 0.30 (uitverkocht).
8. „Het onderwijs in de Geschiedenis aan Gereformeerde scholen" door H. Lankamp, 1913, *f* 0.30.
9. „De Opleiding van den Onderwijzer" door H. Bavinck, H. Visscher en H. J. van Wijlen. 1914, *f* 0.50.
10. „Meer Uitgebreid Lager Onderwijs in verband met dat aan andere onderwijsinrichtingen" door L. Looijen, 1915, *f* 0.35.
11. „De behandeling van de Kerkgeschiedenis op onze scholen" door Ds. J. H. Landwehr, 1916, *f* 0.35.
12. „Het Godsdienstonderwijs op Gereformeerde Scholen. Rapport over het Onderzoek naar de inrichting van het Godsdienstonderwijs op de scholen, aangesloten bij het Gereformeerd Schoolverband" door J. van der Waals en J. C. Wirtz Cz., 1917, *f* 0.50.
13. „Het Lied der Schepping op onze Scholen. Het Natuurkundig Onderwijs in verband met de Gereformeerde beginselen" door A. Jonkman, 1917, *f* 0.50.
14. „De huidige stand van den Schoolstrijd" door Mr. P. S. Gerbrandy, 1918, *f* 0.30.
15. „Van Spelen tot Leeren" door K. van den Berg, 1918, *f* 0.40.
16. „Voortgezet Onderwijs" door J. C. Wirtz Cz., 1919, *f* 0.45.
17. „De Heidelbergsche Catechismus op de Lagere School" door G. Meima, 1920, *f* 0.65.
18. „Gelooven en Opvoeden. Een woord naar aanleiding van de nieuwe stroomingen in de Paedagogiek" door J. van Andel, 1921, *f* 0.65.
19. „Kerk en School" door Dr. K. Dijk, 1922, *f* 0.75.
20. „Het typeerende van de Gereformeerde School" door T. van der Kooy, 1923, *f* 0.60.
21. „Eigen Schooltoezicht" door de Commissie van Uitvoering, 1924, *f* 0.30.

22. „De onmisbaarheid, de mogelijkheid en de beteekenis van een Leerstoel voor Gereformeerde Paedagogiek" door A. Jonkman, 1924, *f* 0.75.
23. „Staatsschool of Volksschool?" door J. van Andel, 1925, *f* 0.50.
24. „De Tucht op school, naar Gereformeerd beginsel" door Dr. J. Waterink, 1926, *f* 0.50.
25. „Hoofdlijnen der Paedagogiek van Dr. Herman Bavinck, met critische beschouwing" door J. Brederveld, 1927, *f* 0.75.
26. „De taak der Overheid ten opzichte van de Hygiëne in de School" door Dr. C. J. Honig, 1928, *f* 0.40.
27. „De beteekenis en de inrichting van het Onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis op de Lagere School" door Ds. P. van Dijk, 1929, *f* 0.50.
28. „Onze houding tegenover het vak „lichamelijke oefening" op de lagere school" door Dr. J. Waterink, 1930, *f* 0.50.
29. „Het Gereformeerd Schoolverband in zijn 25-jarig bestaan" door J. van der Waals, 1931, *f* 0.90.
30. „Handenarbeid op de Gereformeerde School" door G. Blanken Wz., 1932, *f* 0.50.
31. „De geschiedenis der Godsopenbaring op onze scholen" door Dr. A. Noordtzij, 1933, *f* 0.50.
32. „De School met den Bijbel en het onderwijs in de Geschiedenis" door Dr. A. A. van Schelven, 1934, *f* 0.30.
33. „Meester en Dominee" door Ds. J. van Herksen, 1935, *f* 0.40.
34. „Gereformeerde Verbondsbeschouwing en Opvoeding" door Dr. E. D. Kraan, 1936, *f* 0.55.
35. „Het Gereformeerd beginsel en de richtlijnen voor de Didactiek" door Prof. Dr. J. Waterink, 1937, *f* 0.50.

Voor de propaganda is nog bij den Secretaris verkrijgbaar:

„Doel en streven van Gereformeerd Schoolverband" door J. C. Wirtz Czn.

Het tractaat „Van het G.S.V. en zijn arbeid".

Orgaan van het Gereformeerd Schoolverband is het maandblad De Gereformeerde School, uitgave van Dijkstra's Uitgeverij, Zeist. Abonnementsprijs *f* 2.— per jaar, 5 abonn. door één schoolbestuur besteld en aan één adres te zenden *f* 1.50 per abonn.

VAN DE BOEKENTAFEL

Dr. A. van Thijn en A. Scholtens. Rekenkunde voor Kweekscholen. Derde druk. Ing. *f* 2.25. Geb. 2.50. Uitg. J. B. Wolters.

Een practisch en overzichtelijk leerboek. Door een korte aanwijzing bij de moeilijker vraagstukken wordt de leerling over het dode punt heengeholpen. Door het indelen der stellingen in groepen, en door een behandeling als van de vraag, of de eigenschappen der hoofdbewerkingen ook geldig zijn voor gebroken getallen, wordt het oog van den leerling voor het systeem geopend. Een paar opmerkingen: Het behandelde van de talstelsels lijkt me wel wat heel mager. Een bezwaar lijkt me ook, dat in verband met de indeling der eigenschappen in groepen, de z.g.n. twede lezing van verschillende eigenschappen in een afzonderlijke groep als nieuwe eigenschap optreedt. Verder is de gegeven definitie voor vermenigvuldiging zodanig, dat als vermenigvuldiger niet voldoen de getallen nul en één, en de gebroken getallen. Toch worden deze gevallen later niet afzonderlijk gedefiniëerd.

Z. C. v. d. W.

G. Krooshof en A. Prakken. Vlakke Meetkunde voor het Uitgebreid Lager Onderwijs. Deel I ing. *f* 0.90; geb. *f* 1.10. Deel II en III ter perse. Uitgave J. B. Wolters.

Wie een leerboekje zoekt, dat de moeilijkheden van het eerste Meetkunde-onderwijs op een practische wijs overbrugt, de zelfwerkzaamheid der leerlingen tegelijk afdwingt en mogelijk maakt, hun ogen opent voor de noodzakelijkheid van het strenge bewijs, en hun houvast geeft aan nauwkeurige definities en ondubbelzinnig vastgestelde begrippen, moet eens met bovengenoemde nieuwe uitgave kennis maken. Ik verwacht, dat in zeer vele gevallen kennismaking tot invoering leiden zal. Met groot genoegen zag ik mijn grief tegen de meeste bekende methodes, nl. de clandestiene congruentiebehandeling van de gelijkbenige driehoek, hier vermeden, door plaatsing der desbetreffende stellingen na de congruentiegevallen. Eén aanmerking: Nergens zag ik uitkomen, dat de figuren, die wij tekenen, de eigenlijke meetkundige figuren niet zijn, maar slechts een herinnering eraan.

Z. C. v. d. W.

10 MEI 1937 7E JAARGANG No. 7

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

ATTENTIE!

Op de vergadering van 5 Mei te Utrecht bleven 12 brochures-Dr. Turksma onbetaald, doordat de heer Rozendal op een gegeven oogenblik afwezig was. Willen de bezitters ervan 30 cents per ex. in postzegels zenden of 't geld gireeren aan firma Jan Haan, giro 3212 Groningen? En opmerkingen over de brochure zenden aan Dr. H. Turkstra, Prinsesseweg 20*a*, Groningen?

DE PAEDAGOGIEK VAN HET NATIONAAL-SOCIALISME

III.

In ons vorig artikel over de paedagogiek van het Nationaal-Socialisme, eindigden wij met er op te wijzen, dat ook in opvoedingszaken het Nationaal-Socialisme het leiders-principe aanvaardt.
Daarmede is de opvoeding en het schoolwezen ondergeschikt gemaakt aan dat belang, dat door den leider als het hoogste, dat is gelijk uit ons eerste artikel blijkt, het Staatsbelang, wordt aangewezen.
Nu zou evenwel de vraag kunnen worden opgeworpen, of misschien de nationaal-socialistische opvoeding in wezen *slechts in zooverre* beslag legt op het kind, als dit kind *ook burger van den Staat* is. Immers, het laat zich denken, dat bij een volk onder bepaalde omstandigheden sterk de nadruk gelegd wordt op de plichten tegenover den Staat, zonder dat daarom nog inbreuk gemaakt wordt op de vrijheid, die voor een goede ontwikkeling van het leven noodig is en zonder dat aan de plichten van een mensch jegens andere levensterreinen wordt te kort gedaan.
Men wil het ook in ons vaderland dikwijls zoo voorstellen. Men zegt dan: de Staat heeft het recht haar burgers aan haar gezag ondergeschikt te maken, maar deze burgers hebben verder de vrijheid om naar hun eigen geweten te leven, voorzoover het *niet* betreft hun houding tegenover den Staat.
Paedagogisch is deze quaestie van zeer groot belang. De vraag moet dan ook gedaan worden of wij hier slechts te doen hebben met een al te krachtig accent op het belang van den Staat, dan wel of wij hier te doen hebben met iets anders, iets ergers.
Om deze vraag te beantwoorden kunnen wij niet beter doen dan nagaan *hoe de nationaal-socialistische paedagogiek staat tegenover de godsdienstige opvoeding.*

* * *

Voor een Christen staan twee dingen vast. In de eerste plaats, *dat het Christendom absoluut* is. Het Christendom erkent geen gelijkwaardige religies naast zich. Het weet niet van een mogelijkheid om een anderen God te belijden dan den God, Die zich in Zijn Woord geopenbaard heeft en er is geen andere naam onder den hemel gegeven geworden, door welken wij moeten zalig worden dan de naam van Jezus.
En in de tweede plaats belijdt het Christendom, *dat de dienst Gods doel heeft in zich zelf.* De zin van den godsdienst ligt niet in de utiliteit ten opzichte van eenig ander levensgebied. Wij zijn niet godsdienstig ter wille van den Staat, al ondervindt het Staatsleven van ons godsdienstig leven de vruchten en al hebben wij juist krachtens ons godsdienstig leven ook een roeping jegens den Staat.

Ten opzichte nu van deze beide punten denkt *het Nationaal-Socialisme geheel anders.*
Voor het Nationaal-Socialisme bestaat er wel zoo iets als religie, maar het wezen van deze religie is zoo vaag, dat men van een nadere bepaaldheid van dit godsdienstig leven moeilijk kan spreken. Bovendien erkent men wel de beteekenis, die het Christendom in den loop der eeuwen heeft gehad, maar dit historisch phaenomeen is er een naast vele andere, die de menschen in hun ideaalstelling hebben bewogen. Het is dan ook allerminst zoo, dat wij kunnen zeggen, dat de openbaring Gods in de Schrift uitdrukking is van den wil Gods en bron van de kennis Gods. Het Christendom geeft een concreten vorm van de manier om de menschelijke religieuse behoefte uit te leven. Maar historisch onderzoek en psychologische benadering der verschijnselen moeten uitmaken, *wat het wezenlijke* is aan religieuse waarde in dit historische en te boek gestelde Christendom.
En nu reeds blijkt, dat men in de leidende nationaal-socialistische kringen oordeelt, dat er slechts zeer weinig „werkelijk religieuse" „waarden" in de Schrift, in de belijdenis der kerk en in de openbaring Gods zijn te vinden.

* * *

Daarnaast komt dan bovendien een ander belangrijk gegeven naar voren. *Religie is slechts een psychologisch gebeuren in den mensch zelf.* Maar daarom is dan ook die religie *onderworpen aan de doelstelling van dien mensch.* Aldus het Nat. Socialisme.
De mensch nu is, zooals wij reeds vroeger zagen, op te voeden als burger van den Staat. De enkeling moet met al zijn originneele gaven groeien in de volks-totaliteit, en in het belang der totaliteit.
Eerst voor die volks-totaliteit heeft hij *doel* en *zin.*
Maar daaruit volgt, *dat de religie dan ook geen doel kan hebben in zich zelf.*
Het doel van de religie is het Staatsbelang, zooals het bestaan van den enkeling en de opvoeding van den enkeling op dat Staatsbelang zich richt.
In een slotartikel hopen wij voor deze beschouwingen eenige bewijsplaatsen aan te voeren.

J. W.

DE PHILOSOPHISCHE ACHTERGROND VAN HET KARAKTER DER LAGERE SCHOOL

IV.

Mr. C. W. OPZOOMER

20 April 1821 werd te Rotterdam geboren C. W. Opzoomer. Zijn ouders waren streng orthodox en de jonge Cornelis Willem genoot dan ook een opvoeding in Calvinistischen geest. Op het Erasmiaansch gymnasium in z'n geboortestad was hij de beste leerling. Steeds behaalde hij alle eerste prijzen. In Februari 1839 werd hij te Leiden als student in de rechten ingeschreven. Hij vond daar uitstekende leermeesters, o.a. Thorbecke, van Assen, J. v. d. Hoeven. In zijn studententijd sloot hij vriendschap o.a. met Robert Fruin, de Vries, Goudsmit en Dozy.
Niet alleen gold de student Opzoomer reeds als knap jurist, hij werd ook onder de meest begaafde theologen gerekend. En de student Opzoomer oogste groote roem door zijn geschriften tegen van Oosterzee en Da Costa.
31 October 1845 promoveerde hij in de rechten; reeds spoedig daarop werd hij tot Hoogleeraar in de wijsbegeerte benoemd te Utrecht als opvolger van Schröder.
9 Juni 1846 hield de jeugdige professor zijn inaugureele oratie: „De wijsbegeerte den mensch met zichzelf verzoenende". Geweldig was de indruk dezer redevoering. Voortaan zou een schare bewonderende leerlingen zijn katheder omgeven; maar ook mannen van aanzien en positie bezochten zijn colleges. In hetzelfde jaar nog gaf Opzoomer uit: „De leer van God bij Schelling, Hegel en Krause". Het is niet te veel gezegd, als wij beweren, dat deze twee „coups d'essai" terstond „des coups de maître" waren, zegt zijn leerling en opvolger Jhr. B. H. C. K. v. d. Wijck later. Scheen Opzoomer in dit werk een aanhanger van *Krause,* spoedig is hij van inzicht veranderd. Het werk, waarvan „De leer van God" enz. het eerste stuk was, is niet voltooid.
Het is typeerend voor den jongen jurist-theoloog-wijsgeer, dat hij zich in de Duitsche

idealistische stelsels verdiepte en dat hij zich bezig hield met de vraag naar de leer van God. Anderzijds dat hij rust vond in de wijsbegeerte, „die den mensch met zichzelf verzoende".

Toch is het gemakkelijk te verklaren. Door een vrome moeder was Opzoomer in den Bijbel onderwezen. En hij meende een wel sluitende levens- en wereldbeschouwing gevonden te hebben. Maar door Bijbelstudie en nadenken ontzonk hem het vaderlijk geloof, zegt Van der Wijck. Opzoomer werd een twijfelaar, ja een ongeloovige. Nu wendde hij zich tot de bespiegelende wijsbegeerte om oplossing voor brandende vragen te vinden. Bij haar licht zocht hij de diepste grond aller dingen, zocht hij God.

Maar spoedig wendde hij zich, teleurgesteld van de *bespiegelende* wijsbegeerte af. Geen speculatie, slechts ervaring laat ons de werkelijkheid kennen. O, Opzoomer wil nog wel de berg beklimmen, maar alles neemt hij mee van beneden. Opzoomer wil nog wel tot God omhoog klimmen, maar door eigen kracht. De weg tot den hemel begint op aarde.

Hoewel zeer zeker Opzoomer is beïnvloed door den Engelschen philosoof *J. S. Mill,* en den Franschen wijsgeer *A. Comte,* draagt zijn empirisme toch wel een ander karakter dan dat van *Mill,* is zijn positivisme anders dan van *Comte.* Opzoomer's wijsbegeerte der ervaring is ontstaan als verzet tegen Kants standpunt. [1])

Kant neemt een middenstandpunt in tusschen subjectivisme en objectivisme, tusschen den rationalist en den empirist.

Twee factoren, zegt Kant, bepalen ons weten: het kennend subject en de werkelijkheid. Wij hebben slechts kennis van datgene, wat in ons bewustzijn is.

In de eerste plaats moet men tijd en ruimte subjectiviteit toeschrijven. Het zijn verhoudingen in welke het subject de stof ziet. In de tweede plaats denkt het subject de stof in bepaalde verhoudingen. De kausaliteit is b.v. zulk een verhouding. Natuurwetenschappelijke kennis komt tot stand, doordat waarnemingsinhoud in bepaalde verhoudingen gebracht wordt.

Bij de waarneming is dus een ding direct mij gegeven in gemeenschap met m.n. eigen bestaan. Al onze kennis is kennis van *verschijnselen.* Het ding an sich blijft onbekend.

De *inhoud* onzer ervaring komt dus tot ons uit de werkelijkheid, maar de *vorm* komt van het kennende subject.

Kant is phaenomenalist, inzooverre hij leert dat wij slechts *verschijnselen* kennen.

Maar legt men nadruk op *Kant's* stelling dat het „Ding an sich", de werkelijkheid, onkenbaar is, dan kan men begrijpen, hoe *Kant* ook idealist genoemd wordt.

En hierin wijkt nu *Opzoomer* van *Kant* af. Zelf schrijft hij: „De wijsgeer der ervaring zegt: *alleen door onze voorstellingen* kennen wij de wereld. Het idealisme spreekt daarentegen: *alleen onze voorstelling* kennen wij. De empirische wijsgeer laat er op volgen: als wij er niet waren, zou de wereld *niet worden voorgesteld,* Het genoemde idealisme verkiest zich zoo uit te laten: als wij er niet waren, zou de wereld er *niet zijn. Opzoomer,* door v. d. Wijck in vergelijking met *Kant* terecht *realist* genoemd, wil niets weten van subjectiviteit van aanschouwings- en denkvormen. De wereld der verschijnselen is èn naar inhoud èn *naar vorm* te danken aan de werkelijkheid; de verschijnselen zijn de openbaring van de werkelijkheid. Volgens Opzoomer zijn onze begrippen van ruimte, tijd, causaliteit enz. aan de *ervaring* te danken; de laatste elementen der „gewaarwordingen" zijn echter niet elementen als kleur, vorm enz., maar b.v. tafel, hand enz. Op dat punt is er zeker bij *Opzoomer* wel verwantschap met de moderne gestaltspsychologie.

Nu geven gewaarwordingen onmiddellijke zekerheid, maar alleen maar de zekerheid, dat wij die gewaarwordingen hebben. Om tot voor allen geldige waarheid te komen is gevolgtrekking, redeneering noodig. Nu wil *Opzoomer* ook in de geestelijke wetenschappen de natuurwetenschappelijke methode toepassen. Over de methode, de „weg" der wetenschap heeft Opzoomer veel geschreven. Het grootste deel zijner wijsbegeerte is methodenleer, schreef terecht iemand.

Uit 5 bronnen wil Opzoomer zijn stelsel der wetenschappen opbouwen.

Dr. H. STEEN.

---

1) Zie: v d. Wijck: C. W. Opzoomer in „Mannen v. beteekenis" dl. XIX, idem: „Een herinneringswoord"; idem: C. W. Opzoomer in Zeitschr. f. Ph. u. ph. Kritik 106, Band 1895.

„TOEN EN NU"

IV.

Bij de bespreking van de schoolvisitatie op de Algemeene Vergadering van 1908 wees ds. Vogelaar er op, dat er verschil loopt over de vraag, of de schoolvisitatie bedoelt een op visite-komen bij elkander, of een controleeren. Hij meent, dat in de schoolvisitatie het element van onderling toezicht niet kan ontbreken. Geconstateerd werd, dat zich reeds scholen aan het Verband onttrokken hadden om die contrôle en dat andere bij doorvoering dat zouden doen. De heer Strikwerda pleit voor inspectie door het bestuur en een bevoegd inspecteur.

Voorshands zij het doel onzer schoolvisitatie tweeledig: Er zij collegiaal bezoek, dat kan het onderwijs hooger opvoeren; er zij contrôle doch alleen over beginsel en verband. De Voorzitter voegde daaraan nog toe: „Er hangt veel van af, wie met dat controleeren belast worden. Men handele met getrouwheid, met bescheidenheid, naar Gods Woord. De visitatie biede gelegenheid elkanders scholen te zien, maar 't zij toch ook een controleeren. Een contrôle over het verband, altijd weer het verband. Tusschen ouders en schoolvereeniging. Tusschen vereeniging en bestuur. Tusschen bestuur en onderwijzers. Tusschen de onderwijzers onderling. Tusschen de school en het district. Een letten op den grondslag, het beginsel der vereeniging, op het Gereformeerde karakter, op den band van de school aan de belijdenis, aan Gods Woord, aan de doorwerking daarvan in het onderwijs. Daaraan ontleenen we het recht elkander als broeders te visiteeren.

Nu is er op enkele punten nog verschil, later komt er meer been in het vleesch".

Een conclusie werd niet genomen, de zaak bleef onbeslist. We hebben deze zaak met opzet eenigszins uitvoerig vermeld, omdat ook in ons district telkens verschil van gevoelen openbaar werd.

Ik bespaar U verdere discussies over de visitatie op volgende vergaderingen, men tastte, men zocht, doch kon niet tot een goed gefundeerde opinie geraken.

In November van 1908 toont ds. Vogelaar opnieuw, dat hij de leiding van de Commissie van Uitvoering te slap vindt. Hij stelt n.l. niet meer of minder voor dan een vergadering te beleggen van afgevaardigden van districtsbesturen, waar niet alleen de visitatie, maar ook de geheele provinciale organisatie, desnoods de nationale, besproken zou worden, en zoo mogelijk eenige leiding te geven. Terecht merkte de heer Keuning op, dat we den schijn op ons laden van vorenaf te willen beginnen, hoewel reeds een begin gemaakt is. De heer De Groot van Hoogkerk heeft een ander bezwaar, hij vraagt, wat de vruchten van al die vergaderingen en vereenigingen zullen zijn, de besturen beginnen bezwaar te maken tegen meerdere uitgaven, die daarvan het gevolg zijn.

Op 12 Dec. 1908 werd deze vergadering gehouden met afgevaardigden van de districten Groningen, Stadskanaal, Winschoten, Appingedam en Assen. Zuidhorn en Winsum hadden geen bericht gezonden.

Ds. Vogelaar ontwikkelde zeven gedachten, te uitvoerig om ze hier weer te geven: Voor een enkele maken we een uitzondering. De vergaderingen zullen zijn: districts-, gewestelijke en nationale vergaderingen, en indien ooit mogelijk internationale.

Of men dus hoog mikte! Voorts moet er bij voorkomende verschillen een arbitraire uitspraak gedaan worden door een districtscommissie, met hooger beroep op de nationale vergadering.

Dat de schoolraad reeds in die behoefte voorzag, daarmee werd blijkbaar niet gerekend. Ook de visitatie tot onderlinge leering werd aanbevolen. Doch we zijn er nog niet.

In Februari van het volgend jaar werd deze vergadering voortgezet; toen werden ter tafel gebracht:

1. een reglement en 2. huish. bepalingen voor de districten;
3. een regeling voor de schoolvisitatie;
4. een reglement en 5. huish. bepalingen voor de gewesten;
6. een regeling voor de commissie van beroep, volgens art. 59 van de wet op het L.O. en 7. een huish. reglement voor die commissie;
8. een formule voor aansluiting;
9. een reglement en 10. huish. bepalingen voor den Bond van Ger. Scholen in Nederland.

We hebben ongetwijfeld eerbied voor de werkkracht van ds. Vogelaar, doch moeten direct opmerken: is dit nu geen sabotage van de leiding der Commissie van Uitvoering?

Moet Groningen de leiding in handen nemen en decreteeren, wat gewenscht wordt, of de Commissie van Uitvoering?
Nadat deze regelingen, hier en daar gewijzigd, goedgekeurd waren, werden ze opgezonden aan den secretaris van het Verband, den heer Van der Waals te Nijkerk. Deze schreef me eenige weken geleden: „Ik ben terstond naar prof. Bavinck gegaan, die zeer ontstemd was en zei, dat het zoo op 't oogenblik niet kon. Er is verder niets van gekomen."
Nu wil ik op een heel ander punt Uw aandacht vestigen.
Ik herinner mij best, dat de belangstelling in de districtsvergaderingen van de zijde der niet-afgevaardigden langzamerhand tot het nulpunt daalde. Informeerde ik naar de oorzaak, dan was het stereotype antwoord: „We zijn al dat gereglementeer meer dan zat." Zou het misschien daaraan te danken zijn, dat op de Septembervergadering van 1909 den heer Delhaas opgedragen werd voor de grootst mogelijke gezelligheid voor de volgende districtsvergadering te zorgen? Van die gezelligheid heb ik verder niets gemerkt, wel, dat de heer Rozendal in de bres sprong voor de gewestelijke vergadering om die in de Commissie van Uitvoering te doen vertegenwoordigen. Ook wil hij, dat het Verband er op aandringe, dat de onderwijzers het verlicht diploma zullen verkrijgen.
Diezelfde vergadering werd ook bijgewoond door 2 leden der commissie van arbitrage, die we toen rijk waren, n.l. door de heeren Mr. Bolt en A. Zijlstra. Het derde lid was de heer L. de Vries Hz.

Genoten de B.B. Rozendal en Boot al vroeger de eer als leden der visitatie-commissie gekozen te worden, in 1912 viel die eer aan den heer Stiksma ten deel.
Veel is er ook gesproken over het kerkelijk toezicht op onze scholen, aan de orde gesteld en aanbevolen door ds. Vogelaar; ook hier werd verschil van meening openbaar. Er openbaarden zich warme voorvechters van het recht der kerk, terwijl o.a. de heer Rozendal van meening was, dat plaatselijk toezicht wel gewenscht was, doch dat dit toezicht niet te beredeneeren is uit het wezen der kerk. Het zou mij te lang ophouden daarvan meer te zeggen. Later werd die zaak weer aan het rollen gebracht door een referaat van den heer Raven van Grijpskerk voor het district Zuidhorn gehouden, dat gedrukt aan alle scholen gezonden werd.

In 1913 schijnt ds. Vogelaar den strijd met de Commissie van Uitvoering moede te worden, hij zegt ten minste, „dat de persoonlijke verdrietelijkheden sterk zijn", en daarop stelt het Bestuur N.B. voor de actie stop te zetten, omdat het Hoofdbestuur toch niet naar ons luistert en de actie van de lagere organen totaal negeert. De Secretaris, De Groot, Nienhuis en Rozendal verklaren zich tegen de motie. Zij willen van geen werkstaking weten.
Stiksma stelt een motie voor van boetedoening en terugkeer tot ons aller moeder Chr. Nat. Het slot der discussie was: geen stemming over de moties, we zullen het voorstel tot stopzetting nog eens aan de Besturen zenden.

In 1914 vertrok ds. Vogelaar. Een ijverig voorvechter, een geharnast strijder verliet het strijdperk. Laten we hem om zijn te groote voortvarendheid thans niet hard vallen, doch zijn nagedachtenis als een warme, actieve voorstander van Geref. Schoolverband eeren.
Eerst anderhalf jaar later werd de volgende vergadering gehouden. Als voorzitter werd gekozen Mr. J. Bolt; mede werden in het Bestuur gekozen de heeren Rozendal en Smit van Haren. Eerstgenoemde werd penningmeester in de plaats van Lugtenberg. De heer Mr. Bolt bepleitte nogmaals in een referaat de actie in district en gewest door te zetten, wat algemeenen bijval vond. Van schoolvisitatie werd niet meer gerept. Dat plantje wou in ons district nooit aarden.
Er werd door sommige visitatoren wel eens geklaagd, dat hun tegenwoordigheid op sommige scholen meer geduld, dan vriendelijk begroet werd. Van belangstelling bij het bezoek van de zijde der bestuursleden was weinig te bespeuren, van een vergadering met het bestuur na afloop der visitatie zoo goed als nooit sprake. Ik heb het persoonlijk meegemaakt, dat òf niemand, òf slechts één bestuurslid kwam opdagen. Ook van het hospiteeren in elkaars scholen, waartoe ook besloten werd, is nooit iets gekomen.
Evenmin van het aanschaffen van een gemeenschappelijk leermiddel, waarvoor een commissie-Rozendal-Boot benoemd werd, die

een advies gaven, dat echter ter griffie werd gedeponeerd.
De fel bewogen golven waren tot rust gekomen, van nu aan kabbelt het beekje kalmpjes voort.

In '17 werd weer geen vergadering gehouden, de heer Bolt bedankte als Voorzitter. In zijn plaats werd A. Boot gekozen, en de werkzaamheden zóó verdeeld, dat Rozendal secretaris, Smit penningmeester en Boot voorzitter werd. Eerst- en laatstgenoemde mogen hun functies tot op dit oogenblik nog behouden, dank zij het vertrouwen, hun herhaaldelijk betoond; de heer Smit is als penningmeester door den heer Eldering van Hoogkerk, en deze door den heer Buiten opgevolgd.

A. BOOT.

IN EN BUITEN HET VERBAND

II.

Wat vliegt de tijd toch snel; wat zijn belangrijke vragen soms onbelangrijk; wat is de ruimte in ons blad toch beperkt!
Daar schreef ik een „kroniek" (eigenlijk slechts een inleiding, om toch al vast maar te beginnen) in het Januari-nummer van dit blad. En thans kom ik weer met een artikeltje, door de contingenteringsvoorschriften van den Eindredacteur in lengte bepaald, in dat van Mei.

En intusschen is het vraagstuk van den Huwelijkszang van dr. Boutens' rijmprent geboren, tot een probleem gegroeid, — en vergeten! Zonder dat „De Gereformeerde School" er haar licht over heeft laten schijnen. Het is er goed om gegaan! Tallooze kolommen zijn volgeschreven, juiste en onjuiste commentaren zijn geleverd, de schrijver is geïnterviewd, de Minister heeft de verdedigingswapenen opgenomen. Onderwijl is de plaat opgeborgen tot Boutens' gedicht onder de klassieke literatuur wordt opgenomen in alle nieuwe bloemlezingen voor het onderwijs, en het prinselijk Paar naar we hopen de binnenwateren van ons dierbaar Vaderland bevaart met de Piet Hein!

* * *

Daar zijn echter ook vragen, die men met deze gaarne verdwijnen zag. Zóó is het vraagstuk van de spelling. Een mensch weet het tegenwoordig gewoonweg niet meer, hoe hij schrijven moet. Daar is de spelling-De Vries en Te Winkel, de spelling-Terpstra, de spelling-Marchant, de spelling-Slotemaker de Bruïne, de spelling van de naaste toekomst volgens de woordenlijst-in-wording!
In de eene functie moet je soms *zóó*, in de andere weer *zó* schrijven, en de mannelijkheid die vroeger sommige woorden bezaten, ben je vergeten — en je hebt ze niet gemist! Moge 26 Mei a.s. hier in principe oplossing brengen. Al is het vraagstuk niet van den eersten rang, het roept om een oplossing, die de eenheid brengt!

* * *

Daar zijn ook vragen, die dreigen te verdwijnen, en eigenlijk altijd aan de orde moeten blijven. Zóó is het vraagstuk van het Christelijk Buitengewoon Onderwijs. De „Vereeniging tot bevordering van het Christelijk onderwijs aan achterlijke en zenuwzwakke kinderen" heeft haar zilveren jubileum gevierd. En al is dit jubileum (waar ook G.S.V. vertegenwoordigd was) achter den rug, het probleem van deze probleem-kinderen blijft toch steeds als een zorg voor de ouders, voor de scholen, voor de christelijke charitas!
Zoo is ook het vraagstuk van het Christelijk onderwijs aan schipperskinderen. Het Chr. S.O.S. hield zijn jaarvergadering. En wie daar was, voelde, hoe de actie deze menschen van de practijk had gevat, had „bezield".
Op beide terreinen, Chr. B.O. en Chr. S.O.S., ligt hier, ook voor onze menschen, in sommige plaatsen, een roeping tot medewerken! Nu!

* * *

En intusschen hield ook ons Verband zijn eigen jaarvergadering op den traditioneelen Woensdag vóór Hemelvaartsdag. Een goede vergadering. De morgenvergadering verliep in kalmte en vertrouwen, de middag in rustig en zakelijk debat. Een enkeling verliep zich misschien in kwesties en problemen, die niet aan de orde waren of die hij anders had kunnen of willen zeggen. Maar dat is niet te voorkomen. Dat hoort nu eenmaal bij een debat. Kwesties oplossen doet men dan ook niet veel; wel ingewikkelder maken soms. Maar menigeen komt daardoor toch tot meerdere rijpheid van denken! En de zaak van „beginsel" en „didactiek" is het waard. De practijk, nu eens niet van de opvoeding, maar van het onderwijs, eischt zooveel, en is zoo ingewikkeld! In de aangeroerde problemen ligt een arsenaal voor tal van inleidingen op onze vergaderingen, van district en gewest,

ook van die der onderwijzers-organisaties. Ik noteerde: taal en uitdrukking; Montessori en wilsvorming; stroomingen in de lichamelijke oefening en de neutraliteit; kennen en kunnen bij kinderen; algemeene en speciale vorming; persoonlijkheidsvorming; particuliere en gemeene gratie; „het" Gereformeerde beginsel bij ons onderwijs; theorie en practijk; „Godsdienstonderwijs"; wetenschappelijk en intuïtief denken.

Ervaring dreigt zoo licht slechts den eigen weg, slechts het détail te zien; verstarde, gemechaniseerde gewoonte-handeling te worden. Wetenschap dreigt zoo licht zich in abstractie te verliezen, of zich aan de uitkomst van enkele experimenten vast te klampen om daarop gewaagde conclusies te bouwen.

Ervaring kan zulk een heerlijke realiteit, wetenschap zulk een verhelderend oordeel geven. Beide, in en om den paedagogischen leerstoel, kunnen in Gereformeerd Schoolverband, onder Gods zegen, zooveel zegen geven.

Hemelvaartsdag 1937. Gr.

GEREF. SCHOOLVERBAND ONZE LANDDAG

We mochten weer met opgewektheid onzen landdag houden. Zaal 11 van 't Gebouw voor K. en W. te Utrecht was op 5 Mei l.l. weer geheel gevuld. Er komen 279 namen op de presentielijsten voor, maar onderscheiden personen hebben blijkbaar, daar zoo goed als alle stoelen bezet waren, de lijsten niet geteekend. Dr. Bouma gaf op te zingen Ps. 89 : 1: 'k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheen, en ging daarna voor in gebed. Hij las vervolgens Hebr. 11 : 23—30, de pericoop over het geloof van Mozes.

In zijn openingswoord sprak Dr. Bouma ongeveer als volgt: Op onzen traditioneelen dag vóór Hemelvaartsdag mogen we weer in G.S.V. samenkomen als de Nederlandsche organisatie van de Geref. scholen. Dat beteekent niet, dat G.S.V. de overige 364 dagen slaapt; het werkt steeds door. Het Jaarverslag doet zien, hoe er in district en gewest kloek en trouw gearbeid is als een roeping Gods. Maar nu komen we samen om te overwegen, wat ons te doen staat in organisch verband.

We danken den Heere, dat we er nog zijn, onze scholen en onze organisatie.

Sinds het vorige jaar is er wat gewijzigd. Het aspect op economisch en op sociaal gebied is veranderd. Er komt een wolkje als eens mans hand. Er komt meer vertrouwen. Geve God, dat 't ook doorwerkt op schoolterrein. Er was een drang naar concentratie. En G.S.V. heeft er ook in willen meewerken. Intusschen, 't ging met vreeze. Vreeze voor scholen, die zouden moeten verdwijnen; vreeze voor kinderen, die geen Geref. onderwijs meer zouden kunnen ontvangen. Dit alles is veranderd door den arbeid van de Staatscommissie, die onze bezwaren tegen art. 12 van de voorgestelde regeling heeft weten te ondervangen en een regeling heeft aangewezen, die ons bevredigt. Zoo is er nu geen drang meer tot vrijwillige concentratie, ofschoon die toch hier en daar nog gewenscht blijft.

We zijn verblijd, dat voor veel scholen, die uit offers van onze vaders waren gebouwd, het dreigend gevaar is afgewend. Toch is er voor de besturen nog drukkende zorg door kleiner vergoeding, grooter klassen enz. We hebben bezorgde gezichten gezien, klachten gehoord. Dat is een stukje van de werkelijkheid. Besturen, hoofden, onderwijzers, ze zijn vervuld met vragen. Er komt zorg, dat men zich aan de organisatie moet onttrekken. Hoe staan we vandaag tegenover de problemen?

Christenen zijn wonderlijke menschen, omdat ze menschen van 't wonder zijn. Ze hebben de oogen open voor de werkelijkheid. Maar ze eindigen niet in de werkelijkheid van beneden. Ze rekenen ook met het thema van 't geloof uit Hebr. 11. Wat we in de scholen van beneden zijn is niet alles. Het geloof doorademt, kleurt, bezielt alles. Het geloof van Hebr. 11 heeft te maken met Noachs arkbouw, met Abrahams offer, met Mozes' optreden, als hij het contact met Egypte verbreekt, met de brandstapels van de oude kerk, met den strijd van het heden tegen Stalin en Mussolini, met onze scholen in groote en kleine plaatsen, met onze bestuursvergaderingen, met onze lesroosters, met onze Vaderlandsche geschiedenisles, met den arbeid onzer onderwijzeressen in de laagste klasse. We leven vaak alleen bij de wereld van het beneden en zijn dan het contact met den hemel kwijt. Mozes brak met de Egyptische cultuur en met alle heerlijkheden van Egypte. Maar hij heeft vastgehouden den Onzienlijke. Er moet zijn een doorgesneden èn een

aangelegd contact. Als hier heel veel contact in horizontale lijn moet doorgesneden, moeten we toch den Onzienlijke vasthouden als Hem ziende. Daardoor hebben onze vaderen scholen kunnen bouwen, toen er geen geld was, toen er geen vergoeding gegeven werd, toen er was de tegenwerking, die sprak van de doode vlieg, die de apothekerszalf stinkende maakt, toen er school gehouden moest worden in armzalige, kleine gebouwtjes. Het is een heldengeslacht geweest, dat gearbeid heeft in contact met het geloof.

Nu in 1937 moeten we onze scholen nog houden in datzelfde contact met de bovenwereld. G.S.V. streeft dat na. G.S.V. is er niet allereerst voor stoffelijke zaken: denk aan den Leerstoel, de referaten, onze vergaderingen.

Laat er een bede zijn voor onze scholen om het bewaren van het contact met het geestelijke. Met opzet las ik Hebr. 11, want er is gevaar voor verzakelijking, dat onze bestuurszaken louter geldzaken zijn. 't Gaat wel eens zoo: dit eraf en dàt eraf, en... onze Secretaris krijgt een briefje, dat men verder bedankt voor G.S.V. Maar dan volgt men de glad verkeerde lijn. Dan leeft men niet uit het geloof, want dat beteekent: offers brengen. Maar, helaas! dat ontbreekt wel eens. En dan, er is zooveel versplintering, zoodat niet alles wat op schoolterrein Gereformeerd is, in G.S.V. samenkomt. We leggen er den nadruk op, dat G.S.V. niet *kerkelijk* Gereformeerd is, ook blijkens samenwerking in de C. v. U. van mannen uit verschillende Kerken, wel *confessioneel* Gereformeerd.

Of ons werk gelukken zal? Dat zal afhangen van onzen Koning, wiens hemelvaart we morgen gedenken. We blijven belijden: Want U is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.

Spreker eindigde zijn toespraak met een tweetal personalia. Hij herinnerde eraan, dat Prof. Waterink tien jaar heeft mogen arbeiden op den Leerstoel en daarmee G.S.V. heeft gesteund. Wij bidden, dat God zijn werk nog vele jaren moge zegenen. En in de tweede plaats bracht Spreker dank aan den heer Visser, die straks aftreedt. In de korte periode van zijn zitten in de C. v. U. heeft hij hartelijk met ons samengewerkt. Hij moge in Friesland in allerlei verband nog veel voor G.S.V. blijven arbeiden. Beide herinneringen werden met applaus onderstreept. De verschillende verslagen werden met dank aanvaard. De Penningmeester brak een lans voor de actie om begunstigers voor den Leerstoel te werven. En het ijzer smedend terwijl het heet was, liet hij de noodige kaarten voor die actie uitreiken en later inzamelen. — Er werd nog gediscussiëerd over een stem om in Zwolle te vergaderen. De C. v. U. had daarover reeds een onderzoek ingesteld en zou het zeker zelf voorgesteld hebben, als er niet een drietal bezwaren tegen waren: 1. de onzekerheid, of „Spoorwegen" dan reductie zou blijven toestaan; 2. gebrek aan een geschikte vergaderplaats; en 3. het ongewenschte om te breken met een jarenlang gevolgde traditie. — De contributie bleef bepaald op *f* 2.75 per onderwijzer(es). — In de vacature werd verkozen de heer P. Eringa, Burgemeester te Buitenpost. — De Notulen zullen later nog enkele punten vermelden, die bij de Rondvraag naar voren kwamen. — In de Notulen gaan we later ook op de interessante discussie in over het referaat van Prof. Waterink.

Voor de morgenzitting werd opgeheven kwam per telegram van onzen Eerevoorzitter, Prof. Noordtzij, uit Lausanne, met applaus begroet een hartelijke groet en heilbede, waarop telegrafisch geantwoord werd. God gaf ons in Zijn gunst weer een goede vergadering.

VAN DER WAALS.

VAN DE BOEKENTAFEL

Waar wij wonen, Album van Verkade's Fabrieken N.V., voor scholen (op aanvraag) *f* 0.50 (zonder plaatjes).

In dezen tijd, waarin het conflict natuur-cultuur steeds scherper wordt, dient de school mee te werken in den strijd, om in ons mooie land zoo veel mogelijk het natuurschoon te behouden. Dit prachtige album met behulp van zijn leerlingen te vullen moet voor elken onderwijzer een genot zijn. 't Voorlezen van Dr. Thijsse's met jeugdig enthousiasme geschreven tekst en het gezamenlijk genieten van de illustraties zullen het kind brengen tot bewondering van het schoon, dat Godes schepping ook in ons land ten toon spreidt. Maar ook kome zóó de huivering om geweld-dadig in te grijpen in den natuurlijken groei en in de stage ontwikkeling van het Hollandsche landschap.

H. W. DERKSEN.

10 JUNI 1937 7E JAARGANG No. 8

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

DE PAEDAGOGIEK VAN HET NATIONAAL-SOCIALISME

IV. (slot).

In ons vorig artikel zegden wij toe, in een slotartikel van de paedagogiek van het Nationaal-Socialisme iets uitvoeriger te spreken over de verhouding tusschen het Nationaal-Socialisme en de godsdienstige opvoeding. Wij beloofden voor de toen gegeven beschouwing eenige bewijsplaatsen aan te voeren.

Om niet beschuldigd te worden van een al te gemakkelijke bewijsvoering zullen wij niet de verscheidene over dit onderwerp verschenen vlugschriften citeeren. Wij hebben den indruk dat in deze laatste al te dikwijls personen aan het woord zijn, die door de Nationaal-Socialistische leiding zelf niet als gezaghebbend worden gerekend.

Liever wenden wij ons tot het reeds meer door ons aangehaalde boek van Friedrich Alfred Beck: „Geistige Grundlagen der neuen Erziehung, dargestellt aus der nationalsozialistischen Idee". Dit boek toch wordt als gezaghebbend erkend en is een van de meest matige geschriften die er in Nationaal-Socialistischen kring zijn verschenen. Bovendien draagt het een wetenschappelijk cachet.

Welnu, onomwonden zegt de schrijver van dit boek, dat de Nationaal-Socialistische opvoeding een grondige herziening van den religieuzen geest noodig heeft.

Hijzelf duidt dan aan waarin dat nieuwe wel moet bestaan. En dan gaat hij uit van de gedachte, dat religie zetelt in het gevoel en een subjectieve uiting is van de belevingen van het heilige.

Openbaring gaat niet uit van een persoonlijk God, maar is in wezen niets anders dan een passief op zich in laten werken van het objectieve heilige. Religie is dan ook het eeuwige in de gestalte van het heilige als tijdelijke werkelijkheid.

Maar juist omdat religie alleen geestelijk te beleven is als emotie is de critische vraag naar de echtheid of de valschheid van de religie zinloos. Men kan nu eenmaal over datgene wat slechts emotioneel is zich niet critisch bezinnen. Elke religie is echt in haar geestelijke werkelijkheid; elke religie is onecht in de vormen die zij onder menschen in den tijd is gaan verkrijgen.

Daarom komen dan ook allerlei godsdienstige twisten en religieuze intoleranties alleen voort uit gebrek aan erkennen dat tenslotte alle religies eenzelfde geestelijke waarde hebben en eenzelfden gemeenschappelijken geestelijken oorsprong. (a.w. pag. 154, 149—151).

* * *

Het spreekt vanzelf, dat zich hiermee de echt Hegeliaansche geest van het Nationaal-Socialisme duidelijk openbaart. Maar tevens is hiermede zonder eenige beperking gezegd dat de absoluutheid van het christendom beschouwd wordt als dwaasheid; dat er van gezag van Schrift en belijdenis over het leven geen sprake kan zijn; dat in heel het leven de vraag naar de waarheid in de religieuze beleving moet worden uitgeschakeld, immers, de waarheid is logisch en de religie is a-logisch.

Nu ligt er wel in de religieuze emotionaliteit iets van originaliteit. Maar juist daarom kan gezegd worden, dat deze originaliteit slechts zin heeft indien zij beteekenis krijgt voor de sociale groep. (a.w. pag. 207).

Daarbij komt nog dat het verwerven van de eeuwigheid, het deel krijgen aan goed van eeuwige waarden slechts mogelijk is in de vervulling van tijdelijke plichten. (pag. 269).

Maar de vervulling van deze tijdelijke plichten heeft haar hoofddoel in de volkssamenhang. De hoogste levensvorm is de politieke levensvorm en elke vorm van opvoeding waarmee wij een doel najagen (en alle opvoeding is doelgericht) moet in den grond nationale opvoeding zijn. Want de natie is tenslotte de wereldbeschouwingseenheid van een gemeenschap. (pag. 268).
Vandaar dan ook dat als eisch gesteld wordt dat de opvoeding van het kind bereiken moet de vorming van een nationaal type. Dit nationale type komt ook in de enkeling tot uitdrukking. En juist in deze enkeling is het feitelijk nationale overheerschend over al het andere wat in deze individu wordt gevonden. Naar dat ideaal moet ook alle opvoeding zich richten. (pag. 268).
Nu is het begrijpelijk dat op deze structuur van gedachten voor een positief christelijke opvoeding geen plaats meer is.
Religie is immers slechts emotie in den enkeling. En deze emotie is niet in intellectueele vormen van eenige waarden te formuleeren. Een onderzoek omtrent het waarheidsgehalte in deze emoties is niet geoorloofd, omdat het in feite onmogelijk is en slechts daartoe strekken zou dat iemand zijn subjectieve emotie een objectieve waarde zou geven. Vandaar dan ook dat de emotie van den Boeddhist en die van den Christen evenals die van den Mohammedaan en die van den animist, in wezen alle gelijk zijn. Dat zij hun opvattingen nu verschillend formuleeren komt voort uit de dwaasheid, dat ieder voor zich meent dat hij aan zijn subjectieve ervaring een logischen vorm kan geven.
Maar de Nationaal-Socialistische paedagogiek begrijpt, dat ten slotte ieder zijn subjectieve ervaring mag hebben. Dat is de hoogste vorm van christendom. Want immers het eigenlijke christendom ligt niet in een dogmatische formule maar ligt in de beweging van het hart. En wie dat eenmaal begrepen heeft, die weet dat God in ons spreekt en die blijft verder stil en geniet van zijn emotie.
Maar als goed Nationaal-Socialist zullen wij nu ook ons zelf en onze kinderen daartoe willen brengen dat zij met al deze emoties de politieke gemeenschap en de „völkische" samenhang dienen.
Godsdienstige opvoeding is dus dit, dat wij de kinderen gelegenheid geven de emoties van het heilige te beleven op de wijze die voor hen het meest geschikt is. En dat wij hen tegelijkertijd leeren, dat deze emoties niet in een catechismus noch in een belijdenis zijn te omschrijven; maar dat de diepe ontroering die zij beleven bij het denken aan en het spreken over het heilige slechts dan volledig is uit te leven wanneer zij den rijkdom van het volksleven dienen en met ontroering zich wijden aan de gemeenschapsbelangen van den staat.
Want de hoogste vorm van heiligheid dien zij zich dan hier op aarde kunnen voorstellen is die van de liefde tot de gemeenschap waarin zij leven, dat is, de liefde tot den staat.
Onze lezers begrijpen, dat er bij de Nationaal-Socialistische opvatting van christelijke opvoeding geen sprake kan zijn.
Zij begrijpen nu misschien ook iets van den strijd van onze Duitsche broeders. Een strijd waarover wij, om het hen misschien niet nog moeilijker te maken, hier niet te veel zullen zeggen.
Waar echter de grondgedachten van het Duitsche en het Nederlandsche Nationaal-Socialisme dezelfde zijn, zullen wij ook hier in ons vaderland met de kracht van de beginselen, die God ons heeft leeren kennen en liefhebben, moeten strijden tegen het Nationaal-Socialisme, dat zich onder dikwerf zoo onschuldige vormen aandient, maar dat krachtens zijn wezen niet erkennen kan het heilige recht van een opvoeding naar de Schriften en van een school met den Bijbel.

J. W.

DE PHILOSOPHISCHE ACHTERGROND VAN HET KARAKTER DER LAGERE SCHOOL

Mr. C. W. OPZOOMER.

V.

Vijf bronnen der wetenschap kent Opzoomer en wel vier waaruit hij put de kennis van het eindige en één waaruit hij put de kennis van het oneindige.
De eerste bron is de *zinnelijke waarneming*. Die is de bron der natuurwetenschap. Tegenover deze zinnelijke of uitwendige waarneming staat de inwendige. Hierbij onderscheidt

Opzoomer: gevoel van *lust en onlust, schoonheidsgevoel* en *zedelijk gevoel.* Nu wortelt het aangename, het schoone en het goede wel alle drie in *gevoel,* maar het zijn toch geheel eigene vormen van waardeering.
Uit deze vier „bronnen" nu vloeit de wereldwetenschap voort, de ware wijsbegeerte voor den nieuweren tijd.
Maar er is ook wetenschap van God mogelijk. Als vijfde bron heeft Opzoomer: het religieus gevoel. Principieel staan deze 5 bronnen op één lijn. Maar waar naar Opzoomer het door waarneming gesteunde denken tot kenis leidt en waar *ervaring* ons geen zekerheid geeft omtrent het doel der wereld spreekt Opzoomer bij de kennis uit deze vijfde bron liefst van *geloof.* Geloof, maar niet aan bijzondere Openbaring. Wat is dat geloof dan? En hoe wil deze ervaringsphilosoof op het religieus gevoel zijn kennisse Gods gronden? Voor het wonder is geen plaats. Bron van zijn kennis Gods is iets in den mensch. Zijn „theïsme" is „humanisme". De mensch moet zich door idealen laten leiden; dat behoort tot zijn natuur.
In den mensch is een religieus gevoel. Dat wordt niet verworven door redeneering; het kan enkel door opvoeding aangekweekt worden. Bij de besten wordt dit gevoel aangetroffen.
Nu redeneert Opzoomer wel veel over dat gevoel, maar hij maakt niet duidelijk hoe daar Gods *kennis* uit wordt opgebouwd. Opzoomer wil zelfs de reeksen voorstellingen uit de vier andere bronnen nauwkeurig scheiden van die uit de vijfde bron. Immers in onze wereldkennis gaat alles door eindige oorzaken. Daarom dus ook geen wonder en geen bijzondere openbaring. En daarin geen teleologie!
Daarnaast vrome „bespiegeling"; godsdienst, maar wier voorstellingen vaag en ongrijpbaar zijn. Die echter daarom ook nooit met „de wetenschap" in strijd kunnen komen. „Juist, opdat niemand zich tot een keus tusschen godsdienst en wetenschap verplicht moge rekenen", schrijft v. d. Wijck, „predikt hij een godsdienst zonder wonderen en onbegrijpelijke leerstellingen, een godsdienst, waarvan Christus niet het voorwerp is, maar die nochtans door hem Chistendom wordt genoemd, een Christendom evenwel zoo ruim, dat het Goethe en Schiller, Fichte en Hegel, Lessing en Humboldt onder zijne belijders kan tellen."
„Met vromen zin heeft Opzoomer reeds méér dan veertig jaar lang (v. d. Wijck schreef dit in 1888, St.) de godsdienstige voorstellingen gereinigd, het geloof aan eene Voorzienigheid die wonderen doet, ondermijnd, het geloof aan een goed en wijs wereldbestuur, dat zich in een onkreukbare wereldorde openbaart, aanbevolen".
Kan er droever getuigenis gegeven worden, dan door dezen bewonderenden leerling? De „godsdienstige voorstellingen gereinigd"! En wat gaf Opzoomer er voor in de plaats? *Niets.*
't Gebeurde aan een diner. Op tafel prijkten bij ieder couvert vijf wijnglazen. Vier ervan waren volgeschonken — één was ledig. Ziedaar Professor uw vijfde „bron" — het godsdienstig gevoel, merkt een der gasten fijntjes op tegen Opzoomer.
Opvoeding, ontwikkeling zou den mensch beter maken, hooger opvoeren. Schoolbouw zou gevangenisbouw overbodig maken!
Opzoomer's optreden is een desillusie geworden. Ontzaglijk groot was, vooral den eersten tijd, zijn invloed. Door Van Heusde is zijn komst voorbereid. Deze sprak uit wat in zijn tijd in de harten leefde. In zijn stelsel kon nog de openbaring worden opgenomen. Maar de mensch beoordeelde ze. Volkomen terecht is Opzoomer's consequentie: In het stelsel van den *mensch* past het goddelijke niet! De mensch werd ten troon verheven — maar dan moesten ook de laatste boeien gebroken. Trots schrijft v. d. Wijck: „Opzoomer heeft een geslacht van vrije en wetenschappelijke mannen gekweekt, die de ketenen van Kerkelijk gezag en overlevering hebben afgeschud." Maar deze zelfde leerling moet nog tijdens Opzoomer's leven klagen: „Sedert dien tijd is veel veranderd. Het geloof der nieuwe richting is gebleken niet het cement te zijn, waarmede men kerken bouwt. Het gemeenteleven is onder de modernen gaandeweg zwakker geworden. En geen wonder, want het gebed verstomt op de lippen, wanneer men niet meer om wonderen kan vragen." Allard Pierson, misschien Opzoomer's talentvolste leerling, „hing mantel en bef aan den kapstok". Mr. S. v. Houten verklaarde in de Gids van 1871: Opzoomer heeft een nagalm van ingeprente overtuigin-

gen voor iets oorspronkelijks gehouden. Opzoomer heeft zijn roem overleefd.
En zijn leerling Van der Wijck? In den herfst van zijn leven zagen nog wijsgeerige verhandelingen van zijn hand het licht — maar zijn invloed was uiterst gering. Vergeten was hij bijna. —
In de tweede helft der 19e eeuw zou Opzoomer's geest doordringen. Ook op de scholen zette hij zijn stempel. Neutraal, volkomen neutraal zouden ze zijn. Dan, daarbij mocht ieder *gelooven* wat hij wilde. Tot brave, verlichte en dus godsdienstige menschen zouden ze opvoeden.
Verlichting en beschaving het ideaal — en zoo zou de beschaafde mensch vanzelf de godsdienstige mensch zijn.
Maar zooals Van Houten het uitdrukte: Opzoomer zag najagen van ingeprente overtuigingen voor iets oorspronkelijks en blijvends aan. Opzoomer teerde nog op wat van zijn Christendom aanwezig was. Maar als de laatste resten daarvan zijn verdwenen, verdwenen ook van de lagere school, dan zal juist deze instrument worden van radicale richting! Dan wordt ze propagandamiddel van antichristelijke overtuiging.
En zoo verscherpen zich de tegenstellingen. Tegenover Opzoomer school — de *Christelijke!*

H. STEEN.

„TOEN EN NU"

V. (Slot.)

De nieuwe Schoolwet bracht weer leven in de brouwerij en verhoogde de belangstelling. De heer Buiten refereerde over de schoolboekhouding, de heer Karper over de lichamelijke oefeningen, de Voorzitter gaf een resumé over de nieuwe bepalingen der wet, de heeren Wirtz en Eldering exposeerden teekeningen van nieuwe gebouwen.
We gingen pogingen aanwenden om te geraken tot de oprichting van een kweekschool voor toekomstige akte-A bezitsters, die èn in de kleuterscholen èn in de 3 laagste klassen tewerkgesteld zouden worden. U weet, dat deze plannen ijdel bleken, omdat dit instituut nooit ingevoerd werd.
We drongen er op aan, dat het gewestelijk bestuur zou onderzoeken, welke bezwaren er bestonden bij het bestuur der Chr. Kweekschool alhier, dat zoovele Geref. Scholen van personeel voorziet, om zich bij Schoolverband aan te sluiten.
We refereerden duchtig over de verhouding tusschen school en rijk, tusschen school en gemeente, over de toepassing der nieuwe wetsartikelen; in de eerste twintiger jaren behoefden we naar geen stof te zoeken.
We namen moties aan om te protesteeren tegen de inmenging van den Inspecteur bij benoemingen aan onze bijz. scholen, doch ook om den Minister te danken, toen hij de gewraakte alinea uit de wet lichtte. „De beginselquaestie voorop" was steeds het advies van den heer Wirtz, aan wien ook ons district veel te danken heeft gehad, en wiens nagedachtenis wij ook thans dankbaar willen eeren. Zelfs het onderwijs in de Nuttige Handwerken in of buiten de schooluren ontging onze aandacht niet.
Nu rijk en gemeente een groot deel der kosten van het onderwijs voor hun rekening nemen, ontstaat het gevaar, dat de goe-gemeente denkt: Laat nu Roosje maar zorgen! Wij betalen een klein schoolgeld aan de gemeente, de besturen baden zich voortaan in de weelde. De heeren Modderaar en Lettinga, strijdbare helden, mannen met vèr vooruitzienden blik als weinigen, springen op en betoogen met klem van redenen, dat het particulier initiatief niet gedood mag worden, dat steun van ouders en contribuanten geboden blijft.
Het „Eigen Toezicht" komt opnieuw ter tafel en vindt in ds. Binnema als referent een krachtig voorstander.
We hadden succes met ons voorstel, dat het bestuur van het gewest samengesteld worde uit vertegenwoordigers der districten, en dat het gewest Schooldagen zou beleggen, wat een en andermaal onder leiding van ons districtsbestuur met goede resultaten geschiedde, waar o.a. prof. Bavinck, de heer Wirtz en ds. Vunderink in de Zuiderkerk optraden.
We refereerden over de opvoeding in school en huis, zelfs verdedigde de Secretaris het primaat van het oor boven het oog in de Geref. Schoolopvoeding.
We hebben ons een en andermaal verdiept in de quaestie: „is de school al of niet opvoedingsmiddel?" en gedebatteerd over de

vraag, of ze al of niet op het terrein der particuliere genade of der gemeene gratie behoort.
Vooral had onze belangstelling het hoofdvak op onze scholen „Het onderwijs in de Bijb. Geschiedenis" of wat daarmee in verband staat. We herinneren ons nog uit den laatsten tijd de referaten van de heeren ds. v. d. Vegte, ds. v. d. Elskamp, Prof. dr. A. Noordtzij, den heer P. v. Nes, Hoofdinspecteur. Ook de noodzakelijkheid eener Geref. Opvoeding vond warme pleitbezorgers o.a. in de domini Oranje en Van Dijk.
Ook de inwendige Schoolorganisatie ontging onzen blik niet, personeelvergaderingen, schoolbonden, toezicht van het bestuur, ze kwamen alle op ons programma voor.
Als referenten traden voor ons op hoogleeraren, kamerleden, waaronder de heer Zijlstra meermalen, minister De Wilde, inspecteurs, predikanten, bestuursleden, hoofden van scholen, onderwijzers en onderwijzeressen. Zooals U ziet, een bonte mengeling, wier verscheidenheid van gaven ons ten nutte kwam, wier helder licht voor ons dikwijls de nevelen deed opklaren. Als leerjongens hebben we aan hun voeten gezeten en als ik U alleen maar de namen van Nienhuis, Stiksma en Rozendal noem, zonder aan de beteekenis van anderen te kort te doen, dan weet ge ook, dat hun woord wel eens een wederwoord uitlokte. Wat het moderamen betreft heeft ons district vier Voorzitters versleten nl. de heeren ds. Vogelaar, Keuning, mr. J. Bolt en Uw onderdanige dienaar, die 17 jaar van de 28 jaar, dat het district bestaat, uw vertrouwen heeft mogen genieten en den hamer nimmer als strijdbijl behoefde te voeren, zoodat er van het afdeinzen van min of meer bebloede koppen op onze vergaderingen nimmer sprake was.
Met het secretariaat sprong het district zuiniger om. De eer om uw besluit, uw discussies, uw handelingen aan de vergetelheid te mogen ontrukken viel slechts drie functionarissen te beurt, nl. den heeren K. Nienhuis, J. de Groot en G. Rozendal, die na eerst een korte periode penningmeester geweest te zijn, bij mijn optreden als Voorzitter, minister Deckers gelijk, van portefeuille verwisselde en van Lord der Schatkist, Geheimschrijver werd. Het district ontdekte nog meer kwaliteiten in den persoon van den heer Rozendal. Hij werd ook door ons aangewezen naast den heer Modderaar als onze vertegenwoordiger in het gewestelijk bestuur, waar hem weldra de presidentale zetel werd toegewezen; nog meer eere was hem weggelegd, hij werd tot lid van de Commissie van Uitvoering gekozen, een verdiende belooning voor zijn jarenlange, rusteloze activiteit ten behoeve van ons Geref. Schoolverband.
Met onze penningmeesters zijn we royaler omgesprongen, zes financiëele experts, die de financiëele commissie van den Volkenbond tot eere zouden strekken, hebben met angstvallige zorg onze penningen bewaakt en beheerd, n.l. de heeren Velthuis, Lugtenborg, Rozendal, Smit, Eldering en Buiten. Aan hun vroed beleid is het te danken, dat onze financiëele geste niet tot een aanfluiting werd.
Ik meen daarmede aan het slothoofdstuk van mijn beknopte historie gekomen te zijn.
De vraag zou kunnen gesteld worden: Had het district Groningen niet meer kunnen doen? In het begin vergaderden we steeds tweemaal, thans één keer per jaar. Omdat de gewestelijke vereeniging altijd in het voorjaar ook hier in Groningen samenkomt, meende ons districtsbestuur, dat het beter was om de districtsvergadering éénmaal en dan in het najaar te houden.
We missen natuurlijk daardoor de gelegenheid om het referaat, dat op de Algemeene vergadering ter sprake komt, te bespreken, alsmede het agendum. Ik vind het zeer prijzenswaardig, dat sommige districten deze gewoonte hebben.
Wie werken kan en wil, vindt in den kring van ons district altijd nog wat te doen. Is er b.v. nog niet een contribuant voor het Verband te winnen of een lezer van het Orgaan?
Men zou eens een enquête kunnen instellen, of hospiteeren of visiteeren een beter onthaal vinden dan vroeger.
Zuidwolde, vlak onder den rook van Groningen, moet voortdurend bewerkt worden. Al kunnen we ons niet beroemen op een veelzijdige actie, we hebben elkander al die jaren gesteund, voorgelicht, de saamhoorigheid bevorderd, in ieder geval gezorgd, dat men van ons district niet zeggen kan: Het district Groningen is in een diepen slaap

verzonken, wat op andere districten wel eens van toepassing is.
Nu de tijden ernstiger worden, de verwarring der geesten toeneemt, de toeleg om markante lijnen weg te doezelen zich openbaart, het levensbestaan van onze kleinere scholen bedreigd wordt en klemmender wetsbepalingen de exploitatie en organisatie onzer scholen, steeds meer benauwen, laten wij daar waakzaam blijven, de hand aan den ploeg, het oog op God gericht.
Hem, Die tot hiertoe op vaak verrassende wijze hielp, dragen we de nooden van ons Christelijk, van ons Gereformeerd Schoolonderwijs op.
Hij sterke hen, die leiding hebben te geven, schenke hun kracht en moed, om pal te staan, wanneer onze geestelijke vrijheid ooit belaagd mocht worden, wijsheid om de juiste wegen te wijzen voor bestuur en onderwijzers om onze kinderen te mogen opvoeden in de vreeze des Heeren naar den eisch des Verbonds.
Onder Zijn hoede alleen zijn we veilig; als we op Hem steunen, kunnen we als een rots te midden van het ruwe golfgeklots, rustig blijven staan, want Hij regeert en zal Zijn almacht toonen.
Broeders en Zusters, sluit U dan aaneen; geeft Uw gaven en krachten, Uw liefde en belangstelling aan den arbeid ook van dit district. Ontmoedigt de bestuurderen niet door een trage opkomst, door gebrek aan meeleven, wat ons zoo vaak tot droefheid stemde.
Ik eindig met den wensch, dat God de Heere Uw Zon en Uw Schild moge zijn, de Bron van Uw kracht, dat Hij Uw arbeid voor onze Geref. scholen bij den voortduur tot een uitgebreiden zegen stelle voor de kinderen onzes volks, en dat ook de arbeid van het district Groningen leide tot opscherping der onderlinge liefde en waardeering, tot bloei en uitbouw van ons Geref. Schoolwezen, tot grootmaking van den Naam des Heeren.

A. BOOT.

IN EN BUITEN HET VERBAND

III.

De stembus is gesloten. Het volk heeft gesproken. Mussert óf Moskou: de nationale keus tusschen de twee anti-nationale richtingen. Samen hebben zij wel zeven procent van de bevolking! Rechts in zijn vroegere coalitie-samenstelling bezit 56 zetels. De partijen, die aan het demissionaire ministerie hun mannen leverden, tellen thans samen 66 stemmen.
En nu — het woord is aan de raadgevers van Hare Majesteit de Koningin. Mogelijkheden liggen voor de hand. Misschien is reeds een oplossing bereikt, als mijn kroniek gelezen wordt. Het is niet raadzaam, zich in zulk een positie aan voorspellingen te wagen. Het is een verblijdend teeken, dat ons volk in zulk een meerderheid gekozen heeft voor orde, voor vrijheid, voor ernstig streven naar recht en billijkheid en rede, naar de verwezenlijking van „de Christelijke grondslagen van ons volksleven".

Men heeft ook vóór bepaalde personen gekozen. De libel „Colijn in de carricatuur" doet ons de beteekenis voelen van een man als de aftredende minister-president. Zijn beleid was de koers van het kabinet; als voor vier jaar is het de „dag van Colijn" geweest. „De gemeenschap wordt eerst goed, als de enkelingen goed zijn. Ik pleit voor persoonsvorming op zichzelf, als voorwaarde voor volksontwikkeling en volksgemeenschap". Die woorden typeeren den man en den staatsman, die eerlijk ons volk de waarheid steeds zei —en daardoor het pleit won!
Die woorden typeeren ook den man, wiens honderdsten geboortedag wij morgen, 29 Mei gedenken: Jhr. Mr. Alexander Frederik de Savornin Lohman.
Kennen wij, jongeren, hem nog? Hebben wij, ouderen, hem gekend?
Hebben wij hem gekend in zijn strijd voor ons Christelijk onderwijs? Gekend in zijn politieke en godsdienstige overtuigingen? Gekend in zijn strijd met Kuyper? Gekend in zijn edel en toch zoo gecompliceerd karakter?
De wereld is tegenwoordig zoo vol van psychologie. Maar wie verklaart de figuur van Lohman ons, daarbij niet schendende de nagedachtenis aan zijn wijsheid, zijn toewijding, zijn volharding, zijn juridischen en en zijn godsdienstzin? Hier ligt nog een terrein voor den nauwgezetten historicus, om Lohman te doen leven zóó, dat we hem zien als mensch, als karakter, als dienaar Gods.

Ook dit laatste. Want God heeft in de personen van Lohman en Kuyper beiden veel aan ons volksleven geschonken. Zonder deze beiden is de politieke geschiedenis van ons volk in de halve eeuw rondom 1900 niet te denken. Zonder deze beiden zou de strijd voor ons Christelijk onderwijs anders geloopen zijn. Die beide mannen ontmoetten elkaar het eerst persoonlijk als deputaten, die in 1878 het „Smeekschrift" aan den Koning zouden aanbieden. Toen was het, dat Kuyper aan Lohman zei: „Binnen tien jaar zit gij op de plaats der liberale partij". Dankbaar zullen ook de Gereformeerde scholen weer de geschiedenis gaan bestudeeren van dien tijd: een tijd van helden, van strijders, niet voor eigen zaak!

* * *

De statistiek van het lager onderwijs in 1936 is verschenen in Mededeeling no. 74 van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het percentage der openbare scholen voor gewoon lager onderwijs daalde van 38.2 tot 37,1; het percentage van het aantal leerlingen dezer scholen van 33,2 tot 32,5. De oproep van Kuyper, op het vijftigjarig jubileum der „Groote", niet te rusten voor twee derde in plaats van één derde der kinderen op de vrije school had plaats gevonden, is in vervulling gegaan.
Het Prot. Chr. Onderwijs steeg in het aantal scholen van 26,6 tot 27; in zijn leerlingenaantal van 25,7 tot 25.9.
Opmerkelijk is de stijging voor het U.L.O. Voor het geheele rijk steeg het aantal leerlingen, dat in 1934 bijna 87.000 bedroeg, in 1935 tot ruim 90.000; en in 1936 tot ruim 93.000. Gezonde aanwas, of crisisverschijnsel?

* * *

De avondbladen van heden bevatten het bericht, dat in Londen plotseling is overleden professor Adler, de Weensche psychiater, psycholoog en paedagoog, die den laatsten tijd werkte in New-York.
Veertien dagen geleden leidde ik hem in bij een vergadering van 400 belangstellenden, die meerendeels op de faam van zijn naam waren gekomen.
Kennen wij hem, zijn werk? Meer dan anderen nog heeft hij ons in zijn psychologie laten zien de verdorvenheid onzer natuur, die niets liefheeft dan zichzelf. Neen, hij wees ons in zijn psychologie niet den weg naar boven, die leidt tot de vrijheid. Maar den weg naar de gemeenschap, naar de toewijding aan de taak, naar de liefde, heeft hij wel gewezen. „In dienen, niet in heerschen ligt het geluk van menschen en van menschheid." Maar in de diepste instincten van ons menschelijk zijn woont de ikzucht: „ik ben een God, in 't diepst van mijn gedachten".
Meer dan vroeger aanvaardt de psychologie van thans: geneigd tot alle kwaad.
Ook aan ons, den weg ter redding te zien èn te zeggen. Niet in een valsche synthese, maar in een eerlijk-sprekende overtuiging, kloek verdedigd ook buiten „onzen kring".
Zoo hebben wij een roeping, in de paedagogiek zoowel als in de politiek.
Als professor Waterink voor de Vereeniging voor Paedagogiek over „Persoonlijkheidsvorming" refereert, bouwt hij — en vindt een welwillend en aandachtig gehoor. Om zijn persoon en rede — óók om de beginselen, die hij prédikt, en die men hooren wil, anders dan vroeger. Ook van onze zijde verdient hij den dank.

28 Mei '37. Gr.

VAN DE BOEKENTAFEL

G. Oversteegen, Van Moscou naar Golgotha, 15 cnt., bij getallen minder, N.V. Nauta & Zoon, Velsen.

Aangrijpend getuigenis van iemand, die in Moscou geloofd heeft, Moscou gezien heeft en door genade het Kruis van Golgotha heeft leeren kennen.

N. J. v. d. W.

Het rijzend licht, Zendingsleesboek verzameld door *H. A. van den Hoven van Genderen* en *P. A. de Rover,* ƒ 0.90; P. Noordhoff N.V.

Een 17-tal schetsen en zendingsverhalen, voor de school zeer geschikt. Hartelijk aanbevolen.

N. J. v. d. W.

Verstandig studeren en vruchtbaar werken door *Frater S. Rombouts,* tweede gedeelte, de Juiste Techniek; ƒ 1.35, R.K. Jongensweeshuis, Tilburg.

No. 85 uit de Opvoedkundige Brochurenreeks mag er weer zijn. Tal van behartigenswaardige wenken voor verstandig studeeren en vruchtbaar werken.

N. J. v. d. W.

Noordhoff's blinde atlas voor het M.U.L.O. Uitgave P. Noordhoff N.V., Groningen, Batavia. Prijs *f* 0.50.

Deze atlas geeft enkel de kaartkennis, die volgens de interpretatie der M.U.L.O. examens thans nodig is. 't Is moeilijk een blinde atlas te beoordelen, wat betreft het „hoeveel". De keuze der getekende plaatsen wil ik niet betwisten. Maar mij wil deze atlas toch niet bevallen.

Waarom *wel* Loodiep en Drostendiep (Dr.) maar geen Compagnonsvaarten (Fr.), geen Zaan (N.-H.), geen Ooster- en Westerdiep (Gr.)? Die laatste kanalen zijn toch van veel groter belang. Met de spoorwegen is al heel eigenaardig omgesprongen. Dat men vanwege „de beperking" de Oost- en West-Veluwe, en de Oostkant van de Achterhoek enz. buiten de spoorwegen laat, is tot daaraan toe, maar dat men de Oosterlokaal laat doodlopen bij Emmen, dat men de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Vlissingen via Boxtel laat gaan, dat men op de kaart van West-Nederland geen verbinding tekent van Dordrecht naar Gorinchem, dat de lijn (Amsterdam)-Amersfoort-Kesteren-Nijmegen ontbreekt, dat kan toch niet door de beugel. De M.U.L.O. leerlingen mogen ook wel weten, dat er in Duitsland behalve een richting West-Oost ook nog wel een verbinding Noord-Zuid is, enz.

Ik zie uit naar een herziene tweede druk.

R. J. M.

Van Kindertaal tot Moedertaal. 2e gedeelte: Naar de Moedertaal. (Uitg. Wolters); door F. Evers, R. Kuitert en I. v. d. Velde.

Het 1e gedeelte is: Globale methode voor het aanvankelijk leesonderwijs en het schrijven.

Dit 2e gedeelte bestaat uit: Taalboekje I (voorlopertje) en verder voor elk leerjaar 2 boekjes. Verder Spraakkunst 1, 2 en 3. Bovendien 8 wandplaten.

Voor de bewerkers bezit taalonderwijs de prioriteit boven 't spellingonderwijs, al willen ze ook aan het uiterlijk alle aandacht besteden. De grammatische oefenstof is gescheiden gehouden van de rest der methode; 't 1e en 2e spraakkunstboekje is ruim voldoende voor niet-opleidingsscholen en 't 3e stukje is voor opleidingsscholen. De platen doen denken aan de belangstellingscentra van Ligthart en Decroly. Elke les begint met een prozafragment, dat deel is van een doorlopend verhaal, waaraan verschillende oefeningen ontleend worden, o.a. oefeningen in zinsbouw, observatie-oef., opdrachten, b.v. tekenopgaven, alles om het taalonderwijs meer te dynamiseren. Bij de spelling blijken de samenstellers grote waarde toe te kennen aan het juist gebruik der leestekens voor bevordering van een goede zinsbouw; o.i. terecht. De opmerking, dat de leerlingen hun eigen opstellen moeten corrigeren, lijkt ons niet erg aannemelijk.

Veel „stilleesoefeningen" willen de auteurs opgeven als een extra-werk voor vlugge leerlingen.

Over 't geheel is 't een methode, die een prettige indruk maakt en die toont, dat de theoretische zielkunde van heden invloed oefent op onze practische methodiek. Ze is geschreven voor 't Openbaar Onderwijs.

De heer D. P. van der Togt, h. e. chr. sch., te Amsterdam, heeft gemeend het chr. onderwijs een dienst te doen door er een bewerking van te geven voor het bijz. onderwijs. Deze „bewerking" bestaat hierin, dat hij in elk stukje één à twee retoucheringen heeft aangebracht, b.v. een woord als bidden, dominé enz. Of de methode daarmee is geworden een „Uitgave voor de Chr. School"? We betwijfelen het, of liever, wij menen van niet en kunnen een dergelijke handelwijze niet bewonderen.

U. P. G.

A. Wildschut, Leraar a.d. gemeent. Handelsscholen te 's-Gravenhage, *Onze Stijlfouten;* behandeling van veel stijlfouten met oefeningen ten dienste van de lagere klassen van middelbare scholen voor voortgezet onderwijs, *f* 0.75, geb. *f* 0.90, J. B. Wolters' U.M. N.V., Groningen, Batavia 1936.

Duidelijke aanwijzing van veel voorkomende stijlfouten met voldoende oefeningen.

N. J. v. d. W.

10 JULI 1937 7E JAARGANG No. 9

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

NOTULEN DER ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND, GEHOUDEN OP WOENSDAG 5 MEI 1937 DES VOORMIDDAGS TE HALF ELF IN HET GEBOUW v. KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE UTRECHT

Opening. Te half elf opent *de Voorzitter, Dr. C. Bouma,* de vergadering. De presentielijsten tellen 279 namen.

De *Voorzitter* verzoekt te zingen Ps. 89 : 1, gaat voor in gebed en leest daarna Hebr. 11 : 23—30, de pericoop over Abrahams geloof.

Hij spreekt daarna ongeveer als volgt:

Op onzen traditioneelen dag vóór Hemelvaartsdag mogen we weer in G.S.V. samenkomen als de Nederlandsche organisatie van de Geref. scholen. Dat beteekent niet, dat G.S.V. de overige 364 dagen slaapt; het werkt steeds door. Het Jaarverslag doet zien, hoe er in district en gewest kloek en trouw gearbeid is als een roeping Gods. Maar nu komen we samen om te overwegen, wat ons te doen staat in organisch verband.

We danken den Heere, dat we er nog zijn, onze scholen en onze organisatie.

Sinds het vorige jaar is er wat gewijzigd. Het aspect op economisch en op sociaal gebied is veranderd. Er komt een wolkje als eens mans hand. Er komt meer vertrouwen. Geve God, dat 't ook doorwerkt op schoolterrein. Er was een drang naar concentratie. En G.S.V. heeft er ook in willen meewerken. Intusschen, 't ging met vreeze. Vreeze voor scholen, die zouden moeten verdwijnen; vreeze voor kinderen, die geen Geref. onderwijs meer zouden kunnen ontvangen. Dit alles is veranderd door den arbeid van de Staatscommissie, die onze bezwaren tegen art. 12 van de voorgestelde regeling heeft weten te ondervangen en een regeling heeft aangewezen, die ons bevredigt. Zoo is er nu geen drang meer tot vrijwillige concentratie, ofschoon die toch hier en daar nog gewenscht blijft.

We zijn verblijd, dat voor veel scholen, die uit offers van onze vaders waren gebouwd, het dreigend gevaar is afgewend. Toch is er voor de besturen nog drukkende zorg door kleiner vergoeding, grooter klassen enz. We hebben bezorgde gezichten gezien, klachten gehoord. Dat is een stukje van de werkelijkheid. Besturen, hoofden, onderwijzers, ze zijn vervuld met vragen. Er komt zorg, dat men zich aan de organisatie moet onttrekken. Hoe staan we vandaag tegenover de problemen? Christenen zijn wonderlijke menschen, omdat ze menschen van 't wonder zijn. Ze hebben de oogen open voor de werkelijkheid. Maar ze eindigen niet in de werkelijkheid van beneden. Ze rekenen ook met het thema van 't geloof uit Hebr. 11. Wat we in de scholen van beneden zien is niet alles. Het geloof dooradem, kleurt, bezielt alles. Het geloof van Hebr. 11 heeft te maken met Noachs arkbouw, met Abrahams offer, met Mozes' optreden, als hij het contact met Egypte verbreekt, met de brandstapels van de oude kerk, met den strijd van het heden tegen Stalin en Mussolini, met onze scholen in groote en kleine plaatsen, met onze bestuursvergaderingen, met onze lesroosters, met onze Vaderlandsche geschiedenisles, met den arbeid onzer onderwijzeressen in de laagste klasse. We leven vaak alleen bij de wereld van het beneden en zijn dan het contact met den

hemel kwijt. Mozes brak met de Egyptische cultuur en met alle heerlijkheden van Egypte. Maar hij heeft vastgehouden den Onzienlijke. Er moet zijn een doorgesneden èn een aangelegd contact. Als hier heel veel contact in horizontale lijn moet doorgesneden, moeten we toch den Onzienlijke vasthouden als Hem ziende. Daardoor hebben onze vaderen scholen kunnen bouwen, toen er geen geld was, toen er geen vergoeding gegeven werd, toen er was de tegenwerking, die sprak van de doode vlieg, die de apothekerszalf stinkende maakt, toen er school gehouden moest worden in armzalige, kleine gebouwtjes. Het is een heldengeslacht geweest, dat gearbeid heeft in contact met het geloof.

Nu in 1937 moeten we onze scholen nog houden in datzelfde contact met de bovenwereld. G.S.V. streeft dat na. G.S.V. is er niet allereerst voor stoffelijke zaken: denk aan den Leerstoel, de referaten, onze vergaderingen.

Laat er een bede zijn voor onze scholen om het bewaren van het contact met het geestelijke. Met opzet las ik Hebr. 11, want er is gevaar voor verzakelijking, dat onze bestuurszaken louter geldzaken zijn. 't Gaat wel eens zoo: dit eraf en dàt eraf, en... onze Secretaris krijgt een briefje, dat men verder bedankt voor G.S.V. Maar dan volgt men de glad verkeerde lijn. Dan leeft men niet uit het geloof, want dat beteekent: offers brengen. Maar, helaas! dat ontbreekt wel eens. En dan, er is zooveel versplintering, zoodat niet alles wat op schoolterrein Gereformeerd is, in G.S.V. samenkomt. We leggen er den nadruk op, dat G.S.V. niet *kerkelijk* Gereformeerd is, ook blijkens samenwerking in de C. v. U. van mannen uit verschillende Kerken, wel *confessioneel* Gereformeerd.

Of ons werk gelukken zal? Dat zal afhangen van onzen Koning, wiens hemelvaart we morgen gedenken. We blijven belijden: Want Uw is het koninkrijk en de kracht en de heerlijkheid tot in eeuwigheid.

Nog een paar personalia. In een artikel in de Geref. School herinnerde de Secretaris er aan. dat Prof. Waterink in 1926 als Hoogleeraar in de Paedagogiek is opgetreden en dus in 1936 dien Leerstoel aan de V.U. nu tien jaren heeft bezet. Wij danken hem voor al zijn arbeid in die tien jaren, waarmede hij ook het G.S.V. heeft gesteund. God geve hem nog veel jaren met zegen te mogen werken (applaus). — En straks gaat de heer Visser wegens periodieke aftreding na een kortstondig verblijf de C. v. U. verlaten. Wij danken hem voor al wat hij in dien tijd voor G.S.V. heeft willen doen. En wij hopen en vertrouwen, dat hij in Friesland in allerlei verband voor ons wil blijven arbeiden.

De *Voorzitter* verzoekt in de vergadering *niet te rooken,* welk verzoek ook in de middagzitting herhaald en vrijwel trouw opgevolgd wordt.

Vaststelling van de notulen der Algemeene Vergadering van 20 Mei 1936, opgenomen in de G.S. 6de jrg. no. 10 en 11. Met dank aan den *Secretaris,* den heer *J. van der Waals,* worden ze ongewijzigd vastgesteld.

Mededeelingen en ingekomen stukken. De *Secretaris* heeft geen bijzondere mededeelingen, maar wil gaarne van de gelegenheid, dat hem het woord gegeven is, gebruik maken om met nadruk te wijzen op de Bibliotheek ten dienste van het Christelijk onderwijs. Er was noodzaak om den catalogus te herdrukken, die voor ƒ 0,75 verkrijgbaar werd gesteld. De kas werd daardoor zeer bezwaard. Ware er voldoende afname geweest, dan zou de opgenomen leening gedekt zijn. Nu dit niet het geval is, heeft het Bestuur den prijs verlaagd tot ƒ 0,25. Maar dan moet nu eigenlijk in elke personeelbibliotheek een exemplaar aanwezig zijn. Adres voor bestelling is het Bureau van den Schoolraad.

Voorts deelt de Secretaris mede, dat er exemplaren van de Statuten van G.S.V. aan de bestuurstafel gratis verkrijgbaar zijn.

Jaarverslag van den Secretaris. (G.S. 7de jrg. no. 5 en 6.) Het Jaarverslag wordt met dank aan den Secretaris zonder opmerkingen vastgesteld.

Rapport van den Paedagogischen Adviseur. Niemand verlangt het woord. De *Voorzitter* zegt Prof. Waterink dank voor zijn veelvuldigen arbeid, waarvan het Rapport gewaagt.

Jaarverslag van den Penningmeester. Aanvankelijk vraagt niemand het woord. De heer *Van der Graaf* is dankbaar, dat de rekening zonder critiek is geaccepteerd. Maar hij wil

nu wijzen op het te verwachten tekort over 1937. Voor dit jaar is de contributie met 3 kwartjes per onderwijzer verlaagd. Dat geeft voor ± 1600 onderwijzers een lager bedrag van *f* 1200.—. Er is nu een saldo van *f* 300,—, zoodat er een tekort van *f* 900,— te wachten is. Door bezuiniging op enkele punten, inzonderheid op de uitgave van het Orgaan, is er ongeveer *f* 350,— gevonden. De Unie Een school met den Bijbel heeft ons verrast door haar bijdrage voor den Leerstoel met *f* 150,— te verhoogen. Toch moet er nu nog *f* 400,— gevonden worden. Er is wel een reserve. Maar we doen goed, die niet dan voor bijzondere uitgaven aan te spreken. Die *f* 400,— zullen dus gevonden moeten worden door het werven van begunstigers voor den Leerstoel, waartoe het vorige jaar besloten is. Er is een klein geschrift gedrukt, er is veel gecorrespondeerd. Maar tot nog toe met weinig succes. Het aantal nieuwe begunstigers is op de vingers van twee handen te tellen. Het tekort moet weggewerkt door het winnen van begunstigers. Daartoe wordt straks in de vergadering uitgedeeld een kaart, waarop we Uw persoonlijke bijdrage vragen. Die is noodig, naast die van de besturen. Op die kaart worden twee dingen gevraagd: dat ge zelf contribueert èn dat ge begunstigers werft. Dan kan de Leerstoel verstevigd; dan kan de arbeid uitgebreid; dan kan het Jaarverslag in één boek, in plaats van in twee nummers van een orgaan, dat straks niet meer gelezen wordt.

De *Voorzitter* wil deze woorden onderstrepen. Hier zijn ruim 300 aanwezigen. Als elk één gulden geeft of meer, is 't tekort weg. Doet het vandaag ineens. Straks bij 't uitgaan wordt de kaart ingenomen.

De heer *L. van Klinken* van Leeuwarden wijst op de brochure, waarin Prof. Bavinck indertijd de taak van G.S.V. aangaf. We laten Prof. Waterink teveel alleen staan. Spreker denkt aan het vele werk van het Nutsseminarium en aan de Roomsch Katholieke Leergangen. Het is wenschelijk, dat een korte brochure het werk van G.S.V. en van den Leerstoel toelicht; dat sprekers in de districts- en gewestelijke vergaderingen (gratis) toelichten, waar het om gaat; dat ze aanwijzen, welke vragen er zijn en welke perspectieven. Ook in afdeelingen van de „Groote".

De *Voorzitter* wil deze gedachte gaarne in de C. v. U. doen overwegen. Het is inderdaad ontstellend, hoeveel menschen er zijn, die er niet van weten: wat is toch eigenlijk G.S.V.? We moeten onszelf allemaal tot propagandisten maken, er in de districten en gewesten over spreken. Dat is de taak niet van de C. v. U., maar het is uw eigen werk.

De *Voorzitter* zegt den heer Van Klinken dank voor zijn gewaardeerde opmerking en dankt den heer Van der Graaf voor al zijn belangrijken arbeid. Moge onze Penningmeester het volgende jaar met een optimistisch gezicht zijn rekening kunnen behandelen.

Verkiezing van een lid der C. v. U. wegens periodieke aftreding van den heer B. Visser. Op de voordracht zijn geplaatst de namen van de heeren S. Dijkstra te Sneek en P. Eringa te Buitenpost.

De *Voorzitter* verzoekt de heeren *G. Blanken Wz.* en *C. Middeldorp* als stembureau te willen optreden.

De *Secretaris* leest art. 10 van het Huish. Reglement over het stemrecht.

Vaststelling van tijd en plaats der volgende Algemeene Vergadering. De C. v. U. stelt voor die te *Utrecht* te houden op Woensdag 25 Mei 1938.

De heer *M. Salverda* van Kollum zou willen voorstellen in Zwolle te vergaderen, zulks uit een oogpunt van bezuiniging. Het overgroote deel der bezoekers komt uit het Noorden. Het zou besparing van tijd en kosten zijn (applaus).

De *Voorzitter* zegt, dat de C. v. U. reeds de gedachte overwogen heeft om in Zwolle te vergaderen. Noordelijker kan het niet. Het zou zeker een belangrijke verlaging geven. Er is dan ook een onderzoek naar ingesteld. Maar de C. v. U. heeft het toch niet durven voorstellen. Want er zijn vooral twee bezwaren tegen. Ten eerste, het is vrij onwaarschijnlijk, dat de „Spoorwegen" dezelfde reductie zou geven als nu, en dan zou het voordeel wegvallen. En dan in de tweede plaats, de Penningmeester heeft laten onderzoeken, of er geschikte vergadergelegenheid is. En een ons passende gelegenheid ontbreekt. Het zou penibel zijn in de Buitensocieteit in een ruimte voor 1200 personen te vergaderen.

Andere gelegenheden zijn te klein of door ongezelligheid ongeschikt. Daarom heeft de C. v. U. geen vrijmoedigheid gehad verandering voor te stellen. Er is nog een derde reden, al is dat niet *het* argument: we moeten niet gaan wandelen met onze vergadering, niet gaan breken met de traditie.
De heer *P. J. Meijer* van Visvliet zou voor een jaar de proef ermee willen nemen.
De heer *J. van den Bosch* van 's-Gravenhage wijst er op, dat we vroeger al eens in Zwolle vergaderd zijn geweest, maar dat is niet meegevallen. De Noordelijke broeders zijn trouw, de Zuidelijke niet.
De *Voorzitter* stelt voor, dat we ons allen conformeeren aan Utrecht.
Alzoo besloten.

Het nazien der rekening over 1937 wordt opgedragen aan het district Amsterdam.

Rondvraag. Tegelijk dat de rondvraag aan de orde gesteld wordt, komt het volgende telegram uit Lausanne in:

> Rijke zegen afgebeden over Verband en scholen.
>
> Noordtzij.

Het telegram wordt met applaus ontvangen. Besloten wordt telegrafisch te antwoorden. Dit geschiedt met het volgende telegram:

> Algemeene vergadering Gereformeerd Schoolverband dankt U voor heilbede en bidt U wederkeerig Gods zegen toe.
>
> Bouma.

De *Penningmeester* heeft één gezelschapsbiljet uit Groningen uitbetaald. Hij vraagt, of er nog andere zijn en dringt erop aan om zooveel mogelijk per gezelschapsbiljet te reizen.
De heer *J. E. Kok* van Noordwijk vraagt namens het district Leiden, of er geen weg te vinden is, dat onderwijzers van een niet-aangesloten school, die zich interesseeren voor G.S.V., lid kunnen worden.
De *Voorzitter* antwoordt, dat naar art. 5 van de statuten alleen rechtspersoonlijkheid bezittende corporatiën, die een of meer lagere scholen onderhouden, lid kunnen zijn. Naar art. 7 kunnen bedoelde personen wel als *begunstigers* G.S.V. steunen. Laat de heer Kok 25 inteekenbiljetten meenemen.
De heer *Kok* merkt op, dat die onderwijzers niet alleen G.S.V. willen steunen, maar ook zouden willen meestemmen.
De *Voorzitter* zegt: het kan niet. G.S.V. zou daardoor van karakter veranderen.
De heer *Van der Graaf* deelt mede, dat overwogen wordt, dat de begunstigers in het vervolg ook de uitgaande stukken krijgen. Maar als de school lid wordt, is er meer band en kan men ook goedkooper reizen.
De heer *Salverda:* En ook stemrecht verkrijgen in de districten.
De heer *P. Banga* van Veenwoudsterwal, vraagt wat het hoofdbezwaar is, dat de scholen, waaraan die onderwijzers werken, geen lid worden. Is het alleen de financiëele kwestie, die zou op te lossen zijn. Er zou een fondsje kunnen gevormd worden voor het toetreden tot de organisatie.
De heer *Kok* antwoordt, dat het scholen zijn van C.N.S.
De *Voorzitter* wijst er op, dat dit toch geen bezwaar behoeft te zijn, daar G.S.V. niet kerkelijk Gereformeerd is. De heeren Prof. Severijn en Versteeg, welke laatste door bijzondere omstandigheden niet aanwezig kan zijn, leden der C. v. U., behooren niet tot de Geref. Kerken.
De heer *J. Hoekstra* van Leens, dringt erop aan, dat het referaat vroeger verschijnt, uiterlijk in Januari. Anders kan het niet in de districten besproken worden.
De *Voorzitter* zegt toe, dat er voor gezorgd zal worden.
De heer *G. Rozendal* van Haren zou willen adviseeren, dat de *organisatie* zich wat meer ging spannen voor den Leerstoel. De kassen van de gewesten en districten kunnen hier ook wel iets doen.
Voorts wijst hij op de herdenking van den geboortedag voor 100 jaren van Jhr. Mr. A. F. de Savornin Lohman, 29 Mei a.s. Er heeft zich te Groningen een comité voor de herdenking gevormd, dat een samenkomst op 31 Mei in de Martinikerk organiseert; het gesprokene wordt per radio uitgezonden. Spreker wekt de onderwijzers op om 29 Mei Lohman's geboortedag in de scholen te herdenken. Stof ervoor vindt men in het correspondentieblad.
De *Voorzitter* verzoekt de heeren Timmermans en Nauta, leden der C. v. U., om aan den uitgang de kaarten in ontvangst te nemen van hen, die zich als begunstigers voor den Leerstoel opgaven.

Uitslag van de stemming. De *Voorzitter* deelt mede, dat uitgebracht zijn 239 stemmen. Daaronder waren 6 blanco en 2 van onwaarde. De heer P. Eringa is verkozen met 119 stemmen, de heer S. Dijkstra kreeg er 112.

Te 12.10 wordt de morgenzitting opgeheven.

Verslag Middagzitting eerstvolgende nummer

IN EN BUITEN HET VERBAND

IV.

Het probleem van „de Bijbel op de Openbare School" heeft zijn voorloopige afsluiting gevonden.

Het zou een nauwgezette studie waard zijn, na te gaan, hoe de beweging ontstond, zich uitbreidde, voor- en tegenstanders in actie zette, en tenslotte in conclusies en besluiten voorloopig werd beëindigd.

„Voorloopig": de zaak is te gewichtig, de vraag te allesbeheerschend, om voor goed begraven te worden!

Het was in 1931, dat de heer G. Flipse, in leven hoofd der Openbare School te Kamperland, zijn boekje uitgaf: „Bijbelfragmenten", aanvankelijk slechts voor het Oude Testament, spoedig gevolgd door een tweede deeltje voor het Nieuwe Testament. Thans zijn hiervan respectievelijk de vierde en derde druk reeds in gebruik.

„Moge dit boek", zo heet het in het voorbericht van het eerste deeltje, „opvoeding, onderwijs en vooral de synthese op dit gebied ten goede komen". En in dat van het tweede deeltje schreef hij: „De objectieve behandelingswijze beoogt hetzelfde als een vertaling: de oorspronkelijke gedachtenwereld van den Bijbel toegankelijk maken voor een groep lezers, in dit geval voor de jeugd. Beide deeltjes vormen dus samen een jeugdbijbel."

Dit was natuurlijk niet een begin in dien zin, dat daarvóór het probleem niet bestond of niet behandeld werd. Maar een nieuw stadium: de vraag van de practijk in de school, was het zeker. En sinds is de vraag aan de orde geweest.

Geen schoolblad, of het heeft er zich de laatste twee jaar mee bezig gehouden. Volksonderwijs, Bond, N.O.G. en Hoofdenvereeniging moesten er zich mee inlaten. De linksche dagbladen namen artikelen er over op. Vooral de propagandistische artikelen van den heer G. van Veen in „Het Handelsblad" stuwden in de positieve richting. Ook rechts bemoeide zich er mee: natuurlijk de schoolbladen, maar ook „De Nederlander", „De Standaard" (zij het dan ook wel in zeer minimale verhouding!). In de Paaschvacantie 1936 werd een conferentie gehouden te Amersfoort ter bespreking van dit onderwerp, dat reeds op verscheiden vergaderingen was belicht door voor- en tegenstanders. En in de Kamer kwam weer artikel 42 der Lager-onderwijswet naar voren, met haar doelstelling en haar neutraliteitseisch van het openbaar onderwijs.

En thans werd een zeker resultaat vastgelegd in rapporten en conclusies van de organisaties van het openbaar onderwijs. Resultaat — ja, maar dan negatief: althans, wat de practische uitvoering betreft.

* * *

Het is wel merkwaardig, dat in dezen tijd deze vraagstelling zich aan het onderwijs opdrong. Er moge dan wat „maak-werk" in schuilen, er was ook veel spontaans in: er wàs beweging, actie, leven! Men kon niet deze vraag laten liggen of ter zijde schuiven: zij diende zich aan, en vroeg om een antwoord, zoowel van rechts als van links.

Merkwaardig: voor mij ligt een „schoolreglement voor de gemeente Heinenoord" uit het jaar 1837. Artikel 6 luidt: „De schooltijden zullen met een kort en gepast Christelijk gebed, liefst door den onderwijzer zelven, geopend en gesloten worden, als wanneer de kinderen eerbiedig zullen opstaan. Van tijd tot tijd zal er tevens iets gezongen worden."

Wie de geschiedenis, en de voor-geschiedenis, van het Christelijk onderwijs kent, wordt door zulk een artikel, weer ineens verplaatst in den tijd van de afschaffing van het Bijbelgebruik op de school: let op het: „kort en gepast", en op het: *„liefst* door den onderwijzer".

En honderd jaar later, als de scheiding van openbaar en bijzonder onderwijs, vrijwel principiëel voltrokken is, vraagt het restant van het openbaar onderwijs, dat bijna overal kleurloos neutraal werd in godsdienstig opzicht, weer om invoering van dien Bijbel voor de kinderen, die hem niet meer kennen!

Van Openbaring werd honderd jaar geleden de Bijbel tot cultuurwaarde. Thans vraagt een geslacht, dat zelfs aan die cultuurwaarde dreigt te ontgroeien, den Bijbel terug — als cultuurwaarde, — als opvoedingsideaal en opvoedingsmiddel, — *niet* als openbaring Gods!

* * *

Zijn deze twee te scheiden? Te onderscheiden: ja, maar te scheiden niet. In de beweging rondom dit probleem is dit ook wel tot uiting gekomen. Al gaf men er zich niet altoos rekenschap van.

Wil men de vraag ruimer stellen, dan kan men ze zóó stellen: kwam de drang naar den Bijbel op uit het verlangen enkel naar de cultuurwaarde, òf — bewust of meer onderbewust — óók uit de erkenning van de religieuze waarde van het Boek, dat nog niet als openbaring Gods, maar dan toch als openbaring van religieuze waarheid werd aanvaard?

Ik meen, dat deze vraag, onbewust, te veel werd omzeild. Psychologisch zullen de voorstanders meer tot helderheid hierover moeten komen, willen zij stand houden — of ook misschien een ander, positiever standpunt gaan innemen.

Vandaar, dat de beweging is vastgeloopen op de practijk.

Meerderen, voor- en tegenpleiters, hebben dit ook gevoeld.

„Maar het moet toch mogelijk zijn, het Woord te brengen zonder daaraan het dogma te verbinden! Hoevelen is het niet gelukt, het Woord te lezen en te bestudeeren, zonder zich kennelijk door het dogma te laten inpalmen!" Zoo schreef iemand in „Het Onderwijs".

„Men kan prachtige verhalen losmaken uit het Boek en die incidenteel gebruiken zooals men allerlei verhalen gebruikt, maar zoodra men dat gezet en stelselmatig gaat doen, en den Bijbel behandelt als wat hij is: een geheel, ondanks zijn bontheid en samengesteldheid, dan kan men nog zoo veel weglaten — ook die vereenvoudigde Bijbel prédikt, en vraagt op honderd punten: vóór of tegen?"

Zoo schreef de redactie van „De Bode".

* * *

Het is een moeilijk boek, die Bijbel! In zijn eigen terminologie: een lamp voor den voet, èn — een steen des aanstoots. Maar eerlijk zullen de voorstanders der openbare school zich afvragen: wàt men wenscht te bereiken, en wàt de diepste motieven der beweging zijn. En eerlijk zullen de mannen van het Christelijk onderwijs zich afvragen: hoe zij eerlijk, objectief, dit eerlijk streven zullen beoordeelen, bevorderen of tegenstaan.

1 Juli 1937. Gr.

ERLEBEN

Het is een Duitsch woord, dat als opschrift boven dit artikel staat. Dat komt, omdat voor deze term *erleben* we in het Nederlandsch geen woord hebben, dat volkomen overeenkomt met wat de Duitscher verstaat onder het begrip erleben en het daarvan afgeleide Erlebnis.

Prof. Waterink nu heeft ter gelegenheid van de 56e herdenking van de Stichting der Vrije Universiteit op 20 Oct. 1936, een rede gehouden „Innerlijk beleven en kennen in de structuur der opvoeding". In het Calv. Weekblad van 24 Oct. schreef Dr. Bouma reeds over deze belangrijke rede, die een zoo actueel onderwerp behandelt.

Waarom wij dan nogmaals op de rede terugkomen? Omdat daarin een zoo *belangrijk* en *actueel* onderwerp wordt behandeld. En wel heeft *H. Rickert* reeds voor jaren scherpe critiek geleverd op de „Lebensphilosophie", en ze als een *modeverschijnsel* gequalificeerd, maar nog steeds trekt deze philosophie de aandacht en heeft ze veel invloed, niet het minst op de paedagogiek.

Nu heeft *Prof. Waterink* dit erleben in de *structuur* der opvoeding besproken; en de bespreking van prof. Waterink is zeer uitnemend en duidelijk, vooral omdat zich hier groote moeilijkheden voordoen in verband met het feit, dat we hier met het *irrationeele* te doen hebben, dat zich dus niet laat *rationaliseeren*. Maar nu volgen ook terstond voor den aandachtigen lezer verschillende vragen. Immers onder Erlebnis wordt verstaan het beleven in den zin van meeleven, deel hebben aan hetzelfde leven. Object en subject treden niet uit elkander, maar vallen samen. Door intuïtie weet het subject (als we wel even de oude terminologie mogen gebruiken) onmiddellijk af van het object, welks leven hij

zelf leeft, met het object vormt het subject een sympathetisch geheel.

Laat men dat nu in volle zin gelden, dan moeten object en subject een eenheid vormen. En dan moet onderzocht worden waarin die eenheid bestaat. Terwijl dan natuurlijk die zich in meer verschijningen openbarende eenheid achter de verschillende afzonderlijke individuen en dingen moet liggen.

Nu is dat ook inderdaad volgens de levensphilosophie het geval. Althans volgens verschillende van hen. Want er is toch ook nog veel onderscheid.

Iemand als Spengler b.v. bekommert zich al bitter weinig om de consequenties, en om eenige zuivere begripsbepaling. Trouwens het is een kenmerk van alle levensphilosophen, dat zij geen systeem geven. Dat is niet te verwonderen. Het wereldbeeld van Parmenidit, het beeld van het starre zijn, moet bij hen plaats maken voor dat van Heraclitus. Panta rei: alles vloeit, alles wisselt. Het denken, 't moge al zooals bijv. bij Dilthey een functie van het leven zijn en dus niet in volstrekte tegenstelling staan met het erleben, of naar Klages' opvatting de meest onverzoenlijke tegenstelling vormen met het „erleben" — het is hoe men het ook opvat onmachtig ons zuiver inzicht in de werkelijkheid te geven. Begrippen beteekenen begrenzing. Ze behooren volgens de levensphilosophen bij de mechanisch-natuurwetenschappelijke beschouwing. Derhalve kan men niet verwachten, dat zij wel omschreven begrippen zullen geven. Het feit dat zij, willen ze verstaan worden door anderen, hun gedachten moeten ordenen, is een groot beletsel. Het is als 't ware het rationaliseeren van het irrationeele.
Feitelijk kunnen de levensphilosophen het begrip niet gebruiken; en is de kunst voor hen beter uitdrukkingsmiddel. Het beeld beter dan het begrip. Maar daarmee is ook de zwakheid van deze richting aangetoond. Men kan geen systeem vormen; wat de levensphilosoof bedoelt, kan hij den ander niet duidelijk maken. Natuurlijk is hier bij de verschillende vertegenwoordigers dezer richting veel verschil van gevoelen. Wij wezen er reeds op, dat bij Dilthey het denken een functie van het leven is. Heeft daar het denken nog betrekkelijk veel waarde, bij Th. Lessing is het volstrekt zonder beteekenis. Althans in gunstige zin. Geen waardeerend woord kan er voor overschieten. Ja zelfs 't bewustzijn is een verarming des Erlebens en hij prijst het vegetatieve Paradijs van het onbewuste leven!

Als Christenen moeten we deze richting, zooals ze, bijzonder in Duitschland, optreedt veroordeelen. De metaphysische grondgedachte is, dat er een al-leven — men kan dit al of niet God noemen — zich in alles openbaart. Noemt men dit al-leven natuur, dan kan men zeggen, dat de mensch niet meer is dan een natuurproduct. En in zooverre er nog *geest* in hem is, is die een krankheid des levens of een functie, gevormd ter wille van het practische handelen.

Toch is er bij deze richting nog wel tamelijk veel te waardeeren. Wat Troeltsch opmerkt is waar: men heeft 2 typen menschen: „Lebensanschauer" en „Formdenker". Men zou kunnen zeggen „gevoelsmenschen" en „verstandsmenschen". Deze onderscheiding is wel niet heelemaal dezelfde, maar voor ons doel voldoet ze wel. Lebensanschauer kunnen we nu wel noemen gevoelsmenschen, waar het ons hier niet om precies zuivere wetenschappelijke begripsbepaling te doen is. In elk geval speelt het gevoel bij hen een zeer groote functie.
En nu regeert de verstandsmensch te veel. De natuurwetenschap heeft haar triumfen gevierd. En de techniek is met geweldige sprongen vooruitgegaan. Het leven is zeer sterk gesystematiseerd, gemechaniseerd en gerationaliseerd. Bij de nieuwe zakelijkheid sterft de ziel. De geest moge triumfeeren, de mensch gaat dood; hij, de mensch, is meer dan machine. Bij deze levensphilosophen is daartegen een machtig verzet, het verzet tegen de ratio, tegen de het leven vervlakkende en de romantiek roovende zakelijkheid. En als zoodanig is dit verzet toe te juichen. Inderdaad, de mensch is meer dan een machine. Van alle kanten hoort men de roep: terug naar de natuur. Vanuit de groote steden trekt men naar buiten. Wie het eenigszins betalen kan, huurt z'n woning of aan de rand van de stad of geheel buiten, liefst midden in de heide. Er zijn in onze dagen zooveel zoekers, die het avontuur najagen, die zoeken die streken waar nog geen menschen geweest zijn, die beminnen de oneindige verten..... Wij gaan dood aan overbeschaving — neen, dat is niet het juiste

woord. Want de beschaving op zichzelf is niet verkeerd. Maar wij gaan dood aan de heerschappij van de techniek en het geld en het intellect, aan de rationalisatie.
Eenerzijds wordt dat **allerwege** gezien. En bijzonder in de bouwkunde. Dertig, veertig jaar geleden waren de arbeiderswoningen in de groote steden groote menschenpakhuizen. Drie, vier, vijf hooq. Recht en strak. Doodsch zijn de straten. Alles is systematisch vol gebouwd. Er is geen plaats voor een tuintje. Alles is slechts ingericht op het nuttige.
De bouwkunstenaar heeft uitnemend begrepen, dat de mensch bovenal **mensch** is. Een mensch, die nog andere behoeften heeft dan die van het hoofd. En daarom uit hij niet alleen zijn **ratio,** maar ook zijn **hart** in zijn bouw. Daarom hier een inspringende hoek, daar een gezellig zitje. Daarom geen menschenpakhuizen, maar de natuur. Licht, zon!

Dr. H. STEEN.

VAN DE BOEKENTAFEL

Administratieve Gids 1937 voor bijzondere scholen (gewoon en U.L.O.) voor scholen voor buitengewoon onderwijs en bijzondere kweekscholen.
Lijst van Materiaal en verdere benoodigdheden ten dienste van bijzondere lagere scholen en kweekscholen.

Beide uitgaven van N. Samsom N.V. Alphen a.d. Rijn. Aanbevolen. Betrouwbaar en wat de Gids betreft van gewicht door de „Belangrijke beslissingen".

N. J. v. d. W.

Dr. J. C. van der Does, Het Ongeloof en de School, no. 7 uit de serie geschriften Psychologie van het Ongeloof onder redactie van Prof. Dr. Ph. Kohnstamm, N.V. Boekhandel W. ten Have, Amsterdam 1936.

Dit geschrift zal allereerst van belang zijn voor den onderwijzer en leeraar, die met den puber in aanraking komt, maar heeft ongetwijfeld ook zijn waarde voor den onderwijzer der lagere school, die met ernst zijn werk wenscht te verrichten. De diagnose wordt terecht gesteld en de middelen van verweer worden aangewezen.

N. J. v. d. W.

Bos-Niermeijer, Schoolatlas der gehele aarde. Herzien door B. A. Kwast en P. Eibergen. 35ste verbeterde en vermeerderde druk. Prijs *f* 7.50. Uitgever: Wolters, Groningen.

Inderdaad verbeterd en herzien.
Behalve het wegwerken van enkele onnauwkeurigheden, werden de uitkomsten van de laatste onderzoekingen (ik denk aan nieuwe dieptecijfers in de Indische zeeën) aangegeven. Nieuwe luchtlijnen geprojecteerd.
De regenkaart van Nederland voorziet in een behoefte. Ook de neerslagkaart van Europa is een zeer gewenste. 't Kaartje van 't Boezemgebied van Hollands en Utrechts polderland is mede nieuw en zeer duidelijk (de naam Vechtboezem ontbreekt evenwel). De nieuwe kleuren in de provinciekaarten maken deze mooier dan ze ooit zijn geweest.
Als opmerking wilde ik alleen schrijven, dat ik bij een nieuwe druk de slaperdijk in de Gelderse vallei en de Diefdijk en N. Lingedijk graag getekend zag, en dat de spoorlijnen in de mijnkaart op de gewone wijze en niet met een zwarte lijn werden aangegeven.
Een woord van dank voor Uitgever en herzieners is zeker op zijn plaats.

R. J. M.

A. Leeflang en *W. Hardenberg. Het natuurlijk teekenvermogen ontwikkeld.* Teekenmethode voor de Lagere School. Uitgave Wolters, Groningen. Prijs *f* 3.90.

Een enthousiaste opwekking, om niet te laten natekenen, maar het kind gelegenheid te geven zich in zijn tekeningen uit te leven. Een zeker aantal onderwerpen, variërend naar de gelegenheid der school, keren in iedere klas terug (zeer algemeen aangegeven). In hoofdzaak wordt gewerkt met waterverf, en de omtrek met redispen en O.I.-inkt. Aangegeven wordt, wat bereikt kan worden, en op welke wijze de onderwijzer moet trachten de fouten (niet in de tekening, maar in de voorstelling der leerlingen) te verbeteren. 40 blz. met bereikte resultaten besluiten dit boekwerk. Voor wie in deze richting wil werken, geeft deze methode wel bezieling en leiding.

Z. C. v. d. W.

10 AUGUSTUS 1937 7E JAARGANG No. 10

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN Fl. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

NOTULEN DER ALGEMEENE VERGADERING

VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND, GEHOUDEN OP WOENSDAG 5 MEI 1937 DES VOORMIDDAGS TE HALF ELF IN HET GEBOUW v. KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN TE UTRECHT

MIDDAGZITTING.

Te kwart voor twee wordt de vergadering heropend.

Behandeling van het referaat „Het Gereformeerd beginsel en de richtlijnen voor de Didactiek". Inleider Prof. Dr. J. Waterink.

De *Voorzitter* hoopt, dat we een leerzame en nuttige vergadering hebben en geeft het woord aan Prof. Waterink.

Prof. Waterink heeft niet de bedoeling opmerkingen in krantenverslagen te beantwoorden. Alleen, er is in districtsvergaderingen gevraagd om meer voor de practijk te geven. Spreker had dit graag gedaan. Maar didactische beschouwingen, die in de lucht hangen, hebben geen zin. Als we met de practijk van de didactiek beginnen, moeten we het eerst over de beginselen eens zijn. Dat was Spreker opgegeven: hij had richtlijnen te geven. Graag had hij wat over de practijk gezegd, maar dat is nu niet aan de orde.

Lang heeft Spreker over den titel nagedacht. En hij is gekomen tot de vraag: hoe verhouden zich de richtlijnen en ons Gereformeerd beginsel? Dat is goed Nederlandsch. Want richtlijnen zijn anders dan hoofdlijnen. In de laatste is reeds de uitwerking begrepen, niet in de richtlijnen. Daarover moeten we het van te voren eens zijn, opdat men later niet kan zeggen: „Ge hebt de beginselen niet doorgedacht." Over de richtlijnen spreken onze menschen gaarne. Spreker heeft het bijgewoond, dat men practijk wenschte en lang redeneerde over beginselen.

Hoe verhouden zich nu feit en beginsel, hulpwetenschap en didactiek? Dat zijn encyclopaedische vragen en dus ook vragen van principiëel karakter. Men kan ook methodische vragen, vragen van speciale methodiek, aan de orde stellen. Spreker wil vragen dienaangaande niet afsnijden. Maar eigenlijk zijn we daar nog niet mee bezig. We zijn zoover nog niet. Er moeten nog wel 20 referaten volgen. Maar Spreker kon niet een geheele didactiek geven, alleen richtlijnen. Richting geven is Sprekers bedoeling, ook met dit inleidend woord. Wordt dit verstaan, dan is er een basis voor de discussie.

De heer *G. Rozendal* wijst op punt 5 van het referaat, dat in de didactiek, die we zoeken, de tendenz moet liggen om geleidelijk van het bestaande tot de ideale situatie te komen. Spreker is er dankbaar voor, dat Prof. Waterink zich op een behoudend standpunt plaatst en daaruit wil opbouwen. — Spreker plaatst een vraagteeken achter de meening, dat het rekenonderwijs niet in de eerste klas moet aanvangen, en vraagt de aandacht voor de lezing van Dr. Turkstra in Groningen. Het zou wenschelijk zijn, dat men, als een poging om iets goeds te bereiken, opmerkingen over die lezing bij Dr. Turkstra inzond.

De heer *J. Bouwkamp* van Lutjegast is mede dankbaar, dat Prof. Waterink wil aansluiten

bij het bestaande in onze scholen. Spreker wil enkele opmerkingen maken. Allereerst over wat op bl. 7 en 8 gezegd wordt over de taak van de lagere school, over de roeping om de kinderen toe te rusten met kennis, die primair theoretische waarde heeft en bedoelt het verstaan van Gods werk, en voorts met die kennis, welke den mensch in zijn uitingen als mensch van dezen tijd in zijn eigen cultuurmilieu kan doen verkeeren, en dan zoo, dat het kind klaar gemaakt wordt om straks zelfstandig te kunnen handelen, en naar bl. 24 door middel van taal en stijl, door eigen taal kan uitdrukken datgene, wat het in contact met Gods werk persoonlijk heeft verstaan en beleefd. Spreker zou willen vragen: is dat niet wat te veel gevraagd, te hoog gemikt? Prof. Waterink zal zeggen: ik dacht ook aan 't Ulo. Toch acht Spreker, dat 't kind misschien eerst in later tijd 't contact met Gods werk kan zien.

Spreker wil ook vragen, of stelling 1 op bl. 21, dat de didactiek rekening moet houden met de eenheid van de menschelijke persoon, met de saamhoorigheid van individu en samenleving en met de cultuursituatie, waarin het kind verkeert, en dat zij in de eerste plaats het oog heeft op de persoonlijkheidsvorming, of dit alles niet consequent moet leiden tot individueel onderwijs; of niet de methode voor elke streek verschillend moet zijn, omdat de cultuursituatie verschilt. Voor kinderen in 't Noorden zijn de zinswendingen in Hollandsche werken wel eens moeilijk.

De Referent zegt op blz. 27, dat elke onderwijsmethode moet gericht zijn op het vormen van het wilsleven van het kind. Hoe nu met het Montessori-onderwijs, waarbij men het kind wil bezig laten met wat zijn interesse heeft? Door het volgen van den lesrooster moet het kind zich soms bezig houden met wat het minder wenscht. Is inderdaad van de methode te eischen, dat zij leiding geeft aan het wilsleven?

De heer *J. J. Adriaanse* van Amsterdam wil de aandacht vragen voor het vak Lichamelijke Oefening, in onze scholen niet erg in tel, en is er dankbaar voor, dat het in 't referaat niet verwaarloosd is. Het is van belang, dat we ons op de leerstof beraden, want het vak heeft groote beteekenis voor de Christelijke samenleving. Het wordt echter nog teveel beschouwd als te liggen in de neutrale zône. Op blz. 9 wordt het terecht in rapport gebracht met de principiëele vorming. Technisch zal het bij en zonder de Christelijke levensbeschouwing vaak gelijk behandeld worden, maar principiëel hangt het er van af, hoe we het lichaam zien. Een systeem van Lichamelijke Oefening is menigmaal uitvloeisel van een levensbeschouwing. Onze Christelijke levensvisie moet ook in staat zijn tot het aangeven van een eigen lijn. Bij de uitwerking van de methode moet er dan ook gedacht worden aan dit vak. Spreker wijst daarom op het werk van het Ned. Chr. Gymnastiekverbond en beveelt samenwerking daarmede voor onze scholen aan.

De heer *B. Roorda* van Oudeschip zegt het lezen van het referaat begonnen te zijn met de gedachte: wat voor moois zal 'k vinden? Maar de thermometer ging dalen. Hij zette streepjes, vraagteekens, tegenopmerkingen. Tot bl. 22. Toen steeg het kwik weer, (vroolijkheid). Tot bl. 20 was het wat rommelig. Op bl. 6 wordt gezegd, dat als een kind zegt 3×4 is 14, dit een vergissing en niet in eigenlijken zin zonde is. Maar op bl. 9 wordt het van den man, die rekent 5×12 is 70 wel zonde genoemd. Dat is met elkaar in tegenspraak. Er is in beide gevallen vergissing, geen zonde.

Als de Referent het op bl. 5 heeft over de tegenspraak bij Prof. J. Woltjer en den heer A. Janse, begint het heel zoet en aangenaam met „twee onverdachte Gereformeerde paedagogen". Maar later worden ze scherp tegenover elkander gesteld en gecorrigeerd. Spreker gelooft niet, dat Woltjer en Janse verschillen. Woltjer nam op den Bondsdag in 1902 stelling tegen de leus „Kennis is macht". Woltjer wou zeggen: het rechte kennen is dat zij U kennen in Jezus Christus. Janse had meer 't oog op 't kinderlijk denken. — Moeten de kinderen de staartdeeling *kennen*, doorzien? Zij moeten 't *kunnen*, maar de didactiek wil ook opvoeden om den rijkdom te doen zien in Gods schepping der getallen. Spreker wijst de terechtwijzing van den heer Janse door Prof. Waterink af. Is Spreker mis, dan moge de Professor het tweëerlei wijsgeerig standpunt van beiden aanwijzen.

Wanneer de Referent op bl. 19 zegt, dat de wijsbegeerte zich heeft om te vormen naar de dogmatiek en niet omgekeerd, beweert hij, dat dit in de laatste jaren ook in Gere-

formeerde kringen is vergeten, en zet dan een uitroepteeken. Spreker vindt dat uitroepteeken niet mooi. Wordt hier wel onderscheiden tusschen dogma en dogmatiek? Critiek op het laatste is geoorloofd en dogmatiek èn wijsbegeerte hebben zich beide te richten naar Gods woord en de belijdenis (het dogma). Spreker gelooft niet, dat de bovengeuite bewering betreffende de Gereformeerde kringen juist is. Hij juicht het toe, dat de meeningsverschillen besproken worden. Maar alleen een uitroepteeken is niet dienstig om de verhouding in den Geref. kring helderder te maken.

Op bl. 8 spreekt de Referent van Godsdienstonderwijs. Spreker vindt dat een leelijken liberalen naam. Hij noemt het liever onderwijs in de Bijbelsche Geschiedenis.

Op bl. 22 wil de Referent de Christelijke didactiek in de eerste plaats dienstbaar maken aan de opvoeding van de persoonlijkheid. Spreker voelt „persoonlijkheid" als iemand, die zich doet gelden in de wereld. Aan al dat roepen om persoonlijkheid moeten we niet meedoen. Er zit iets humanistisch in. Waarom niet de doelstelling van Prof. Vollenhoven: „de kinderen verder te brengen in de vreeze des HEEREN, zoodat ze hun krachten oefenend ontplooien"?

Toch heeft Spreker ook kostelijke dingen gevonden op bl. 24 en vv. Het onderwijs moet er toe leiden, dat het kind komt niet tot bewondering van eigen knapheid, maar tot de aanbidding van Hem, die alle dingen gewrocht heeft om Zijns Zelfs wille (bl. 24). En op bl. 25, dat alle natuurlijke kennis strandt op de klip, dat de mensch wil heerschen met een heerschappij, die het doel heeft in den heerscher. Spreker vindt dat kostelijk gezegd. En dan op bl. 26, als daar in de levende eenheid van de bloem gezien wordt de wondere organisatie van het leven zelf, zooals God er dat in legde. Waar had Spreker dat reeds gelezen? Was het niet in Het Eigen Karakter der Christelijke School van Janse? (vroolijkheid.)

Spreker onderschrijft niet, dat dit referaat geen punten zou geven voor de practijk. Integendeel, het kan bevruchtend werken. De eerste 22 bladzijden zijn geschreven voor ons als menschen van G.S.V.; wat volgt is voor den universiteitskring. Spreker werd jaloersch op het onderwijs, dat dagelijks aan de V.U. gegeven wordt (vroolijkheid).

De heer *Dijkstra* van Amsterdam zegt, dat het referaat om zijn gemakkelijke leesbaarheid geprezen is o.a. door den inleider op de districtsvergadering. Toch zijn er dingen, die voor Spreker te hoog gaan, en waarbij Prof. Waterink doet, alsof allen bezitters zijn van de akte M.O. Bijv. bij wat gezegd wordt over de gestalt-psychologie. En ook wat over het rekenonderwijs gezegd wordt kan Spreker niet heelemaal volgen. Hij wilde, dat wat meer gerekend werd met didactische verstaanbaarheid, als Prof. Waterink straks antwoordt.

Ook in Amsterdam is gesproken over de samenvatting van de Gereformeerde beginselen. Het is niet zoo makkelijk te zeggen wat ze zijn. Als voorbeeld werd daar gegeven: de man is het hoofd der vrouw. Is dat nu een Geref. beginsel? Prof. Waterink begint met „de Geref. beginselen" en eindigt met „de Geref. School". De omlijsting is dus wel Gereformeerd. Maar hoe staat het met wat daar tusschen in ligt? In het eind van het referaat wordt niet meer gesproken van het Gereformeerd beginsel en de school, maar van de Christelijke school en het Christelijk beginsel. Brengt dat ons op meer algemeen terrein? Wat is het **specifiek Gereformeerde** in het referaat? Spreker zou daar graag meer van vernemen.

De heer *J. E. Kok* van Noordwijk heeft de bespreking van het referaat in het district Leiden ingeleid. Daarbij zijn verschillende vragen naar voren gekomen.

Spreker brengt den Referent allereerst dank voor zijn werk. In de jeugdbeweging heeft Spreker meermalen ervaren, dat sommigen polemiseeren op een toon, die niet past. Hij is er over verblijd, dat de heer Janse in het referaat een onverdacht Geref. paedagoog genoemd is, gelijk Prof. Waterink dat voor hem is. We zijn allen zoekers, wenschen allen te staan op den bodem der Schrift, al zien we soms ieder uit eigen gezichtspunt. Hij is het eens met den vorigen Spreker, dat 't referaat geboren is uit een artikel in het Paed. Tijdschrift van 1934. Spreker had graag gezien, dat de man voor de klas voorgesteld was als staande op het terrein der particuliere genade. We hebben vakken, die allereerst op dat terrein liggen, als B.G, K.G en grootendeels ook V.G. Daarna komen we

op het terrein der algemeene genade met aardrijkskunde en de zaakvakken. Spreker leest hierbij een breed citaat uit De Gemeene Gratie van Dr. Kuyper, deel III, pag. 392 (1ste druk).
Spreker vindt het deel van het referaat, dat handelt over de persoonlijkheidsvorming het zwakst. Volgens het artikel daarover in de Chr. Encyclopaedie van de hand van Prof. Waterink is de persoonlijkheid moeilijk te omschrijven. Maar is het niet het dienen van God met alle gaven en krachten? Mogen we niet vasthouden aan „het vormen van den mensch Gods" van Bavinck, of aan de vorming van de ambtsverhouding?
Spreker vraagt waarom de twee methodes van den heer Janse, een paedagogisch en philosophisch geschoold man, zoo weinig bruikbaar zijn voor de school? De methode van Bouman en Van Zelm met een Hegeliaanschen inslag vond Spreker wel bruikbaar. Hoe komt dat?
De opleiding maakt helaas vaak de zaak kapot, wijl ze de didactiek remt.
De heer *L. van Klinken* van Leeuwarden maakt de opmerking, dat soms alleen de titel van een verhandeling beteekenis heeft. Hier is dat zoo niet. De inhoud dekt den titel. Toch blijven er voor Spreker nog vragen over. Wat is toch eigenlijk een beginsel? Een persoonlijke meening? Of moet een beginsel den aanvang en de richting van een zaak aangeven? Principes moeten niet in de lucht hangen. Wat het referaat geeft over de didactiek is reëel-principiëel. Spreker heeft in Leeuwarden een referaat gehouden, dat in hoofdstrekking overeenkwam met wat het referaat geeft, en waarvan de stellingen in De Standaard gepubliceerd zijn.
Wat het referaat opmerkt over *kennen* en *kunnen* moet z.i. niet gezien worden als samenhangend met het principe, maar is iets persoonlijks. Zoo ook wat gezegd wordt over het rekenen en de Verbondsbeschouwing.
Spreker heeft met verbazing gemist de aansluiting bij wat Bavinck en Lankamp gegeven hebben. Hij verwijst naar zijn artikelen in de Geref. School over Lankamps Leerplan. De vraag is, in hoeverre dat nog heden te aanvaarden of te corrigeeren is.
Op bl. 7 en 8 geeft de Referent een verdeeling van de vakken in drie groepen, en wijkt daarbij af van wat Bavinck gaf in zijn drie concentrische cirkels, welke rangschikking tot op zekere hoogte te aanvaarden was. De groepeering in het referaat vindt Spreker een eigenaardige. Daarbij, op blz. 8 heet het: „rekenen en *tot op zekere hoogte* ook spreken en schrijven van de moedertaal" en even verder *„misschien* ook de lichamelijke opvoeding". Dit dient nader gepreciseerd. Inderdaad hebben we te weinig oog voor de lichamelijke oefeningen. En even later wordt gesproken over „de andere vakken". Welke? Moet het niet zoo zijn, dat de beginselen als universeel gezien worden?
De heer *J. W. Broekema* van Hoogeveen, die het woord gevraagd had, ziet er van af. Wat hij zeggen wilde is op enkele dingen van minder beteekenis na reeds gezegd en hij begint te verlangen naar de beantwoording.
De heer *J. Haakma* van Kornhorn vraagt, of in de laatste jaren er wel voldoende mee gerekend wordt, dat de vergadering van G. S.V. een vergadering is van onderwijzers en *bestuursleden*. Het typeerende verschil, dat we zien bij een predikantenvergadering en een ouderlingenconferentie moeten we z.i. ook vinden bij een vergadering van G.S.V. en een paedagogische studieconferentie.
Het heeft Spreker verblijd te lezen wat op bl. 19 gezegd wordt over de verhouding van wijsbegeerte en dogmatiek; hoe de laatste zich nimmer heeft om te vormen naar de eerste, wel omgekeerd. Moesten we zekeren J. M. S(piering) van 's-Gr(avendeel) gelooven volgens een door hem geschreven artikel in de Reformatie van 16 April, dan zouden we in Prof. Waterink een man moeten zien, die in zijn referaat „Het probleem der geestelijke vorming" zinnen heeft gebezigd die overeenkomst vertoonen met menig stelsel van *ongeloovige* wijsbegeerte. Aan het slot van genoemd artikel wordt gezegd, dat hij niets liever zou willen dan dat Prof. Waterink heel het artikel weerspreken kon. Spreker kan zich begrijpen dat de Professor hiertoe niet de minste behoefte gevoelt evenmin als de Prof. Vollenhoven en Dooyeweerd, die, voorzoover Spreker bekend, Prof. Hepp maar brochures laten schrijven en er het zwijgen toe doen. Wanneer zal er eens een einde komen aan den strijd tusschen zonen van hetzelfde huis?

Spreker heeft nog een vraag naar aanlei-

ding van wat op bl. 28 gezegd wordt over de variatie, aan te brengen in den norm voor de cijfers. Spreker zou gaarne willen, dat de Professor dit met een concreet voorbeeld zou willen toelichten en dan liefst met een voorbeeld, ontleend aan het *rekenen*. Dit toch is het vak, waarmee we op onze school al de jaren door zitten te sukkelen. Vandaar dat we met beide handen aangrijpen, wat in dezen verbetering kan genoemd worden. Vandaar ook Sprekers ingenomenheid met het referaat van Dr. Turkstra op de gewestelijke vergadering van G.S.V. in Groningen en met de artikelen van Prof. Waterink in het Paed. Tijdschrift om n.l. het vak rekenen te laten beginnen in de laatste helft van het 2de of in het begin van het 3de leerjaar en om moeilijke „denksommen" (d.i. denksommen met meer dan één moeilijkheid) uit de lagere school te verbannen. Voor wat het laatste betreft, is Spreker het er hartelijk mee eens; voor wat het eerste betreft, vraagt hij: wat krijgen wij ervoor in de plaats?

De *Referent* het woord verkrijgend tot beantwoording der Sprekers, begint met er zijn teleurstelling over uit te spreken, dat niemand uit het district Vlaardingen het woord gevoerd heeft. Volgens het verslag in De Rotterdammer is er gesproken op een wijze, die getuigt van gebrek aan inzicht. Men had hier behooren te spreken.

Den heer Rozendal wil Spreker doen opmerken, dat, als hij in punt 5 op blz. 32 zegt, dat in de didactiek de tendenz moet liggen om geleidelijk van het bestaande tot de ideale situatie te komen, hij het rekenen daarbij als een voorbeeld genomen heeft.

Den heer Bouwkamp wil Spreker antwoorden over wat deze opmerkte over het geschrevene op bl. 7 en 24, dat er gesproken is over *beleving* van contact en dat is wat anders dan *zien* van het contact. Zoo kan b.v. het Kerstevangelie door het kind *beleefd* worden als liefde van den Heere Jezus, ook al heeft het nog geen *inzicht* in het werk des Heiligen Geestes.

Het doel van het onderwijs moet ook zijn op alle scholen Nederlandsch te leeren schrijven, en daarin ligt b.v. al dadelijk de eenheid van de streekvariaties.

Spreker juicht het Montessori-systeem om het kind met iets bezig te doen zijn naarmate het dat zelf wil, niet zonder meer toe. Als op blz. 27 gehandeld wordt over afwisseling van de vakken, en op bl. 21 dat de didactiek rekening moet houden met de eenheid van de menschelijke persoon en met de saamhoorigheid in de menschelijke samenleving, vraagt de heer Bouwkamp, of de wisseling der vakken de wilsvorming dient. Spreker gelooft niet, dat de wisseling der vakken daartoe strekt. In Weenen en Boedapest zijn deze onderzocht en men vond, dat er kinderen zijn voor wie een bepaalde methode (b.v. Montessori) gunstig werkt, en andere voor wie ze een ongunstigen invloed heeft. Of Sprekers meening leidt tot individueel onderwijs? Er is af te wachten, wat er uit groeit, maar datgene, wat men „individueel onderwijs" noemt, zal het wel niet worden. Men heeft in het Noorden soms moeite met de zinswendingen van het Hollandsch. Dit hangt niet zoozeer samen met het cultuurmilieu, maar meer met iets anders. Het verdient metterdaad aanbeveling om kinderen van een landbouwdorp bezig te houden minder met de vlieglijnen van Europa en meer met de beteekenis van de kunstmest.

Spreker is het met den heer Adriaanse eens over de beteekenis van de lichamelijke oefening. Hier ligt een ernstige taak voor de didactiek en de uit het leven opgekomen organisatie zal hier de wetenschap moeten helpen.

Spreker is gevleid, omdat de heer Roorda na bl. 22 zooveel goeds vond. Maar als hij daarbij gaat spreken, alsof Spreker plagiaat gepleegd zou hebben — immers hij zegt: „'k Heb dit alles reeds eerder gelezen" — vraagt Spreker: waarom toch zulke voor ieder, die ook maar eenigszins op de hoogte is, belachelijke onzin? En als de heer Roorda datgene, wat Spreker zei over een fout èn bij Janse èn bij Woltjer beiden, gaat toepassen op Janse alleen, dan is dat een insinuatie, een misselijke wijze van debatteeren, een ontaarding van fijn gevoel, dat we almeer tegenkomen. Als Christen moeten we rustig nadenken over wat een ander zegt, maar niet op zulk een wijze debatteeren.

De eerste 20 bladzijden vond de heer Roorda wat rommelig. Misschien is er wel rommel, maar niet hier. Als de heer Roorda een tegenstrijdigheid ziet in 3 × 4 is 14 op blz. 6 als geen zonde en in 5 × 12 is 70 op blz. 9 als wel zonde genoemd, is dat onjuist. Als

de heer Roorda maar goed wil lezen. Het eerste geval gaat over een kind dat zich vergist; in het tweede geval gaat het over de vraag of iemand, die in de maatschappij zichzelf of anderen benadeelt omdat hij door eigen schuld of lakschheid het rekenen niet goed leerde, daardoor schuldig staat voor God. En in het laatste geval zeggen wij: zeker, dat is schuld en dus zonde. De heer Roorda moge bedenken, dat wie critiek wil oefenen beginnen moet met te veronderstellen, dat de ander toch ook toerekeningsvatbaar is. Het is niet verstandig direct maar dwaasheden en tegenstrijdigheden in eens anders werk te signaleeren vóór men nog goed gelezen heeft. De heer Roorda poogt vervolgens Spreker aan te vallen omdat hij een tegenstelling ziet tusschen hetgeen Prof. Woltjer en hetgeen de heer Janse betoogt. De tijd ontbreekt Spreker om breed op de kwestie in te gaan. Maar duidelijk is, dat de oplossing die de heer Roorda geeft (Janse heeft het over het kinderlijk denken en Woltjer bestreed de leus „kennis is macht") een vergeefsche poging inhoudt om de tegenspraak tot oplossing te brengen. Bovendien doet de heer Roorda den heer Janse zeker geen dienst door te beweren dat deze laatste zou zeggen, dat het in de kinderpsychologie zoo is dat kennen vóór kunnen gaat.

De kinderpsychologie onderscheidt bij het kind niet tusschen kennen en kunnen. Het kind onderscheidt daar zelf niet tusschen. Heel de probleemstelling van kennen en kunnen is dus fout. Wie dat anders zegt, vergist zich. En het negeeren van de door de kinderzielkunde vastgestelde feiten is valsche vroomheid.

Een bewijs voor het rommelige moet ook het uitroepteeken op blz. 19 zijn. Wat een mensch al niet lezen kan in één leesteeken! Men zie dien zin als een toeroep met een knipoogje. De heer Roorda mag het wel wegschrappen, maar het feit blijft. In 1888 sprak Prof. L. Lindeboom reeds over de overheersching van de wijsbegeerte over de theologie. Idem in 1903. Ook in 1926 en in 1929 liepen de discussies over hetzelfde euvel.

Tegenwoordig bestrijdt men den dogmaticus en als deze zich beroept op het dogma, zegt men van hem, dat hij voor zijn woord het gezag opeischt, dat aan het dogma toekomt. Spreker beroept zich op de meening van Dr. A. Kuyper, die in het dogma de leiding des Heiligen Geestes ziet, en ons leerde, dat de Kerk die waarheid aanvaardt onder de leiding des Heiligen Geestes. Spreker kan niet anders gewagen dan van den strijd tusschen wijsbegeerte en dogma. En in feite gaat het in onze dagen daarom. De onderscheiding tusschen dogma en dogmatiek is valsch, wanneer men in de dogmatiek het dogma slechts in zooverre aanvaardt als men dat wenscht en daarom de onderscheiding naar voren brengt.

Is de term Godsdienstonderwijs leelijk? Onderwijs in den godsdienst is toch zuiver schriftuurlijk. De Bijbel spreekt van onzen redelijken godsdienst. De term B.G. dekt dat onderwijs niet geheel. En onze Catechismus is toch ook een „Onderwijzing in de Christelijke leer".

Spreker kan de bezwaren tegen het woord persoonlijkheid niet deelen. Maar men moet de beteekenis niet gaan uithollen. Dat is de methode van de N.S.B. En die methode wordt, helaas, tegenwoordig ook van zekere Gereformeerde zijde toegepast. Persoonlijkheid duidt iets anders aan dan het oude persona van de Grieken en Romeinen. Er zit geen humanistisch begrip in, al heeft iedere strooming gepoogd zich het woord eigen te maken. De term „mensch Gods" past ook al niet in het systeem van den heer Roorda. En dan wordt hij weggeëxegetiseerd.

De heer Roorda vroeg over het citaat uit Sprekers rectorale oratie: „Waar heb ik dat eerder gelezen?"

De heer *Roorda* interrumpeert: Een vroolijke noot.

De *Referent* raadt den heer Roorda aan het referaat maar vooral de rectorale oratie nog eens rustig te lezen. Dan zal hij zien, dat Spreker juist iets anders heeft bedoeld dan de heer Janse. Spreker hoopt, dat zijn pogingen om een Schriftuurlijke Gereformeerde paedagogiek op te bouwen dan zullen gewaardeerd worden.

Den heer Dijkstra antwoordt Spreker, dat „gestalt" in „gestaltpsychologie" moet gezien worden als „totaliteit".

Ook het rekenen moet gezien overeenkomstig Gods geopenbaarden wil, gebouwd op de *feiten*.

Of met „Gereformeerd beginsel" eigenlijk

bedoeld is „Christelijk beginsel", en of het referaat eigenlijk een uitwerking is van een artikel in het Paed. Tijdschrift, zooals de heer Kok meent? Inderdaad is er iets uit overgenomen, meer niet.
Spreker kent geen Gereformeerd naast het Christelijk beginsel, want voor een Gereformeerd mensch is het Geref. beginsel het eenig juiste Christelijke beginsel. *Het* Geref. beginsel voor de didactiek bestaat niet. En wat de heer Kok citeerde uit Kuyper was er naast. Het betrof niet de didactiek, maar de opvoeding. Hoe is nu de verhouding tusschen het paedagogisch beginsel en de didactiek? Hier ligt een punt, dat vele Debaters, ook de heer Kok, niet begrepen. Er *is* geen didactisch *principe*. Dat moet gevormd worden door de bepaling van de verhouding tusschen de algemeene Geref. beginselen der opvoeding en de feitelijke gegevens. Aan de bepaling van dat didactische principe zijn we juist vandaag bezig. Van uit die verhouding hebben we de didactiek op te bouwen. Had de heer Kok dat bedacht, dan had hij anders gesproken. Montessori heeft kettersche stellingen, maar de vraag is: wat is ze als didactica? Hoe moet ik er principiëel tegenover staan? De heer Kok wil de vrijheid hebben om de dingen te zeggen, zooals hij ze ziet. Dat mag, maar die vrijheid mag geen losbandigheid worden. We blijven gebonden aan wat wetenschappelijk vaststaat, of wat we wetenschappelijk kunnen bewijzen. Dat vergat de heer Kok.
't Begrip persoon is moeilijk te omschrijven. Toch kunnen we er mee werken; evengoed als we dat doen met energie, kracht, applicatie enz. Maar onder 't spreken van den heer Kok had Referent het gevoel, dat hij 't met diens definitie niet eens kon zijn. God eischt, dat we een persoonlijkheid zijn, dat we strijden den strijd Gods. Ook naar Zondag 12: waarom wordt gij een Christen genaamd?
Bouman en Van Zelm gaat er in, Janse niet. Iemand kan een voortreffelijk paedagoog zijn en toch als didacticus een slecht boekje schrijven, zoo zegt de heer Kok. Bouman en Van Zelm gaven wat goeds in weerwil van henzelf. Hun denksommen blijven te veroordeelen. Wanneer men een methode goedkeurt op grond van 't feit, dat men er succes mee meent te hebben, staat de zaak van de Christelijke didactiek er slecht voor!
Spreker is het met den heer Van Klinken niet eens, dat het bij *kennen* en *kunnen* meer verschil is van persoon dan van principe. Hij handhaaft zijn meening, dat het rekenen in de levenspractijk ook moet gezien worden in relatie met de verbondsbeschouwing. Spreker aanvaardt het Verbond tusschen God en Zijn volk, maar is een vijand van eenzijdige verbondsbeschouwing. De winkelier, die door eigen schuld niet goed rekenen leerde, zondigt daardoor. We moeten het leven leeren zien in verband met het Verbond.
Bavinck gaf een verdeeling der vakken in verband met het drieërlei ambt. Spreker gaf een andere verdeeling: verstaan, verkeeren, handelen, wat verband houdt met kennen, zich wijden, onzen handel. Zoo moet b.v. bij schrijven gezien worden op het einddoel in handelen.
Het doet Spreker leed, dat hij om des tijds wil niet alle gemaakte opmerkingen kan beantwoorden. Zijn repliek is onvolledig, omdat de vraagstukken buitengewoon moeilijk zijn. Hij heeft gepoogd een studie er aan te wijden. Spreker is de eerste in Geref. kringen, die een studie gaf als de besprokene; hij gelooft niet, dat al eerder een speciaal geschrift in Geref. zin daarover geschreven is. Geve God, dat het door stoeren arbeid van G.S.V. gelukke om didactisch vooruit te komen.
De *Voorzitter* dankt den Referent en de Debaters voor hun betoog. We hadden een leerzame, opbouwende vergadering. We gaan nu weer voor een jaar uiteen, maar mogen dat jaar niet slapende doorbrengen. Geve God aan onze scholen de genade om te leven uit het geloof van Hebr. 11 tot heil van onze kinderen en van ons volk.
Te ruim 4 uur sluit de *Voorzitter* de vergadering, nadat Prof. Waterink in dankgebed is voorgegaan.

VAN DE BOEKENTAFEL.

Het Boek der Psalmen. De Psalmen van Israël op de oorspronkelijke melodieën der zestiende eeuw opnieuw naar het Hebreeuwsch bewerkt en voorzien van aanteekeningen. Administratie: Geestelijke liederen uit den schat van de Kerk der eeuwen; Postbus 333, te

's-Gravenhage, 1936. In soepel kunstleder met gouden titel *f* 1.90; dito met gouden kopsnede *f* 2.90. Er is ook een schooluitgave, maar dan alleen bij getallen, voor iets minderen prijs. Ook een vierstemmige uitgave.

Het is bekend geworden, dat Ds. H. Hasper (misschien met hulp van anderen?) de bewerker is. Een loffelijk streven van hem om te komen tot een berijming, die de bestaande, waaraan ongetwijfeld groote gebreken kleven, kan vervangen. En om die berijming te maken tot een boek voor heel de Christelijke Kerk. Het is hem reeds gelukt het Evulgetur en het Nihil Obstat van de R.K. Kerk te verkrijgen.

Hij heeft veel weggelaten wat in de oude berijming niet naar den grondtekst gerechtvaardigd was. Maar anderzijds is in de nieuwe berijming wel weggelaten, wat naar den grondtekst erin behoorde. In de 88 verzen van Ps. 119 oude berijming b.v. kan, al staat er veel overdadigs in, de tekst van den onberijmden psalm weergevonden worden. In de 20 verzen nieuwe berijming is dat onmogelijk. Dat is een leemte, een gebrek, dat het boek zooals het daar ligt, onbruikbaar voor de Kerk maakt. De aanteekeningen en de opschriften boven verzengroepen zijn verhelderend. Het terugvoeren tot rythmisch zingen is prijselijk. Maar de syncope is daartoe toch niet bepaald noodig. De heele en halve noot voldoet voor het psalmzingen beter dan de kwart- en achtste noot.

Intusschen, 't geheel is als een proeve, zeer ernstige bestudeering overwaard.

N. J. v. d. W.

M. J. Koenen. Verklarend zakwoordenboekje der Nederlandsche Taal, vierde druk, in nieuwe spelliing, verzorgd door *Th. Lancée;* ingen. *f* 0.60; geb. *f* 0.70, N.V. J. B. Wolters U. M. Groningen. Batavia.

L. Bij de Leij en *G. Postma,* met medewerking van *Joh. Klasens, Cursus v. h. schr. rekenen in de L.S.,* tweede stukje A, derde leerjaar, omgewerkte uitgave 8ste druk, *f* 0.30; idem zesde stukje B, zevende leerjaar, omgewerkte uitgave, 4e druk, *f* 0.30; idem antwoorden bij II tot VI A en B en VI C, *f* 0.30; J. B. Wolters, Groningen, Batavia 1936.

Onze Eigen Taal, Taaloefeningen voor de lagere school door *Th. Lancée* en *P. A. Diels,* I 2de leerjaar 9e dr., II 3de leerjaar 10de dr. met plaatjes van *H. Meijer, f* 0.55, J. B. Wolters, Groningen-Batavia 1936.

Aan de laatste drukken heeft de heer Diels medewerking verleend. 't Werk is in de handen van bekende en bekwame onderwijsmannen.

N. J. v. d. W.

Luinge en Van Slogteren. Projectietekeningen voor de Lagere School. Serie A. No. 16. 17de druk. *f* 0.15.

Luinge en Van Slogteren. Perspectievische tekeningen voor Lager en Uitgebreid Lager Onderwijs. Serie C II. 8e druk. *f* 0.20. Uitgave J. B. Wolters.

We volstaan met de aankondiging.

Z. C. v. d. W

Handleiding voor het gymnastiek-onderwijs in de Lag. school, door Goeting en Warnier. 4e herziene druk. Uitgave Nijgh & Van Ditmar N.V., Rotterdam.

Nog meer dan in vorige oplagen, hebben de Schrijvers gebruik gemaakt van de nieuwere denkbeelden op het gebied der Lich. Opv. De indeling en samenstelling van de oefenstof is gebaseerd op anatomische, physiologische en psychologische gronden.

Zeer terecht wijzen de Schrijvers er op, dat de betrokken leerkracht in voldoende mate kennis moet hebben van anatomie, physiologie, psychologie en hygiène.

Naast deze kennis is paedagogische scholing onmisbaar voor den Onderwijzer in de lichamelijke opvoeding.

Naast de houding wordt vooral de aandacht gevraagd voor het geven van veel beweging, ter stimulering van de groei en bevrediging van de gezonde bewegingslust der kinderen. Waar nu het verkrijgen van een goede houding, goede bewegingen en behendigheid zal afhangen van de wijze waarop en de inspanning waarmede de oefeningen worden uitgevoerd, daar zal de Onderwijzer zich vooraf moeten verzekeren van de volle medewerking der kinderen.

Hiertoe wijzen de Schrijvers hem in deze (beknopte) handleiding de weg.

Met nadruk wijzen wij er op, dat de oefeningen aan de toestellen: brug, rekstok, ringen, verboden zijn voor de bezitters van de Akte J. Deze 4e herziene druk zal zonder twijfel zijn weg wel weer vinden. Wij bevelen het gaarne aan.

U. J. v. O.

10 SEPTEMBER 1937 7E JAARGANG No. 11

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

HET DREIGEND GEVAAR

Wie meent, dat de strijd voor de christelijke school volstreden is, toont een vreemdeling te zijn in het leven van onzen tijd.
Toen in de 19e eeuw de felle schoolstrijd begon, waarin de ouders vroegen om hun *recht* de kinderen zulk onderwijs te geven als met hun doopbelofte in overeenstemming was. openbaarde de vijand zich met open vizier. De aanvallen kwamen van liberale, van ongeloovige zijde. Kappeyne's woord moge, na enkele decenniën zelfs, ons nog doen huiveren, we wisten precies, wat we aan hem hadden: een geharnasten tegenstander van het vrije, christelijke schoolonderwijs.
Daarna kwam er een periode, waarin bijna niet meer een aanval op de christelijke school werd gedaan.
Na de financiëele gelijkstelling brokkelde het machtige gebouw van het openbaar lager onderwijs af en begon het christelijk, het op Gods Woord gegronde onderwijs, te bloeien. Eenerzijds ziet men nu in de kringen van de openbare school den drang om het verloren terrein te herwinnen door ook op de openbare school den Bijbel weer in te voeren.
Anderzijds wordt van „christelijke" zijde een aanval op het christelijke onderwijs en de christelijke school gedaan, waardoor het fundament van die school wordt aangetast.
De gevaren voor de christelijke school zijn niet gering, welke voortkomen uit het streven om een Bijbel-interpretatie-boven-geloofsverdeeldheid de openbare school in te dragen. Wij zouden ons hartelijk verheugen, indien waarlijk Gods Woord, de Schrift, zooals de Heere in Zijn genade die aan ons volk gegeven heeft, ook in de openbare school weer in eere kwam. Immers voor heel Nederland en voor heel de jeugd van ons vaderland geldt het even goed als voor ieder volk: Tot de wet en tot de getuigenis, anders ..... geen dageraad! Maar men wil dien Bijbel alleen uit cultureel oogmerk binnen de schoolmuren brengen; men wil dien Bijbel een taal laten spreken, die ieder welwillend kan aanhooren. Gods Woord is echter niet, wat menschelijke „wijsheid" daarvan maken wil. Het komt hard en scherp tot den mensch om hem te vernederen en te verbrijzelen; het rust niet voor de laatste weerstand van menschelijke kracht is overwonnen en in dat alles laat het het Evangelie hooren: Jezus Christus is een volkomen Zaligmaker. Hij redt..... zondaren. Die Bijbel komt met goddelijk gezag en vraagt onderwerping van ons leven — maar dan over heel de linie — aan de wet des Heeren. Jezus Christus wil Koning zijn ook in de school. Het is een ontzettende gedachte, dat men nu den Bijbel in de openbare school wil binnendragen, maar zonder, dat men uit elke bladzijde den naam van Jezus Christus wil aflezen. Zoo zal dat „Bijbel"-onderwijs een muur oprichten, die de kinderen te meer belet het glanzend oog van den waarachtigen Kindervriend te aanschouwen.
Bijbelsch onderwijs, dat niet dag aan dag Jezus Christus predikt, is een smaad voor den eenigen Middelaar Gods en der menschen.
Mee door deze poging van Bijbel-verklaring wordt de strijd van het Christelijk onderwijs zwaarder.
Maar het andere gevaar, waarop wij hierboven doelden, is niet minder groot. En het is daarover, dat wij in enkele artikeltjes iets willen zeggen.
Door de dialectische theologie, die ook Nederland is binnengedrongen, wordt een aanval gedaan op de christelijke school en het christelijk onderwijs, die, indien hij slaagt, de vernietiging van onze scholen ten gevolge zal hebben.

In „De Openbaring der Verborgenheid" hebben enkele Nederlandsche theologen de gedachten van Karl Barth voor ons volk willen vertolken. Zij hebben dat gedaan in de overtuiging, „dat het theologisch denken en werken in Nederland tot geen prijs aan deze theologie mag voorbijgaan"!
Dat deze theologie in haar pretenties en consequenties niet tot de studeerkamer beperkt blijft, zal ieder, die dit boek gelezen heeft, onmiddellijk beseffen.
Voor ons doel is van beteekenis het artikel van Dr. J. Eykman over „Christelijk Jeugdwerk".
Wij willen hem zelf het woord geven, zoodat onze lezers objectief ingelicht worden over wat deze theologie wil ten aanzien van de christelijke school.
Op bl. 208/209 van genoemd werk zegt Dr. Eykman: „In de tegenstelling tusschen hetgeen de Geest Gods werkt en hetgeen „menschenwerk is", is van stonde aan voor de behandeling van ons onderwerp reeds een zekere richting gegeven. Zoodra er immers sprake is van den scheppenden Geest Gods, die alleen Zijn Koninkrijk grondvest, die alleen Zijn Rijk uitbreidt, van den Geest Gods, die, zooals de stormwind, blaast waarheen Hij wil, is alle roepen van „Zie het Koninkrijk, het is hier of het is daar" afgeloopen. Dat beteekent dat iedere collecte voor het Koninkrijk Gods en Zijn uitbreiding in feite nonsens, erger nog, heiligschennis wordt en dat ieder gebed voor den bloei van Zijn Koninkrijk Godslastering wordt, zoodra daarmede feitelijk bedoeld wordt — en hoe dikwijls geschiedt dit — de bloei van de Zondagsschoolvereeniging, de School met den Bijbel of de Jongelingsvereeniging, hoezeer ook aan den Heer en aan 's Heeren naam verbonden.
Dat beteekent dat het dragen van het woord „christelijk" voor bijna elke groep, hetzij vereeniging, hetzij school, hetzij wat dan ook, behalve mogelijk de Kerk, problematisch wordt, van vele vraagteekens te voorzien is. Zoodra er immers sprake is van den Geest Gods, die Zijn Koninkrijk bouwt, wordt al het andere menschenwerk, mogelijk nuttig, mogelijk onontbeerlijk menschenwerk, maar niet meer, niet anders dan menschenwerk, en als zoodanig niet beter, niet in wezen anders dan alle andere menschenwerk, b.v. het repareeren van een fiets, of het oprichten van een volkstuin, of het stichten van een vakvereeniging.
Jeugdwerk, ook „christelijk" jeugdwerk heeft, uitgaande van die gedachte, alleen iets met het Koninkrijk Gods en dus met „christelijk" te maken, als het den Geest Gods behaagt om in en door dat werk Zijn Koninkrijk te bouwen, dat Hij voor de jeugd evenals voor den ouderdom, langs duizenden wegen, die niets met „christelijk" jeugdwerk te maken hebben, die daar zelfs geheel afzijdig van staan of schijnen te staan, Zijn Koninkrijk bouwen kan.
Dat beteekent, dat het dus theologisch, dat het dus christelijk mogelijk is, dat het van God uit mogelijk is, dat Hij Zijn Koninkrijk voor de jeugd bouwt door middel van de niet „christelijke" Arbeiders-Jeugd-Centrale", of de Openbare School of de Sportvereeniging Ajax".
Tot zoover het citaat uit het artikel van Dr. Eykman. Wij willen nu nagaan, welke gevaren hier dreigen voor onze christelijke school.

Den Haag. A. DE BONDT.

EXAMEN-INDRUKKEN

Het laatst gehouden examen van den Schoolraad, voorzoover het de aanteekening voor Geref. Schoolverband betreft, geeft me aanleiding tot het maken van een paar opmerkingen.
Onophoudelijk treft het weer de aandacht van verscheidene examinatoren, dat de candidaten onbekend zijn met het bestaan van den syllabus, voor een paar jaren door de Commissie van Uitvoering gepubliceerd, waarin de eischen voor dit deel van het onderzoek zijn opgenomen; tamelijk breed.
„Wel eens gehoord van onzen syllabus?"
„Neen, meneer". De eenige troost in dit antwoord is, dat de candidaat blijkbaar een dominee voor een meneer aanziet. Maar overigens: nooit van gehoord. En de cursus, waardoor de candidaat werd opgeleid, had blijkbaar nooit van het bestaan van zooiets als een examenprogram op de hoogte gebracht.
Zoo tusschen een paar halve uren door glipt een examinator van Gereformeerd Schoolverband even de zaal in, waar de slachtoffers

even kunnen verpoozen en op adem komen. Druk geroezemoes, want de binnenkomende „meneer" wordt nog niet opgemerkt. En kan nog net even opvangen de vraag van den een aan een ander: „Zeg, weet jij, wat dat is: geschiedenis van de Gereformeerde gezindheid?"
Blijkens het pas tevoren gehouden onderzoek had de vragende partij het niét geweten..... wat dan ook later de uitslag van het onderzoek wel uitgewezen heeft.

Een tweede opmerking. Gedurende het onderzoek wordt er zoo eens wat anders gevraagd dan precies een antwoord van den Catechismus of zooiets. De antwoorden op de vorige vragen waren blijkbaar opgezegd uit een boekje of een dictaat.
Maar nu gaan we een beetje praten over andere dingen. Over de vraag, wat de ingestampte kennis nu beteekent voor het kind; en voor de school en het onderwijs. Wat beteekent het voor het kind, dat het is gedoopt; dat het zalig moet worden door genade; door geloof in den Heere Jezus; ja, hoe wordt nu eigenlijk de mensch zalig? Wat heeft het kind te maken met b.v. de benauwende Zondagen 2—4 van den Catechismus? Met de Wet des Heeren?
En ziet ge, dan loopen we bij verschillende candidaten vast, omdat ze blijkbaar de beteekenis van het geleerde voor het leven niet hebben begrepen en misschien niet eens hebben doordacht. Het is te veel examenvak geweest en gebleven. Terwijl de syllabus nadrukkelijk er op wijst, dat de Commissie van Uitvoering prijs stelt op het tot uiting komen van verwerkt en verstaan te hebben wat werd geleerd.

Er zijn cursussen, die blijkbaar, althans voorzoover blijkt uit het zeggen van de candidaten, op den syllabus weinig of geen acht slaan. Die niet de moeite nemen, eens een aantal daarvan aan te vragen bij onzen Secretaris van G.S.V. of bij den Secretaris van de Examencommissie, den heer Verschoor te Scheveningen, aan welke beide adressen ze verkrijgbaar zijn.
Maar — men verwondere zich dan ook niet, dat een aantal candidaten afgewezen wordt.

C. B.

DE SCHOOL KERKELIJK?

I.

Deze vraag komt weer naar voren. In de vergadering der Vereeniging voor Chr. Geref. Schoolonderwijs, op 11 Augustus l.l. te Zwolle gehouden, hield Ds. W. Kremer van Leeuwarden een referaat over „Kerkelijk leven en onderwijs"; en daarin pleitte hij voor de school, die „kerkelijk ingericht" is. Blijkbaar wist de spreker nog geen antwoord op alle vragen, die met deze kwestie samenhangen, want hij drong aan op „ernstige bezinning over de verhouding kerkelijk leven en onderwijs" en bond dit vraagstuk kerkeraden, ouders en onderwijzers op het hart.
Dit vraagstuk raakt niet alleen onze Chr. Geref. broeders, maar alle Gereformeerden. Moet de school kerkelijk zijn, vloeit dit voort uit eenig Gereformeerd beginsel, dan moet de tot heden vrij algemeen gevolgde lijn worden omgebogen. Dan moeten ook de leden van de Gereformeerde Kerken gaan streven naar kerkelijke scholen; ook de Gereformeerden in de Ned. Herv. Kerk, waar dit plaatselijk mogelijk is. Tot nog toe hebben we gezegd: de scheidslijn moet loopen niet over de Kerk als instituut maar over de Belijdenis. Zoo kon er zijn samenwerking van alle Gereformeerden voor eenzelfde school.
Maar dat zou nu anders moeten worden. Dan voortaan elke kerk zijn eigen school.
Nu reeds is er een gaan van ieder op eigen wegen. In het Gereformeerd Schoolverband, de voortzetting van de vroegere Vereeniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs, werken samen in hoofdzaak leden van de Gereformeerde Kerken. Daarnaast hebben nu de Chr. Geref. broeders hun eigen organisatie.
Moet dit afzonderlijk-gaan-staan doorwerken en veel van onze kracht gebroken worden?
Het komt me van belang voor na te gaan hoe de Chr. Gereformeerden van een vorig geslacht tegenover deze kwestie gestaan hebben. Voor ik dat doe, geef ik hieronder het verslag uit de Standaard van 12 Augustus over de rede van Ds. Kremer.
„In de middagvergadering hield Ds. W. Kremer van Leeuwarden, een referaat over „Kerkelijk leven en onderwijs".
Kerk en School, aldus referent, kunnen hoe wel ongelijksoortig, niet los van elkaar gezien

worden. De kerk heeft voor haar leven belang bij de school, omdat haar kinderen er worden onderwezen. Als „moeder der gelooVigen" dient zij er voor te waken dat haar kinderen door de school niet van haar worden vervreemd. De school heeft de kerk noodig, omdat haar opvoedingsideaal ook insluit het in volle toewijding wezenlijk lid der kerk zijn. De verbinding school-koninkrijk Gods, met uitschakeling van de kerk, is niet naar Schrift en belijdenis. De school moet daarom kerkelijk ingericht zijn, anders kweekt zij, haar ondanks, verzwakking van het kerkelijk besef. Het eigen kerkelijk-confessioneel standpunt der Chr. Geref. kerk doet de relatie: kerk-school voor haar van groote beteekenis zijn. De historie roept tot een ernstig aandacht schenken aan de verhouding van het kerkelijk leven en het onderwijs. Op veelzins juiste wijze heeft de kerk haar roeping verstaan. De Neo-Calvinistische interpretatie van het verbond der genade, die uitgangspunt werd van paedagogische beschouwing en behandeling, dringt in het heden te meer tot ernstige bezinning over de verhouding kerkelijk leven en onderwijs. Kerkeraden, ouders en onderwijzers dienen een open oog te hebben voor de urgentie van deze verhouding en hun taak te kennen.

De zeer uitgebreide gedachtenwisseling, waaraan deelnamen de heeren C. Bouw, Enschede, Bontkes, Zwolle, S. Hortsing, Sneek, Ds. L. Kleisen, A. B. Schotel, Ds. Hovius, Poppe, Vlissingen en de voorzitter, raakte niet de kern der zaak, waarmede ieder zich blijkbaar ten volle kon vereenigen, maar de peripherie en met name de praktijk."

Tot zoover het verslag.

VAN DER WAALS.

EEN KWAAD ONDER DE ZON

Daar hoorde ik, dat Gerarda ook in de stad woonde. Als zovele anderen: oud-leerlingen, oud-collega's, en kennissen van ouds, uit verschillende perioden. Men ontdekt ze soms bij verrassing: „u hier ook?" „Ja, de grote stad heeft aantrekkingskracht, voor wie werken wil en voor wie rusten kan."

Gerarda was hier ook.

En bij het noemen van haar naam herinner ik me dat kind nog zo goed. Ik zie ze weer vóór me, als meisje van zo'n dertien, veertien jaar. De Gerarda van tegenwoordig zou ik zeker niet meer kennen; ze is intussen een veertiger geworden.

Maar ik zie die van *veertien* voor me. Gezonde, frisse verschijning; de dagelijkse fietstocht van acht kilometer deed geen scha aan de rode wangen. 't Was een net meisje, trouwens uit een zeer net en welgesteld gezin. Overigens een kind als al de andere. Intellectueel stak ze volstrekt niet uit, maar was ze zeer middelmatig. Nooit was ze de anderen eens vooruit; eerder kwam ze steeds wat achteraan. Maar één kostelijke gave had ze: een onverstoorbare opgewektheid. Ze was altijd even blijmoedig. En (wat zich daarmee zeer goed rijmen laat) ze was een heel goedwillige leerlinge. Volstrekt niet lastig, integendeel gemakkelijk te leiden. Ze deed alles wat men haar opgaf, maar ze deed het naar haar krachten, en op haar manier.

Ze was een kind uit een goed Gereformeerd gezin. Ja, uit een heel Gereformeerd *geslacht;* een geslacht, dat wijd en zijd, in verschillende provinciën en steden zijn vertakkingen had. Van verschillende, in onze kringen vóóraanstaande familiën hoorde men zo nu en dan, dat ze aan hen verwant waren: ooms, neven, en nog verder, met heel verschillende namen. Maar allen oergereformeerden, met veel predikanten en andere kerkelijke ambtsdragers in de familie.

En nu hoorde ik, dat Gerarda hier ook in de stad woonde, ver van haar maagschap en haars vaders huis. Er werden goede dingen van haar verteld. Ze was gehuwd, en haar man had een ruim bestaan. Geen malaise of crisis-misère! Zij woonden deftig, in een van de voornaamste wijken der stad. Zij had allerliefste kinderen. Voor het uiterlijke bezat zij alles, wat een mens maar kon begeren.

Maar nu kwam het grote gemis; de donkere schaduwzijde in haar leven, al kende zij die zelf niet als zodanig; het tragische in haar bestaan, vooral duidelijk voor wie haar afkomst kende; het smartelijke voor de familie, die het zo gaarne anders gewild had. Gerarda was een vrouw van de wereld geworden, leefde alleen voor haar tijdelijke genoegens; had het geloof en de traditie harer kinderjaren vaarwel gezegd; had alle zin voor het hogere, voor kerkelijk en godsdienstig leven verloren.

Of haar echtgenoot deze noodlottige invloed op haar had uitgeoefend?
Ach neen, als jong meisje had zij zich reeds in die geest ontwikkeld, en zo had zij ook een levensgezel gevonden, die met haar ééns geestes was.
Hoe droevig kan u zo iets toch aandoen, wanneer u dit na jaren ter ore komt. Welk een contrast met de feestvierende jongelingsvereniging, in welker midden we voor enigen tijd het veertigjarig bestaan mee mochten vieren. In plaats van de vaderen waren daar de zonen gekomen, en zo zagen we er de bevestiging in van het Verbond, dat de Heere blijft gedenken tot in het duizendste geslacht.
Och, met Gerarda kan het ook nog wel terecht komen. We weten niet, welke haar weg zal zijn, en of het zaad, in de kinderjaren in haar hart gezaaid, niet nog eens opwassen zal. Maar zolang ze blijft, zoals zij op dit ogenblik is: de enige spruit uit het Gereformeerde gezin, die in de wereld leeft; de leerlinge uit een Christelijke school, die de indrukken der jeugd vergat, zo lang mogen we hier spreken van „een kwaad onder de zon". Maar dan is er nog een kwaad onder de zon, en het zou best kunnen zijn, dat er verband is tussen die twee.
Of Gerarda nog terecht zal komen, weten we niet, het behoort voor ons tot de verborgen dingen. Maar het andere, dat we bedoelen, ligt in de weg der middelen en oorzaken. En dat is dit: dat er in vele, ook Gereformeerde gezinnen, soms een geest van onbarmhartige critiek vaardig is over predikanten en hun werk, over de ambtsdragers, en over het gehele kerkelijke leven. Men vindt dit bij overigens degelijke mensen, die geestelijk en intellectueel vóóraan staan. Die critiek treft ook alle christelijke actie, van de jongelingsvereniging en de jeugdactie af: niets is goed; 't is allemaal verkeerd, zo al niet belachelijk in de hoogste mate.
Wanneer kinderen in zo'n sfeer van afbrekende critiek opgroeien, mag het wel haast een wonder heten, als ze nog voor kerk en godsdienst en christelijke actie bewaard blijven.
Dit is een groot kwaad onder de zon.
En zonder dat we het nu van Gerarda's speciale geval kunnen beweren, wil het ons toch voorkomen, dat er tussen het één en het ander wel eens verband zou kunnen bestaan.
Zou het niet kunnen zijn, dat kinderen, die op rijpere leeftijd hun geloof en jeugdindrukken en familietradities de rug toekeren, soms bedorven zijn door een geest van onbarmhartige en afbrekende critiek, die de huiselijke conversatie en opvoeding beheerste?

's-Gravenhage. T. VAN DER KOOY Dz.

IN EN BUITEN HET VERBAND

V.

„Het spreekt vanzelf, dat de beantwoording van de vraag, welke waarde aan de kennis van den bijbel moet worden toegekend, ten nauwste verband houdt met de eigen levensbeschouwing. „Niemand zal ontkennen, dat van onderwijs- en opvoedkundig standpunt bezien, kennis van den bijbel om haar cultureele waarde van het grootste belang is voor ieder mensch. Daarnaast dient erkend, dat voor duizenden de godsdienstige waarheden aan den bijbel ontleend als richtinggevend element in het persoonlijk en het maatschappelijk leven van zeer groote beteekenis zijn."
Zoo luidt de aanhef van het Rapport over „Bijbelkennis op de openbare school", van de N.O.G.-commissie.
En daarmee is, in vage termen, de tweeërlei houding aangeduid van de ouders der leerlingen, die men op de openbare school verwacht.
Daarnaast staat zeker een derde groep, in het rapport niet aangeduid: die ouders, die door prof. Bakhuizen van den Brink worden aangeduid als zij, „voor wie de bijbel hoogere autoriteit heeft, waaraan men zich geheel en al heeft te onderwerpen". Deze komt dan ook tot de slotsom: „Hieruit volgt, dat de kwestie, waarover het gaat, niet op intellectueel of rationeel terrein is uit te vechten. Wij komen hier in aanraking, met volstrekt innerlijk, innige overtuigingen, één der hoofdvormen van het conflict: openbaringsgeloof en humanisme."
Ik meen, dat de laatste aanhaling *meer* dan de eerste de grenslijnen scherp durft te trekken. Wie goed onderscheidt, leert goed!
Maar ook op het terrein van het humanisme ligt dan toch nog tweeërlei onderscheiding: de erkenning van de „cultureele waarde" van den Bijbel, en de erkenning van „de

godsdienstige waarheden aan den Bijbel ontleend". Met deze beide houdt zich dan het genoemde rapport bezig. En het vindt onder de zeven leden der commissie dan nog vier verschillende stroomingen als gevolg van verscheidenheid van inzicht en overtuiging.
Het is wel een hopelooze zaak om op deze wijze anders dan tot een negatief resultaat te komen.
En toch mag daarmee — ook voor het openbaar onderwijs — de zaak niet uit zijn. Het zal goed zijn, verder te polemiseeren, te studeeren ook. Men blijve aan het onderzoeken: het vraagstuk, zichzelf, èn den Bijbel.

Ook voor de „christelijke" groepen van ons volksdeel ligt hier een taak.
Gemakkelijk is de houding van den zelf-voldanen burger: wij hebben in onze Christelijke Scholen, onze Scholen mèt den Bijbel, het pand bewaard: wij hebben de vraag overwonnen. Maar dat ontheft ons niet van de verplichting, het geheel der natie te zien — ook in haar ontkerstening, ook in haar drang naar religie.
Onmiddellijk zullen ook wij de onderscheiding in het oog houden: dat religie nog niet is de onderwerping aan den eenigen waarachtigen God, dus Gods-dienst. Maar anderzijds zullen ook wij erkennen den religieuzen drang van dezen tijd, en het weten, dat de subjectief-menschelijke aanleg tot religie slechts haar bevrediging vinden kan bij God, en dus deze tendenz, ook in het volksleven, naar Hem geleid moet worden.
Gemakkelijk is de houding van den man op den kant van het water: wij hebben met uw strijd en uw vragen niets te doen. Toen de heer Van Wijlen over dit onderwerp schreef, schreef de heer 't Hooft: hij zal daar niet veel pleizier van beleven. Maar is het terrein van de openbare school, stuk van ons staatsleven, dan overgelaten als een gebied, waarmee wij niet meer van doen hebben? En Kuyper's woord vergeten van heel het leven, dat dient te buigen voor het „Mijn!"? Zijn de vragen daar ook niet ònze vragen, waar wij ons mee zullen inlaten? We zullen ze dienen te accepteeren als teekenen des tijds, we zullen ze benutten tot heil van het leven van ons volk, tot uitbreiding — laat mij zeggen: van den invloed van den Bijbel. Dat is: het Woord, dat niet ledig wederkeert!

Wat dàn? Pleit ik er voor, den Bijbel in de openbare school in handen te geven aan den onderwijzer, die hem met de mythologie der oudheid stelt op één lijn? In geenen deele!
Maar wel pleit ik tegen een afzijdige houding, alsof het hier vragen betreft, waar wij buiten staan.

* * *

Links nòch rechts is rijp voor een oplossing van al de vragen, die hier liggen. En de vraag loopt dood in het zand. Maar dat màg niet: als in een Christelijk land met een Christelijke overheid de Staatsschool, al is het voor een deel, vraagt om Bijbelsch onderwijs, — dan is daarin een symptoom; ook een element, waaruit iets goeds kan geboren worden. Mits men het probleem niet begrave.
De oplossing? Ik heb er geen!
Maar als er geen oplossing kan gevonden worden, is dit vaak een bewijs, dat de vraagstelling niet deugt. Die vraagstelling ligt tenslotte in deze andere: overheidsschool of ouderschool. Niet alleen, maar toch wel allereerst. En tot dit inzicht moet ook de openbare school met haar ouders komen. De vrije school gaat vooruit. Slechts weinigen hechten uit politiek beginsel aan het principe, dat opvoeding het terrein der overheid is. Om practische politieke redenen mag men dit bevorderen, maar als principiëel afgeleid uit het beginsel der staatsalmacht, wordt het door slechts weinigen verdedigd. Men vroeg neutraal onderwijs, — waaròm dan ook. Men vraagt (voor een deel) thans den Bijbel terug. Dit kan alleen, als de ouders, ook voor de openbare school, meer invloed krijgen, uit elkaar gaan desnoods, maar zeggenschap krijgen over de diepere beschouwing over kind, onderwijs en opvoeding op hun school; invloed op de keuze van den onderwijzer, die met hen overeenstemt in levensbeginsel en levensbeschouwing.
Zoo gezien, dient het openbaar onderwijs zichzelf te herzien. Maar zoo ligt er ook een taak voor het gansche volksleven. Dit probleem moet rijpen. Maar het zal een stadium zijn in den ontwikkelingsgang van ons onderwijs, dat in het begin der 19e eeuw van het goede spoor geraakte.

Herfstmaand '37. Gr.

BOEKENTAFEL

E. Vrieze en J. Nauta, Oefeningen in de nieuwe spelling: ƒ 0.25; G. B. van Goor Zonen's Uitg.-Mij.

Vooraf gaan de voornaamste wijzigingen van de spelling 1934. Dan volgen de oefeningen voor elk dier wijzigingen, die nog eens kort geformuleerd worden. Zeer bruikbaar.

N. J. v. d. W.

Bij firma *A. Huisman te Meppel* verscheen een *Getuigschrift ter gedachtenis bij het verlaten van de Christelijke School,* geteekend door *Rein van Looij.* Formaat 28½ × 38 cm in tweekleurendruk; ƒ 0.15, 25 ex. à ƒ 0.13, 50 ex. à ƒ 0.12; 100 ex. à ƒ 0.10.

Mooie teekening bij Joh. 12 : 36 en Ps. 32 : 8. De plaat zal wel voldoen. Het schoolbestuur onderteekent het getuigschrift. Kan het Hoofd der school 't ook niet doen?

N. J. v. d. W.

J. A. de Graaf, Jeugd. Leesboeken voor de Christelijke scholen. I ƒ 0.60, II II ƒ 0.75, voor het 3e leerj.; III ƒ 0.60, IV ƒ 0.70 voor 't 4de leerj.; V ƒ 0.70, VI ƒ 0.90 voor het 5e leerj.; VII ƒ 0.90, VIII ƒ 0.90, voor 't 6e leerj.; IX ƒ 0.90, X ƒ 0.95 voor 't 7de leerj. Alles 2de druk. Uitgave W. J. Thieme en Cie, Zutphen.

Mooie leesstof, die de jeugd bevallen zal.

N. J. v. d. W.

Prof. Dr. F. W. Grosheide, Hoe verwachten wij Jezus' komst?
Dr. G. Brillenburg Wurth, Onze wandel.
Ds. K. Fernhout Mz., Christelijk sterven.
Ds. Th. Delleman, Liefde en Trouw.
Ds. P. Ch. van der Vliet, Discipelschap in het Gezin.

Boekjes uit de serie *Kerk en Wereld,* uitgave J. H. Kok N.V., Kampen, over onderwerpen op practisch-religieus gebied, handelend op populaire wijze over vraagstukken van zedelijken aard; geen polemiek. Hartelijk aanbevolen. Per boekje ƒ 0.45, 2 boekjes à ƒ 0.42½, 3 boekjes à 40 cent.

N. J. v. d. W.

Van *Verbondsgeschiedenis* door *S. C. de Graaf,* Uitgave Kok, Kampen, kwam met afl. 8 het eerste deel O.T. gereed. Een stevige band werd er bij geleverd.

Het typeerende, de Verbondsgedachte, telkens met heenwijzing naar den Christus, is volgehouden. Het is zoo een onmisbare studiebron voor den Gereformeerden onderwijzer en Zondagsschoolonderwijzer.

N. J. v. d. W.

Bibliotheek voor Bijb. Opvoedkunde; 20ste jaargang no. 1. *Reinheid en kracht* door Dr. *J. Lammerts van Bueren;* no. 2 *Godsdienstige Opvoeding buiten het gezin,* door *C. W. Coolsma;* no. 6 *C. M. Tankink: Wat is ons de School?;* per jaargang van 6 nrs. ƒ 0.90; afzonderlijke nrs. ƒ 0.20. Drukkerij Hoenderloo.

N. J. v. d. W.

H. Heijtmeijer en *W. Hoogsteen, Palestina;* ƒ 0.17½, bij 10 ex. ƒ 0.15, bij 50 ex. ƒ 0.12½. P. Noordhoff N.V.

Een mooi duidelijk kaartje, dat, den kinderen in handen gegeven, goede diensten kan bewijzen.

N. J. v. d. W.

J. Dijkstra en *J. Heegstra. Enkel Cijfer* II, 5de leerj. ƒ 0.30; III 6e leerj. ƒ 0.30; 2de druk N.V. Joh. Ykema's Uitg. Mij.

Bij andere methodes te gebruiken; sommen op de practijk gericht.

N. J. v. d. W.

T. van den Blink, Hand aan hand, lees- en taalboek voor de lagere school; I A en B, II A en B, III A en B à ƒ 0,95 respectievelijk voor het 2de, 3de en 4de leerjaar; W. J. Thieme & Cie, Zutphen.

Na elke leesles komen oefeningen voor het *technisch* lezen; oefeningen, waarbij door omzetting in de woordorde enz. op de leestoon gelet moet worden. Daarna eenvoudig gehouden *taaloefeningen.* Dus, lezen en taal hand aan hand. Een mooie gedachte. 't Is de vraag, of er zoo genoeg leesstof en taaloefeningen gegeven wordt.

De leesstof zelf is niet geëigend voor de Christelijke school.

N. J. v. d. W.

Prof. Dr. H. Hanselman. .....maar zij gaan niet graag naar school. 't Leeren moe! N.V. v.h. N. Veenstra, U.Mij.. Den Haag.

Dit werk van Dr. Hanselman, Professor te Zürich, vertaald door A. J. M. Lamers, Vrouwen- en kinderarts te 's Hertogenbosch, met een inleiding van Dr. J. Leening Prak, handelt over den tegenzin van moeilijke kinderen tegen de school — met de oorzaken bij henzelf of in verband met de omgeving, en de bestrijding van dien tegenzin. Het is helder en overtuigend geschreven en moge, naar den wensch van den Schrijver, zijn weg vinden tot de huiskamers van met zorgen beladen ouders en onderwijzers.
Een kleine opmerking: de *bijzondere school,* waarvan deze buitenlandsche geleerde spreekt, is, wat wij gewoon zijn te noemen school voor *buitengewoon* onderwijs.

N. J. v. d. W.

Dr. M. J. Langeveld en *B. G. Palland, Op weg naar denkend lezen;* een stilleesboekje voor de zesde klasse der volksschool en de vijfde en zesde klasse der opleidingsschool, ƒ 0,80; N.V. Wolters' Uitg. Mij., 1937.

Elke poging om het denkend stil-lezen te bevorderen moet toegejuicht. En dit boekje brengt op den weg daarheen. De oefeningen zijn met zorg gekozen, maar enkele vragen en opgaven lijken me erg moeilijk voor kinderen van twaalf jaar; hulp zal daar wel noodig zijn. Maar 't is te beproeven.
Op blz. 91, als Jozef Farao's droomen uitlegt, wordt gezegd, dat hij den dieperen zin ervan begreep. Waarom wordt daar niet naar de Schrift gezegd, dat Jozef den uitleg aan *God* toeschreef? In „Karel en Elegast", een legende, wordt toch wel gezegd, dat *God* Karel een droom gaf en dat Karel onder *Gods* bijzondere bescherming stond.

N. J. v. d. W.

De Schoolkrant voor de Christelijke Scholen in Nederland onder de redactie van *J. C. de Koning* te Hillegom. Verschijnt des Donderdags om de andere week, doch slechts eenmaal in de maand waarin Pasen valt, *niet* in Augustus en eenmaal in December. Abonnement 1 ex. p. jrg. ƒ 1,30, bij 10, 20 en 30 of meer ex. telkens 10 cnt. minder. Uitgave N.V. Gebr. Zomer & Koning's U.M., Wageningen.

Aanbevolen. Kan aanleiding geven tot zeer interessante lessen.

N. J. v. d. W.

In Weer en Wind; onder redactie van *Rinke Tolman* en *Ds. J. I. van Schaick.* ƒ 6,50 per jaar. Uitgave W. L. en J. Brusse, Rotterdam.

Een prachtig geïllustreerd maandblad, gewijd aan natuurleven, reizen, volkskunde en buitensport. In zijn 1ste nummer zeker een ernstige concurrent van den bekenden Wandelaar.

N. J. v. d. W.

O. en A. M. de Moor—Ringnalda, Een Maassluiser jongen wordt Minister-President; Het leven van Dr. Abraham Kuyper (1837— 29 October —1937) met Foto's; uitgave G. F. Callenbach, Nijkerk.

Een mooi werkje, in frisschen, pakkenden toon geschreven, ter uitdeeling onder de schooljeugd, als straks de geboortedag voor honderd jaren van dezen grooten Nederlander herdacht wordt. De voor kinderen moeilijke gedeelten uit dit rijke leven worden wel sober aangeduid, maar toch zoo, dat bij hen de lust wordt opgewekt om er op gevorderden leeftijd zelf nader op in te gaan.
Jammer, dat de beschrijving van de wijze, waarop student Kuyper de werken van à Lasco vond, wat van zoo groote beteekenis is geweest in zijn leven, op een klein onderdeel afwijkt van de beschrijving, die hij er zelf in zijn confidentie van gegeven heeft.

N. J. v. d. W.

J. F. Nuijens, Prettig Tekenen; Tekenboek 2de leerjaar, 5de druk ƒ 0.40; N.V. Joh. Ykema's Uitg. Mij.

N. J. v. d. W.

G. Meijer, Ik ken ze. Werkcahiers voor zelfstandig rekenen (eerste reeks); cahier I vierde leerjaar; exemplaar voor den leerling ƒ 0.25; idem voor den onderwijzer ƒ 0.40; uitgave Nijgh en Van Ditmar N.V. Rotterdam.

Eenvoudige sommen, makkelijk te berekenen.

N. J. v. d. W.

10 OCTOBER 1937 7E JAARGANG No. 12

De Gereformeerde School

MAANDBLAD VAN HET GEREFORMEERD SCHOOLVERBAND

REDACTIE-ADRES: J. VAN DER WAALS, NIJKERK
ADMINISTRATIE-ADRES: DIJKSTRA'S UITGEVERIJ, ZEIST
RECENSIEWERKEN AAN J. VAN DER WAALS, NIJKERK

ABONNEMENTSPRIJS TWEE GULDEN PER JAAR
5 ABONN. DOOR ÉÉN SCHOOLBESTUUR BESTELD EN
AAN ÉÉN ADRES TE ZENDEN FI. 1.50 PER ABONN.

ADVERTENTIEPRIJS 1—5 REGELS 30 CENT
MEERDERE REGELS 25 CENT PER REGEL
BIJ ABONNEMENT SPECIAAL TARIEF

„DE ROMANTISCHE PAEDAGOGISCHE SCHOOL".

(Freud, Adler, Künkel).

I.

Het ligt in ons voornemen om, zooals wij reeds eerder aankondigden, dit jaar in „De Gereformeerde School" iets te schrijven over de paedagogiek van Freud, Adler en Künkel. Wij noemden dat „de paedagogiek van de romantische school".
In dit inleidend artikel moge deze naam al vast nader worden toegelicht.

Laten wij dan beginnen met te zeggen, dat wij eerst moeten waarschuwen voor het misverstand dat men wel eens tegen komt, alsof Freud, Adler en Künkel zoo ongeveer hetzelfde denken en schrijven. Dat is *niet* zoo. Maar wel kunnen wij deze drie publicisten ten opzichte van hun paedagogische instelling van uit éénzelfde gezichtshoek zien. Hoezeer zij toch ook in psychologische opvatting verschillen, in paedagogicis hebben zij zooal niet ten materieele dan toch wel ten formeele een belangrijke overeenkomst.
Bij hun systeem toch domineert een bepaalde „levensroman". Alle drie hebben zij over de ontwikkeling van het kind tot volwassen mensch en over de invloeden die paedagogisch moeten worden aangewend een opvatting, die voortvloeit uit hun romantische visie op de levensontwikkeling van den mensch.
Deze roman is weliswaar bij alle drie verschillend, maar toch bevat iedere roman een element van waarheid. Hoezeer wij ook ten principieele tegenover Freud en evengoed tegenover Adler en tegenover Künkel staan, toch moet erkend worden, dat alle drie in hun systeem eenige feiten naar voren schoven, die in bepaalde gevallen, bij bepaalde personen, juist zijn. „Het romantische" moet dan ook niet synoniem genoemd worden met „het verzonnene". Neen, het romantische ligt juist hierin, dat men bepaalde gevallen gaat idealiseeren, wij zouden haast zeggen, gaat normaliseeren.
En de methode van den romantischen schrijver wordt dan gevolgd, doordien men een buitengewone virtuositeit aan den dag legt in het klaarmaken van alle gevallen voor de eenmaal als normatief geponeerde schemaroman. Bij de Freudiaansche behandeling is nu eenmaal ieder kind een type met Freudiaansche complexen; bij de Adleriaansche behandeling is nu eenmaal ieder kind een model, waarop het schema van Adler wonderbaarlijk goed past; en als het niet past, dan wordt het wel zoolang geperst tot het toch past; en bij Künkel is het al weer idem, idem.

Het pijnlijke bij deze paedagogiek is niet, dat men haar op fouten moet betrappen.
Dat is tenslotte iets dat bij ieder systeem gebeuren kan.
Maar het onaangename is, vooral bij de aanhangers van de systemen van Freud en Adler, de bijzonder hooghartige manier, waarop men allen, die eenige bezwaren hebben tegen het systeem, behandelt. Schouderophalend noemt men dezulken òf niet deskundig, òf achterlijk. Terecht moge men oordeelen, dat dit geen bewijs is van kracht, het blijft toch onaangenaam, dat wetenschappelijke menschen zich tot een dergelijke minachtende houding telkens weer laten verleiden. Maar dat schijnt nu eenmaal bij het systeem te hooren.
Wij zijn dan ook overtuigd dat onze lezers zich van een dergelijk dédain weinig zullen aantrekken.

Nu heeft deze houding van de aanhangers der romantische school ook een keerzijde. Het is nl. waar, dat er over deze richting soms geschreven wordt op een wijze, die kant noch wal raakt. Daartoe droeg vooral de manier waarop door de voorstanders zelf, speciaal het Freudianisme, werd gepopulariseerd, stellig het hare bij. Een tijdlang had het er den schijn van dat men allerlei decadente levenshouding, vooral in romans, door de theorie van de psychanalyse kon dekken. En de psychanalytici zelf maakten dan dikwijls den indruk ingenomen te zijn met de snelle populariseering van hun systeem. Maar dit beteekent niet, dat het paedagogisch element in de psychanalyse van Freud werkelijk identiek is met deze door romanschrijvers aangenomen en gepropageerde beschouwingen.
Het moge al waar zijn, dat het Freudianisme aanleiding geeft tot dergelijke verschijnselen, het is met deze verschijnselen *niet* identiek.

Maar iets anders moet wel als een odium op de romantische scholen, speciaal op die van de psychanalyse en ook op die van de individualpsychologie (Adler) blijven rusten. En dat is dit: dat men op volkomen onwetenschappelijke wijze bepaalde *verklaringsmethoden* voor zekere verschijnselen handhaaft, ook *zonder* dat er maar eenig wetenschappelijk bewijs is, dat deze verklaringsmethoden werkelijk juist zijn.
Een enkel voorbeeld moge duidelijk maken wat wij bedoelen. Wanneer men zegt dat een kind lang onzindelijk blijft vanwege de tendenz die bij hem voorzit om aan zijn anus te worden gestreeld, of op zijn endeldarm de aandacht te vestigen, dan is dit een bewering die elken wetenschappelijken grond mist. Een ander kan met evenveel reden zeggen, dat het kind lang onzindelijk blijft, omdat het 't zoo'n prettig gevoel vindt een schoone luier aan te krijgen; terwijl weer een derde met evenveel grond zou kunnen betoogen, dat het kind zoolang onzindelijk blijft omdat het te lui is om op tijd kennis te geven van wat er gaande is.
Dergelijke puur en alleen ter wille van de theorie opgezette verklaringen van verschijnselen bederven het voor deze richtingen.

Maar het zijn nu eenmaal ,,romantische" scholen.

J. W.

HET DREIGEND GEVAAR.

II.

Dr. Eykman is uitgegaan van de tegenstelling tusschen hetgeen de Geest Gods doet en hetgeen ,,menschenwerk" is.
Dit uitgangspunt is van beteekenis.
Te meer, daar hij later in zijn artikel sterk het accent legt op de gehoorzaamheid en wel op de *volstrekte* gehoorzaamheid. Wij hebben alleen maar te gehoorzamen en het verder aan God over te laten.
Op blz. 211 zegt de schrijver: ,,Dat is een tamelijk nuchter, droog en zakelijk woord, dat woord gehoorzaamheid, liefst met het adjectief ,,volstrekt" begeleid, dat de Zwitsers, als grond voor alle ,,zedelijk doen", dus ook voor alle sociaal, politiek, evangeliseerend en persoonlijk werk, weer hebben opgegraven. Het woord ,,dankbaarheid" uit de Heidelbergsche Catechismus en het ,,ter eere Gods" van Calvijn, zijn beide rijker, voller van inhoud en zijn zeker naar de zijde van het romantische of naar de zijde van het piëtistisch-religieuze spoedig voller en rijker te maken. Gehoorzaamheid, het woord uit Hebreën 11 en uit Philippenzen 2, mist volledig alle kans om een blos van verheugd ,,meedoen" of eenige jubel van het werk, dat in zichzelf ,,den Meister lobet", te voorschijn te roepen. Gehoorzaamheid is stram en stroef, het wijst alle coöperatie met den opdrachtgever af. Er is er Een, die beveelt. Het woord gehoorzaamheid is stug en het mist het vermogen om ver vooruit te zien, het weet niet waar het komen zal, het gaat maar en kent het land niet, dat God zal wijzen, zoo dat al ooit gekend zal worden. Gehoorzaamheid is zuiver zakelijk, ze weet zich aangesproken met verpletterende duidelijkheid, en terwijl ze zich nog ternauwernood bewust is, dat er sprake is van ,,aangesproken zijn door God", gaat ze al op weg. Schoon de neiging aanwezig blijft om te zeggen: ,,Heer, zend een ander", gaat gehoorzaamheid op weg, al wordt ze nergens begeerd en al wordt ze opgewacht door een woestijn en een volk, dat terugverlangt naar de vleeschpotten van Egypte.
Het is geen toeval dat de Zwitsers, in plaats van het rijkere ,,dankbaarheid" of ,,ter eere Gods" als eenigen grond voor alle ,,christelijk" doen, het woord gehoorzaamheid kozen."

Met opzet hebben wij dit breede citaat gegeven, opdat al onze lezers in staat zouden zijn te beoordeelen, wat Dr. Eykman nu eigenlijk wil.
Wanneer we na deze uiteenzetting over de gehoorzaamheid nu denken aan het uitgangspunt van den auteur: tegenstelling tusschen het werk van Gods Geest en menschenwerk, wordt dit zeer merkwaardig.
Natuurlijk zijn wij het met hem eens, dat de Geest vrij is en natuurlijk zouden wij niet gaarne elk menschenwerk, ook op christelijk gebied, aanzien voor het eigen werk van den Heiligen Geest. Maar daarover loopt het hier niet.
Ook volgens Dr. Eykman hebben wij een *taak*.
Om het nu maar in eens concreet te maken, zeggen wij: We hebben een taak ten aanzien van *onze kinderen*.
Er is er Een, die beveelt!
Zeer zeker. God geeft ons die taak en Hij eischt van ons gehoorzaamheid. Maar als God gehoorzaamheid, en dan nog wel *volstrekte* gehoorzaamheid van ons vraagt, zal Hij ons toch wel niet in het onzekere laten, *waarin* onze taak bestaat!
Immers de gedachte zou toch waarlijk vol van „heiligschennis" zijn, indien wij aannamen, dat God ons iets opdroeg b.v. ten aanzien van onze kinderen, maar dat juist de vervulling van die taak dwars inging tegen wat God eigenlijk wilde. Zoodat wij — met eerbied gezegd — God niet au sérieux zouden moeten nemen, wanneer Hij ons wat opdraagt.
Neen, als God ons wat beveelt en dan — als vanzelfsprekend — van ons volstrekte gehoorzaamheid eischt, is het zóó, dat Hij ons precies aangeeft, wàt onze taak is en óók geeft Hij ons de *belofte*, dat als wij daarin getrouw zijn, wij Zijn *zegen* zullen ontvangen.
Belofte — zegen..... maar hiermee zijn wij vanzelf gekomen aan het punt, waarom alles draait. Wij komen niet klaar met deze dingen, als wij het verbond van God negeeren. Immers ook vandaag nog geldt het woord van Augustinus: „Geef, wat Gij vraagt en eisch dan maar, wat Gij wilt".
Hoe zal de mensch gehoorzamen, en dan nog wel absoluut(!), als God hem daartoe niet in staat stelt.
Heel ons christelijk leven, ook ons christelijk onderwijs moeten we zien in verband met Gods verbond.
Buiten het verbond om maken we van God een grillig Opperwezen, dat gebiedt en handelt naar willekeur. Hij laat ons werken, niet uit „dankbaarheid", neen, dat zou te „rijk" zijn, zóó maar; Hij beveelt en werkt dwars tegen ons in.
Hij geeft een taak, maar garantie, dat, als wij die taak volbrengen, we ook waarlijk komen bij het doel, is er niet.
Arm leven, dat zóó aan de ijdelheid is onderworpen.
Tegenover die „stramme" en „stroeve" gehoorzaamheid van een naar gril en willekeur handelend Wezen, plaatsen wij de belijdenis van dien getrouwen God, Die om Zijns Zoons Christus' wil onze God en *onze Vader* is.
Die eerst *geeft, alles geeft* en daarna eischt, alles eischt. Die ons verwaardigt Zijn „mede-arbeiders" te zijn.
In het verbond buigt God, de Hooge en Verhevene, Zich neder en maakt een afspraak met den kleinen mensch.
Hij geeft Zijn Zoon en die Zoon wordt Hoofd van het verbond.
En nu komt God met *eischen* en met *beloften*.
Hij eischt *volstrekte* gehoorzaamheid. Maar Hij garandeert ook: Als gij volmaakt gehoorzaam zijt, dan zweer Ik u het leven te zullen geven. Gij moogt Mij houden aan Mijn woord. Als ge Mijn geboden houdt, zwalkt ge niet over een onbekende zee in het onzekere voort, niet wetende, waar ge belanden zult, maar dan is er een vast, door Mij bepaald *doel* en dát bereikt ge.
Het mag voor u een oogenblik schijnen, dat ge niet weet, waar ge uitkomen zult, maar onzeker over het resultaat behoeft ge niet, behoeft ge nooit te zijn, want *alles werkt mee* ten goede.
God eischt het volmaakte. Jezus Christus, Hoofd en Middelaar van het verbond, volbrengt dat.
God geeft de vervulling van Zijn belofte. Volmaakt en correct. In overeenstemming met Zijn gegeven woord.
En nu concreet. God geeft ons een taak ten opzichte van onze kinderen. Ja zeker! Maar Hij begint met ons eerst wat te schenken.

Hij schenkt ons de belofte: Ik ben uw God en de God van uw kind. Wat Ik u in Jezus Christus geef, dat geef Ik ook aan uw kind. En opdat gij vast gelooven zoudt, dat ook uw kinderen tot dat genadeverbond behooren, heeft God hen laten doopen en Hij heeft u beteekend en verzegeld, dat zij Zijn kinderen zijn.
Dat is, wat God geeft.
Wat vraagt Hij nu?
Gehoorzaamheid! Volstrekte gehoorzaamheid! Arme mensch, die meent buiten Jezus Christus om den heiligen God te kùnnen gehoorzamen. Zonder den Heiland kunnen wij niets!
Maar door Hèm staan we nergens voor.
Wij doen het dan niet. Maar *Hij* doet het. Hij alleen. Hij stuwt dat leven in ons, dat voor God bestaan kan. Wij zijn ranken in den wijnstok. Wij dragen vruchten. *Hij* brengt ze voort.
En nu hooren we de eeuwigheidseischen van onzen God, maar nu vreezen we niet. In den Heiland blijvend, verklaren wij: „Ik vermag alle dingen door Christus, Die mij kracht geeft."

Den Haag. A. DE BONDT.

DE SCHOOL KERKELIJK?

II.

Mijn vorig artikel had ik toegezonden aan Ds. Kremer, gelijk ook aan den Secretaris der Vereeniging voor Chr. Geref. Schoolonderwijs. Ds. Kremer beantwoordde de toezending met een vriendelijk schrijven, waarin hij de volgende opmerking maakte:
„In Uw weergave sloop een fout, die juist voor den vermoedelijken gedachtengang van Uw artt. van beteekenis kan zijn.
U geeft weer, blz. 4: „De school moet daarom kerkelijk ingericht zijn". Het door mij zelf verstrekte verslag, dat hier bijgaat, heeft echter niet „ingericht", maar „gericht".
Het eerste zou doen vermoeden, dat ik het pleit gevoerd had voor een van de kerk uitgaande school. Dan zou mijn conclusie over de houding der kerk in de historie ook niet juist zijn. De school ging niet van de kerk uit. De kerk zocht de kerkelijk gerichte school, getuige de D.K.O.
U zult van deze rectificatie Uw lezers wel op de hoogte willen stellen, juist omdat zij m.i.z. de kern van de zaak raakt."
Natuurlijk heb ik nog eens het Standaardverslag nagelezen en daar stond inderdaad „ingericht", terwijl het me door Ds. Kremer toegezonden getypt verslag „gericht" heeft. Het Standaardverslag was dus daar foutief.

Ik ben Ds. Kremer dankbaar voor de rectificatie, want inderdaad raakt dit de kern der zaak, en heeft dit invloed gehad op den gedachtengang in mijn eerste artikel.
Dankbaar en..... verblijd. Want Ds. Kremer heeft dus niet gepleit voor een school die van de kerk zou moeten uitgaan. Nu blijft echter de vraag, hoe hij zich het „kerkelijk gericht" voorstelt. En daarom blijft het nog van belang na te gaan hoe de Chr. Gereformeerden van een vorig geslacht tegenover deze kwesties gestaan hebben.
Ik zou me voor dit vraagstuk kunnen beroepen op getuigenissen van „kerkelijk Gereformeerden" en doe dit misschien later nog wel even. Maar in hoofdzaak wil ik me bepalen tot de Chr. Gereformeerden van voor 1892. Ik heb de beschikking gehad, reeds bij een vroegere gelegenheid, over de verslagen der Vereeniging voor Gereformeerd Schoolonderwijs (G.S.O.) en heb die nu ook kunnen verkrijgen over de Acta der Chr. Geref. Synodes vanaf 1872. Jammer genoeg niet over de Synode van 1869. En daarin zal mogelijk ook wel iets over deze materie gestaan hebben. Maar het wàt zou ik moeten afleiden uit de verslagen van G.S.O., en die geven daarover geen licht.
Bekend is, dat G.S.O. in 1868 is opgericht. De actie daartoe ging uit van de voormannen onder de Chr. Gereformeerden. De aanleiding er toe was, het drijven van Dr. G. J. Vos Az., om de Vereen. voor Chr. Nat. Schoolonderwijs geheel aan de Ned. Herv. Kerk te binden. Het had, zooals Prof. M. Noordtzij eens schreef, gewerkt „als pek in het vuur". G.S.O. had bij de oprichting wel geen officiëele relatie met de Chr. Geref. Kerk, maar toch was bepaald, dat 4 leden van het Hoofdbestuur predikant moesten zijn van de Chr. Geref. Kerk. Dit was echter alleen zoo bepaald, omdat men meende zoo den meesten waarborg te hebben, dat de Vereeniging niet van haar grondslag zou afglijden. In 1890, na de Doleantie, is de bepa-

ling zoo gewijzigd, dat het predikanten moesten zijn, die bij de aanvaarding hunner bediening ambtshalve de Formulieren van Eenigheid hadden onderteekend.
Reeds in 1869, dus een jaar na de oprichting, kwam de betrekking tot de Kerk op de vergadering te Zwolle ter sprake. De Hulpvereeniging Giessendam stelde bij monde van Ds. Beuker voor, dat G.S.O. aan de Chr. Ger. Kerk zou vragen om toezicht op de leer en den wandel van de bestuursleden, onderwijzers en kweekelingen der door de Vereeniging ondersteunde scholen. De Docenten Brummelkamp, De Cock en Van Velzen bestreden dit voorstel, dat daarop door de vergadering werd verworpen.
In '70 kwam de zaak te Amsterdam opnieuw aan de orde. Ds. Beuker betoogde weer, dat de Vereeniging behoorde te bestaan *onderscheiden* van de kerk, zonder zich in haar op te lossen, nochtans staande in *wezenlijke* en *wettelijke* betrekking tot de kerk, welke betrekking op de *eenvoudigste* en *natuurlijkste* wijze moest worden uitgedrukt. Hij besloot met het voorlezen van een schrijven aan de Synodale Commissie der Chr. Geref. Kerk (wij zouden nù zeggen „de Deputaten") om aan die Commissie en in haar „aan al de hoogere en lagere besturen der kerk" te verzoeken de vereeniging in het houden van toezicht te ondersteunen.
Het voorstel werd door de drie Adviseurs der Vereeniging, de Docenten Brummelkamp, De Cock en Van Velzen, en door het Hoofdbestuur bij monde van den Secretaris, Ds. (later Professor) M. Noordtzij bestreden. Het H.B. meende: als er toezicht moet zijn, moet dit plaatselijk door de Hulpvereeniging gevraagd worden. Het voorstel werd verworpen.
De Hulpvereeniging Leiden ging nog verder. De afgevaardigden, Ds. Holster en de heer Landwehr, vader van wijlen Ds. Landwehr, kwamen met een voorstel, waardoor de Vereeniging als het ware aan de kerk zou gekluisterd zijn. Immers het hield in:
a. Daar, waar een Chr. Geref. Gemeente is, zal geen vereeniging zich mogen vormen zonder toestemming van den Kerkeraad, met beroep op hooger vergadering (bedoeld zal zijn een *meerdere* vergadering der kerken).
b. De vergadering zal ten allen tijde open zijn voor de leden van den Kerkeraad (welke vergadering? die van het Schoolbestuur of van de Hulpvereeniging? De formuleering is duister).
c. De Hulpvereenigingen zullen geen school mogen oprichten zonder toestemming van den plaatselijken Kerkeraad.
d. In geval van verschil tusschen de Commissie (welke? Het schoolbestuur of het Bestuur van de Hulpvereeniging?) en den Onderwijzer, inzake de leer betreffende, zullen beide zich te onderwerpen hebben aan de uitspraak van den Kerkeraad, met beroep op hooger vergadering (juister: de *meerdere* vergadering).
e. De keuze der Hoofdcommissie zal voortaan op de Synodale Vergaderingen plaats hebben.
Ook dit voorstel werd afgewezen. De zaak kwam niet verder.
Het vraagstuk van de verhouding tot de kerk liet aan de Vereeniging geen rust. In '71 kwam het in Groningen weer ter tafel. Niet minder dan 14 voorstellen prijkten op het agendum. Leiden kwam weer met het voorstel van het vorige jaar; alleen was er wijziging in de volgorde der letters. De Hulpvereeniging te Groningen stelde voor, dat de Vereeniging in de Kerk zou worden opgenomen en als een afdeeling ervan beschouwd. Wonderlijk voorstel!
Niet minder dan 13 sprekers bestreden de beide voorstellen. Ds. Beuker zei: Als men wil, dat alles van de kerk zal uitgaan, dan is men voor een beginsel, waarmede men rechtstreeks in Rome terecht komt. De voorstellen werden met 56 tegen 4 stemmen verworpen.
Een tweede reeks voorstellen van 11 Hulpvereenigingen had het Hoofdbestuur in 7 voorstellen gegroepeerd en als een soort samenvatting er zelf een voorstel aan toegevoegd. Het meest kenmerkende waren de bepalingen, dat wie als hulponderwijzer ondersteund werd, zich had te onderwerpen aan het toezicht van den Kerkeraad; dat alleen ondersteuning verleend werd aan de besturen der scholen, die zich onderwierpen aan het toezicht van den Kerkeraad, zoowel wat hun handelingen als bestuur, als den wandel der hen dienende onderwijzers en kweekelingen en den godsdienstigen inhoud van het onderwijs betrof en die beloofden, behoudens het recht van hooger beroep, de onderwijzers te ontslaan, wier onrechtzinnigheid, naar het

oordeel des Kerkeraads, aan het Algemeen Bestuur was gebleken, op poene van inhouding der subsidie door het Algemeen Bestuur bij weigering van het schoolbestuur om tot het geven van ontslag over te gaan.
Was het Hoofd (of Algemeen) Bestuur sinds de vorige vergadering van opinie veranderd? Dat werd beweerd. Maar de Secretaris, Ds. M.Noordtzij, ontkende dit. Toen Leiden in '70 met zijn te radicaal voorstel gekomen was, had het H.B. er zich met hand en tand tegen verzet en 't resultaat was geweest, dat men bij het bestaande was gebleven. Nu verschillende voorstellen waren ingekomen, had het H.B. zelf een formule aangeboden, die de voorkeur verdiende, omdat het de zaken regelde, de grenzen van het toezicht afbakende en zoo latere strijdvragen voorkwam.
De drie Adviseurs, de Docenten Van Velzen, Brummelkamp en De Cock bestreden het bestuursvoorstel. Van Velzen redeneerde: De kerk kan niet van het onderwijs afgescheiden worden, maar de Vereeniging mag niet in de kerk opgelost worden; zoolang de gezamenlijke huisvaders hun plicht betrachten, mag de kerk er zich niet mee bemoeien. Brummelkamp herinnerde eraan, dat de Vereeniging tegen overdreven kerkelijkheid was opgericht; ze zou zich nu kerkelijk gaan maken. De Cock conformeerde zich aan zijn ambtgenooten, maar wilde om tegemoet te komen aan geuite wenschen, dat de Vereeniging zich uitsprak voor kerkelijk toezicht met de bepaling, dat de Kerkeraad bij afwijking van de beginselen het recht van schorsing verkreeg. Onder al de voorstellen, was er een, dat m.i. de lijn principiëeler trok, dat van Wildervank: „De Hulpvereeniging wenscht, dat, zoo de kerk besluit, volgens haar roeping, toezicht op het onderwijs uit te oefenen, de Vereeniging zich aan dat toezicht onderwerpe, zonder zich in haar op te lossen." Principieel juister, omdat het spreekt van de *roeping* der kerk om toezicht uit te oefenen; het *verzoek* er toe, moest *van de Kerk uitgaan;* de Vereeniging mocht dan *niet weigeren,* maar ze bleef *haar zelfstandigheid handhaven.* Alleen, er werd niet uitgemaakt, wat er moest geschieden bij het constateeren van afwijkingen. Hoe het Gereformeerd Schoolverband hier de juiste oplossing meent gevonden te hebben, komt later ter sprake.
Het werd een heftige discussie. Niet minder dan 20 sprekers voerden het woord, waaronder de Secretaris 4 maal, twee sprekers 3 maal, en drie 2 maal. Om uit de verwarring te komen, kwam Ds. Noordtzij met..... de prealabele kwestie, of de verhouding tot de kerk nader moest geformuleerd worden. Met 34 tegen 24 stemmen werd de vraag *ontkennend* beantwoord. De beslissing scheen gevallen. Maar, blijkbaar hadden verschillende afgevaardigden tegengestemd, niet omdat zij tegen het toezicht waren, maar omdat zij de formuleering op dit oogenblik nog niet wenschelijk achtten. En daarom kwam de Secretaris achteraf nog met het voorstel, dat in het genomen besluit zou ingelascht worden: *voor het tegenwoordige.* Ds. Beuker verkoos liever: *vooralsnog.* En aldus werd besloten, echter niet dan nadat het H.B. nadrukkelijk verklaard had, dat in het voorstel *niet* mocht gelezen worden, dat de Vereeniging zich feitelijk *voor* toezicht had uitgesproken. En zoo was men dus even ver als een jaar te voren. Het geschil had gelukkig geen kwaad bloed gezet, want, nadat het H.B. even had buitengestaan, kon Docent Van Velzen namens de vergadering een cadeau aanbieden: aan ieder der leden van het Moderamen *f* 50.— en aan ieder der overige bestuursleden *f* 25.— Wat een treffende waardeering en broederliefde bij zooveel verschil van meening.

VAN DER WAALS.

IN EN BUITEN HET VERBAND.

VI.

„Ondanks de ingetreden verbetering in den economischen toestand en de daarmede samenhangende stijging van de opbrengst der middelen, blijven, na de diepe depressie der laatste jaren, de openbare financiën nog in bijzondere mate zorg vereischen. Buiten hetgeen op economisch-sociaal terrein en op het gebied der defensie onvermijdelijk is tot behoud en versterking van de Nederlandsche volkskracht, zullen vele op zichzelf gewenschte of nutttige maatregelen, waaronder die op het gebied van het onderwijs, dan ook eerst ter hand genomen kunnen worden, wanneer de inwendige positie van het budget voldoende zal zijn versterkt."
Ziedaar het gedeelte uit de troonrede van

1937, dat in onderwijskringen zeker wel bijzondere belangstelling trekt.
Wat zullen wij er van zeggen?
Vóórdat dit nummer verschijnt, zullen de verschillende wekelijks verschijnende onderwijsbladen wel hun diepe teleurstelling hebben uitgesproken. Het eene blad zal dit op een andere wijs doen dan het andere: van gematigd tot fel veroordeelend toe: ieder vogeltje zingt nu eenmaal, zooals het gebekt is. En inderdaad: er is niet veel aanleiding om over deze passage te juichen. Het eenige goede zou kunnen zijn, dat we weten, waar we aan toe zijn — indien sommige bladen al niet reeds den eersten dag begonnen waren met de mogelijkheid te veronderstellen, dat er toch nog wel eenig soelaas te verkrijgen zou zijn. En de andere rand van deze sombere wolk zegt ons, dat de regeering waakt voor een gezonde financiëele positie, niet alleen in perspectief-bezuinigingen op papier, maar ook in concreto.
Tegenover dit „zekere geluid" van de troonrede steekt soms wel heel sterk af de wat schetterende, weinig argumenteerende toon in verschillende schoolbladen. Soms doet zij u verzuchten: in leuzen wandelt de mensch hier op aard!
Natuurlijk mag men ook deze uitspraak niet generaliseeren.
Maar het schijnt nu eenmaal gewoonte, bonton, om elken bezuinigingsmaatregel te betitelen als „afbraak". Om te klagen over de versobering als „verslechtering"; om angstwekkende beelden op te roepen als gevolg van de verhooging van de leerlingenschaal.
„In 1923 is ingeluid een tijdperk, waarin vrijwel al het goede, dat de Wet-De Visser voor het onderwijs gaf, om hals is gebracht". (Openingswoord van de Algemeene Vergadering van het N.O.G.)
„De vergulde armoede van de Nederlandse onderwijzers neemt steeds onrustbarender en tergender vormen aan". (Het Schoolblad).
„Beschouwt men de salarisregeling dan moet men zeggen, dat die regeling een bedeldeken is, want niemand weet eigenlijk hoe het salaris met kortingen en verhogingen in elkaar zit". (Idem).
En „De Bode" spreekt van „zotternijen in het bezoldigingsbesluit", omdat aan den eenen onderwijzer (wegens het bezit van de hoofdakte) *f* 427.— meer betaald wordt dan aan den anderen, terwijl beide precies hetzelfde werk doen", en wijst op de belooning van bijacten, die aan een school voor g.l.o. niet gebruikt worden, om al deze en dergelijke „buitennissigheden" aan de kaak te stellen!
Is hier niet elke verhouding zoek? Zijn dit de welbezonken oordeelen van de leiders van ons volk, aan wie het dierbare schoolkind, de toekomst van ons volksleven, wordt toevertrouwd?
Is er ook in het geschrijf over de groote klassen niet veel, dat toch eigenlijk niet verantwoord is?
„Zullen we nog lang met een leerlingenschaal moeten tobben, zoals die ons tegenwoordig is opgelegd? Hoe lang nog zullen we van opvoeding en onderwijs te weinig kunnen maken, omdat de grote klassen individuele behandeling moeilijk, zo niet onmogelijk maken?" (Correspondentieblad).
Of zou het waar zijn, dat de „individueele behandeling" voor 90% afhangt van den onderwijzer en voor de overige 10% van het aantal leerlingen, dat de klasse vormt?
Natuurlijk zijn er grenzen. Maar welk paedagogisch experiment heeft ooit uitgemaakt, waar de grens ligt?
Men moet hieraan eens beginnen. De schooltests stellen tegenwoordig de leerkrachten wel in staat, dergelijke onderzoekingen in te stellen.
Natuurlijk is een klas van 36 leerlingen voor den onderwijzer prettiger en gemakkelijker (hierin ligt absoluut niet iets ongunstigs!) dan een van 48. Natuurlijk is in de laatste de geest wat anders, wat meer „militair" (dit woord heeft wel vaak opzettelijk een ongunstige gevoelswaarde!), wat straffer, wat minder gemoedelijk, vertrouwelijk en gezellig. Maar is dit alles slechts nadeel? Of kunnen èn onderwijs èn opvoeding hier toch zeer wel tot hun recht komen?
Jaren lang heeft men „het volk" voorgezongen, in allerlei toonaarden: „hoe kleiner klas, hoe beter onderwijs". Het wordt tijd, dat wij ons gaan bezinnen over deze stelling; wetenschappelijk, experimenteel; dat wij de paedagogische, didactische kwesties gaan ontleden; dat wij de onderwijskundige resultaten gaan toetsen. Het wordt tijd, dat wij van leuzen afstand doen. Een commissie, wier werkzaamheid op schoolgebied ligt, gaf drie

maanden nadat de boventallige onderwijzers in zekere gemeente waren ontslagen, als haar officiëel oordeel, dat het peil van het onderwijs daardoor gedaald was.
Dat moet, wil men het onderwijs saneeren, uit zijn. Men kan evengoed den lof van de oude school met klassen van 50 en meer leerlingen zingen, door de zelfwerkzaamheid, het eigen iniatief — de orde en zelftucht te loven, die in dien schoonen tijd van vóór 50 jaar zooveel eminente mannen hebben gekweekt, die thans in de maatschappij steunpilaren zijn geworden.
Men zal zich, ook om resultaat te bereiken, moeten afvragen, wàt men wenscht en wàt moet voorgaan: leerlingenschaal verlagen (in adressen wordt die van 1920 naar voren geschoven!); 15000 jonge bevoegden in de school aan een behoorlijke positie helpen (men wil zelfs den dienstdoenden kweekelingmet-akte verbieden!); of de laatste 5%-salariskorting opheffen.
In alle drie deze verlangens is iets, is veel gerechtvaardigds! Maar *bezinning:* didactisch, paedagogisch, financiëel, politiek, is toch wel eerste en dringende eisch om iets te bereiken.

27 Herfstmaand '37. Gr.

BOEKENTAFEL

Uitgaven, Wolters, Groningen voor M.U.L.O.

Dr. C. S. Jolmers, Vaderlandsche Geschiedenis, Derde Druk, ing. *f* 1,50; geb. *f* 1,75.

Een uitstekend boek, maar o.i. voor U.L.O. leerlingen te gewichtig. De laatste eeuwen ontvangen en terecht uitvoerige behandeling.

Drs. D. Langedijk, Beknopt Leerboek der Vaderlandsche Geschiedenis ten gebruike van het Christelijk Uitgebreid Lager Onderwijs, tweede druk, ing. *f* 1,75; geb. *f* 1,90.

Behoudens enkele geringe wijzigingen is deze druk gelijk aan de vorige.

U. S.

„Paedagogische encyclopedie", onder redactie van *R. Casimir* en *J. E. Verheyen.* Dus samenwerking tussen Nederland en Vlaams-België. In 20 afleveringen van 48 pagina's (in 2 kolommen) à 75 c. Compleet gebonden in 2 delen à *f* 17,50 (Wolters) 1ste en 2de aflevering.

Deze encyclopedie „voorziet in een bestaande behoefte". Woordenboeken voor de paedagogiek als die van Zernike zijn verouderd, de nieuwe van Dijkema stelde teleur; die van W. Rein is een Duitse, te eenzijdig historisch en on-Nederlands. Met ingenomenheid begroeten we daarom deze uitgave: te meer, omdat er ook van onze mannen in de redactie zitten. We vrezen echter, dat, als men zo uitvoerig doorgaat als in de eerste aflevering, dat 't dan met deze encyclopedie zal gaan als met een andere uit de laatste tijd op een ander gebied: het tweede deel zal danig moeten worden besnoeid.
Het stuk over vallende ziekte (in Abnormalen) b.v., achten wij meer thuis in een medisch werk. Intussen: deze uitgave alles goeds toegewenst.

U. P. G.

Raa la Buse par Guy de Larigaudie, annoté par *J. R. Besseling;* uit de „Bibliothèque pour la Jeunesse" — Wolters — 80 c.

Een aardig verhaaltje van een troepje padvinders en een buizerd.
Wat moderner stof dan Sans famille, La belle Nivernaise etc.

U. P. G.

Frans leerboek voor Ulo-scholen; 3 deeltjes door *K. van der Kooy, E. Scheenstra* en *G. S. Jonkmans.* Uitg. Wolters.

Een grondleggende methode voor het Frans, uit de eigen U.L.O.-kring afkomstig, die zijn weg wel zal vinden.

La littérature à vol d'oiseau II Anthologie door *Dr. J. W. Marmelstein* en *Dr. J. Smit,* (Wolters).

Dit boek behoort bij het literatuur-overzicht à vol d'oiseau. Behalve bij de letterkundeles is 't ook te gebruiken als lees- en vertaalboek. Aanbevolen voor de hogere klassen van scholen voor M.O. en Kweekscholen.

H. W. DERKSEN.